

Jaakko Jylhä

**Välimiesmenettely ja riidanratkaisun hajautuminen –
Ongelman tausta ja mahdollisuudet tilanteen korjaamiseen**

Helsingin yliopisto

Oikeustieteellinen tiedekunta

Prosessioikeuden OTM-tutkielma

Projektin tema: Välimiesmenettely

Ohjaaja: Professori Dan Frände

Heinäkuu 2013

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty		Laitos/Institution– Department	
Oikeustieteellinen tiedekunta		Rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos	
Tekijä/Författare – Author			
Jaakko Jylhä			
Työn nimi / Arbetets titel – Title			
Välimiesmenettely ja riidanratkaisun hajautuminen – Ongelman tausta ja mahdollisuudet tilanteen korjaamiseen			
Oppiaine /Läroämne – Subject			
Prosessioikeus			
Työn laji/Arbetets art – Level	Aika/Datum – Month and year	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages	
OTM-tutkielma	Heinäkuu 2013	X + 63 s.	
Tiivistelmä/Referat – Abstract			
<p>Välimiesmenettely on vaihtoehtoinen riidanratkaisukeino, jonka merkitys on suuri erityisesti elinkeinoelämän piirissä. Sen etuihin kuuluu mm. menettelyn nopeus, joustavuus sekä tarkoituksenmukaisuus. Menettely perustuu pitkälti osapuolten sopimusvapauteen, jonka mukaan osapuolet voivat välityssopimuksen tekemällä sopia, että heidän väliset riitansa ratkaistaan tuomioistuimenmenettelyn sijasta välimiesmenettelyssä. Useimmiten menettelystä sovitaan jo ennen mahdollisten riitojen aktualisoitumista ottamalla välityslauseke osaksi osapuolten välistä liike-sopimusta.</p> <p>Käytännössä välityslausekkeet jäävät usein sisällöltään tukinnanvaraisiksi, sillä niiden laatimiseen ei sopimusneuvotteluissa kiinnitetä riittävästi huomiota. Eniten epäselvyyksiä on käytännössä aiheutunut välityslausekkeen soveltamisalasta eli siitä, mitä osapuolten välisiä riitoja se koskee. Välityslausekkeen huolimaton laadinta aiheuttaa tällöin riskin siitä, että osapuolten välinen riitakokonaisuus hajautuu eri menettelyihin esimerkiksi siten, että osa riitakokonaisuudesta ratkaistaan tuomioistuimessa ja osa välimiesmenettelyssä. Tämä vaikeuttaa asian käsittelyä samoin kuin johtaa ylimääräisiin kustannuksiin. Tilanne ei useimmiten myöskään vastaa osapuolten alkuperäistä tarkoitusta, sillä useimmiten osapuolet ovat alun perin tarkoittaneet, että välimiehet ratkaisevat heidän välisen riitansa kaikilta osin.</p> <p>Tutkielmassani käsittelen hajautunutta riidanratkaisua, joka on useimmiten aiheutunut välityslausekkeen huolimattoman laadinnan seurauksena. Tavoitteena on tarkastella syitä välityslausekkeiden virheherkkyyden taustalla sekä sitä, millä keinoin epätarkoituksenmukainen riidanratkaisun hajautuminen pystytään estämään.</p> <p>Vaikka osapuolet voivat missä tahansa vaiheessa tehdä uuden soveltamisalaltaan tarkoituksenmukaisemman välityssopimuksen, onnistuu välityslausekkeiden muuttaminen käytännössä harvoin. Tämä johtuu siitä, että useimmiten toinen osapuoli saa taktista hyötyä kalliiksi muodostuvasta hajautuneesta riidanratkaisusta, eikä jälkeinpäin suostu välityslausekkeen muuttamiseen. Kun sopimuksen jälkikäteen muuttaminen onnistuu harvoin, on käytännössä alettu suosia välityslausekkeen laajaa tulkintaa osapuolten alkuperäisen tarkoituksen toteuttamiseksi. Periaatteen mukaan välimiehet tulkitsevat välityslauseketta mahdollisimman laajasti, jotta he saavat ratkaista kaikki osapuolten toisiinsa läheisesti liittyvät riidat. Riitakompleksin hajautuminen pystytään näin estämään osapuolten oletetun tarkoituksen mukaisesti. Täysin mielivaltaisesti välimiehet eivät kuitenkaan voi toimivaltaansa laajentaa vaan tulkintaa tulisi aina suorittaa osapuolten tarkoituksen sekä siitä saatavan selvityksen valossa.</p> <p>Mikäli tarkoituksenmukaista riidanratkaisua ei pystytä tulkinnan avulla toteuttamaan, käsittelen toissijaisina keinoina myös välityslausekkeen pätemättömäksi katsomista ja kohtuullistamista keinoina estää konfliktinratkaisun hajautuminen. Tällöin molemmissa tapauksissa keskeisenä ajatuksena on, että välityslauseke sivuutetaan kokonaan, jolloin koko riitakokonaisuus saadaan tuomioistuinmenettelyn piiriin. Välityslausekkeen pätevyyttä tarkastellaan sekä välimiesoikeudellisen toimimattomuussäännön että rauenneiden edellytysten perusteella. Toimimattomuussäännössä keskeisenä kysymyksenä on, estääkö riidanratkaisun hajautuminen välityslausekkeen toimimisen säännön tarkoittamalla tavalla. Rauenneiden edellytysten kohdalla kysymyksenä taas on, voidaanko riitakokonaisuuden hajoamista pitää sellaisena seikkana, jonka perusteella osapuolen olennainen oletus menettelyn laadusta on rauennut.</p> <p>Välityslausekkeen kohtuullistaminen taas voisi tulla kysymykseen ainakin silloin, kun riidanratkaisu muodostuisi kohtuuttomaksi heikomman osapuolen kannalta. Näin voi olla silloin, kun asianosaisen tosiasiallinen mahdollisuus asiansa ajamiseen heikkenee rinnakkaisten prosessien kalleuden vuoksi. Kohtuullistamisen ei välttämättä tarvitse aina tapahtua välityslauseketta kokonaan sivuuttaen, vaan kohtuuttomuuden poistaminen voi onnistua myös muilla keinoin. Tutkielmassa tulenkin käsittelemään mm. sitä, voidaanko välimiesten toimivaltaa laajentaa välityslauseketta sovittamalla. Myöshän tällöin koko konflikti saadaan saman menettelyn piiriin ja riidanratkaisun hajautuminen estyy.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords			
Välimiesmenettely, riidanratkaisu, välityssopimus, välityslauseke, välityssopimuksen tulkinta, välityssopimuksen pätevyys, välityssopimuksen kohtuullistaminen			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Helsingin yliopiston pääkirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

Lähteet	V
Lyhenteet	X
1. Johdanto.....	1
1.1. Yleistä välimiesmenettelystä	1
1.2. Johdatus tutkimuskysymykseen	2
1.3. Tutkimusmenetelmä ja esityksen rakenne	4
2. Epäselvän välityslausekkeen syyt ja seuraukset.....	6
2.1. Välityslausekkeiden virheherkkyys	6
2.1.1. Rutiininomainen lausekkeiden kopioiminen	6
2.1.2. Asiantuntijoiden rooli välityslausekkeiden laadinnassa	8
2.1.3. Konfliktien vaikea ennustettavuus.....	9
2.1.4. Välityslausekkeiden sanamuodosta & soveltamisalasta.....	10
2.2. Välityslausekkeen merkitys konfliktin aktualisoituessa.....	12
2.2.1. Menettelyn sabotointi	12
2.2.2. Menettelyllinen riita	14
3. Lähtökohtia välityssopimuksen arvioinnille.....	16
3.1. Aluksi	16
3.2. Erillisyyssoppi.....	16
3.2.1. Sisältö	16
3.2.2. Erillisyyys muissa tilanteissa.....	18
3.3. Välityssopimukseen sovellettava laki.....	18
3.3.1. Lainvalinnasta yleisesti	18
3.3.2. Lainvalinta Suomen oikeudessa	21
4. Ongelmana riidanratkaisun hajautuminen	23
5. Välityssopimuksen tulkinta	25
5.1. Yleistä välityslausekkeen tulkinnasta.....	25
5.2. Välimiesoikeudelliset tulkintaperiaatteet	27
5.3. Yksittäisen välityslausekkeen tulkinta	31
5.3.1. Toimivaltaa rajoittava lauseke.....	31
5.3.2. Sanamuodon merkityksestä	34

5.3.3. Välimiesten harkintavallasta	36
5.4. Sopimuskokonaisuudet.....	36
5.4.1. Lähtökohtia.....	36
5.4.2. Välityslauseke vain yhdessä sopimuksessa	37
5.4.3. Ristiriitaiset välityslausekkeet	41
5.4.4. Eri sopimukseen perustuva pää- ja vastakanne.....	43
5.4.5. Peräkkäiset sopimukset.....	43
5.4.6. Kokoava tulkintaehdotus	44
6. Riidanratkaisun kokoaminen muilla keinoin	46
6.1. Aluksi	46
6.2. Välityssopimuksen pätemättömyys	47
6.2.1. Lähtökohtia.....	47
6.2.2. Pätemättömyys toimimattomuuden seurauksena	48
6.2.3. Välityssopimuksen rauenneet edellytykset.....	52
6.3. Välityssopimuksen kohtuullistaminen.....	53
6.3.1. Lähtökohtia.....	53
6.3.2. Kohtuullistamisen edellytyksistä yleisesti.....	54
6.3.3. Hajautunut riidanratkaisu ja kohtuullistaminen.....	57
6.3.4. Kohtuullistamisen keinot.....	59
7. Lopuksi	63

Lähteet

Kirjallisuus

Auchie 2007

Auchie, Derek: The Liberal Interpretation of Defective Arbitration Clauses in International Commercial Contracts: A Sensible Approach? *International Arbitration Law Review* 2007, s. 206–229.

Bernardini 1992

Bernardini, Piero: The Arbitration Clause of an International Contract. *Journal of International Arbitration* 1992, vol. 9, iss. 2, s. 45–60.

Blessing 1999

Blessing, Marc: The Law Applicable to the Arbitration Clause. Teoksessa: Improving the Efficiency of Arbitration Agreements and Awards: 40 years of Application of the New York Convention. ICCA Congress series, n. 9, s. 168–188.

Born 2009

Born, Gary: *International Commercial Arbitration*. Kluwer Law International 2009.

Born 2010

Born, Gary: *International Arbitration and Forum Selection Agreements: Drafting and Enforcing*. Kluwer Law International 2010.

Born 2012

Born, Gary: *International Arbitration: Law and Practise*. Kluwer Law International 2012.

Craig ym. 2000

Craig, Laurence & Park, William & Paulsson, Jan: *International Chamber of Commerce Arbitration*. NY: Oceana 2000.

Davis 1991

Davis, Benjamin: Pathological Clauses: Frédéric Eisemann's Still Vital Criteria. *Arbitration International* 1991, s. 365–388.

Dezalay & Garth 1995

Dezalay, Yves & Garth, Bryan: Merchants of Law as Moral Entrepreneurs: Constructing International Justice from the Competition for Transnational Business Disputes. *Law & Society Review* 1995, n. 29, s. 27–64.

Donahey 1996

Donahey, Scott: Defending the Arbitration against Sabotage. *Journal of International Arbitration* 1996, s. 93–105.

Erma ym. 1998

Erma, Reino & Guttorm, Aino & Lehtinen, Leena: *Välimiesmenettely Suomessa ja Venäjällä*, Tampere 1998.

Freyer 1998

Freyer, Dana: Practical Considerations in Drafting Dispute Resolution Provisions in International Commercial Contracts: A US Perspective. *Journal of International Arbitration* 1998, vol. 15, iss. 4, s. 7–46.

Friedland 2007

Friedland, Paul: *Arbitration Clauses for International Contracts*. New York 2007.

Gaillard – Savage 1999

Gaillard, Emmanuel – Savage, John: *Fouchard, Gaillard, Goldman on International Commercial Arbitration*. Kluwer Law International 1999.

Gélinas 1999

Gélinas, Paul: Arbitration Clauses: Achieving effectiveness. Teoksessa: *Improving the Efficiency of Arbitration Agreements and Awards: 40 years of Application of the New York Convention*. ICCA Congress series, n. 9 s. 47–66.

Hanotiau 2006

Hanotiau, Bernard: *Complex Arbitrations: Multiparty, Multicontract, Multi-Issue and Class Actions*. Kluwer Law International 2006.

Hassler & Cars 1989

Hassler, Åke & Cars, Thorsten: *Skiljeförfarande*. Stockholm 1989.

Havansi 2004

Havansi, Erkki: Näkökohtia legaalista välimiesmenettelystä. Teoksessa: *Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä*. Turku 2004, s. 47–62.

Hemmo 2005

Hemmo, Mika: Välimiesoikeuden toimivaltaa rajoittavat välityslausekkeet. Teoksessa: *Juhlajulkaisu Esko Hoppu 1935 - 15/1 - 2005*. Helsinki 2005, s. 89–104.

Hemmo 2006

Hemmo, Mika: *Sopimusoikeuden oppikirja*. Helsinki 2006.

Heuman 1999

Heuman, Lars: *Skiljemannarätt*. Stockholm 1999.

Heuman 2002

Heuman, Lars: *Fördjupning och vidsyn – En avtalsrättslig studie av några kreativitetsinstrument och argumentationsformer*. JT 3/2002, s. 522–560.

Hobér 2011

Hobér, Kaj: *International Commercial Arbitration in Sweden*. Oxford 2011.

Karrer 1997

Karrer, Pierre: *Pathological Arbitration Clauses: Malpractice, Diagnosis and Therapy*. Teoksessa: *The International Practise of Law, Liber Amicorum for Thomas Bär and Robert Karrer*. 1997, s. 109–128.

Koulu 2005

Koulu, Risto: Kansainvälinen varallisuusosoikeus pääpiirteittäin. Helsinki 2005.

Koulu 2007a

Koulu, Risto: Kommentteja korkeimman oikeuden välimiesmenettelyä koskevista ratkaisuksista 1990–2005. Teoksessa: Välimiesmenettely lainkäyttönä ja lainkäytössä. Helsinki 2007, s. 383–392.

Koulu 2007b

Koulu, Risto: Välimieslainkäytön oikeudellinen kontrolli. Helsinki 2007.

Koulu 2008

Koulu, Risto: Välityssopimus välimiesmenettelyn perustana. Helsinki 2008.

Koulu 2009

Koulu, Risto: Sopimukset oikeudenkäynnin varalta. Helsinki 2009.

Kurkela 1996

Kurkela, Matti: Välimiesmenettelylaki. Helsinki 1996.

Kurkela 2005

Kurkela, Matti: Due Process in International Commercial Arbitration. New York 2005.

Kurkela & Uoti 1994

Kurkela, Matti & Uoti, Petteri: Arbitration in Finland. Helsinki 1994.

Kurkela & Uoti 1995

Kurkela, Matti & Uoti, Petteri: Välimiesmenettelystä. Helsinki 1995.

Lappalainen 2007

Lappalainen, Juha & ym.: Prosessioikeus. Helsinki 2007.

Leboulanger 1996

Leboulanger, Philippe: Multi-Contract Arbitration. Journal of International Arbitration 1996, vol. 13, iss. 4, s. 43–97.

Lehtinen 2007

Lehtinen, Tuomas: Liikesopimus osoituksena asiantuntijoiden tahdosta – mutta ei sopimuskumppanien tahdosta? Teoksessa: Maaliskuun 25 päivän rahasto 100 vuotta. Turku 2007, s. 143–169.

Lew 1999

Lew, Julian: The Law Applicable to the Form and Substance of the Arbitration Clause. Teoksessa: Improving the Efficiency of Arbitration Agreements and Awards: 40 years of Application of the New York Convention. ICCA Congress series, n. 9, s. 114–145.

Lew ym. 2003

Lew, Julian & Mistelis, Loukas & Kröll, Stefan: Comparative International Commercial Arbitration. 2003.

Mistelis 2010

Mistelis, Loukas (ed): Concise International Arbitration. Kluwer Law International 2010.

Molfa 2007

Molfa, Milo: Pathological Arbitration Clauses and the Conflict of Laws. Hong Kong Law Journal 2007, s. 161–184.

Möller 1984

Möller, Gustaf: Välitussopimuksen tekemisestä ja tulkinnasta. DL 1984, s. 352–374.

Möller 1996

Möller, Gustaf: Om jämkning av skiljeavtal. JFT 1996, s. 441–462.

Möller 1997

Möller, Gustaf: Välimiesmenettelyn perusteet. Helsinki 1997.

Norros 2007

Norros, Olli: Kommentti ratkaisuun KKO 2007:39. KKO:n ratkaisut kommenttein 2007:I. Helsinki 2007, s. 259–261.

Olsson & Kvarf 2000

Olsson, Bengt & Kvarf, Johan: Lagen om skiljeförfarande. Stockholm 2000.

Ovaska 2007

Ovaska, Risto: Välimiesmenettely – kansallinen ja kansainvälinen riidanratkaisukeino. Helsinki 2007.

Palmlund 2005

Palmlund, Monica Seifert: Skiljeavtalets räckvidd i sammansatta rättsförhållanden. JT 6/2005, s. 432–445.

Redfern & Hunter 2009

Redfern, Alan & Hunter, Martin & ym: Redfern and Hunter on International Arbitration. Oxford University press 2009.

Saarnilehto 1996

Saarnilehto, Ari: Projektirahoitus: Sopimusten verkostoituminen. Turku 1996.

Savola 2003

Savola, Mika: Muut ratkaisut kuin lopulliset välitystuomiot välimiesmenettelyssä. DL 3/2003, s. 385–416.

Savola 2008

Savola, Mika: Välityslausekkeiden laadinnasta kansainvälisluontoisissa sopimuksissa I. DL 1/2008, s. 13–52.

Savola 2009

Savola, Mika: Välityslausekkeiden laadinnasta kansainvälisluontoisissa sopimuksissa II. DL 1/2009, s. 31–74.

Taivalkoski 2001

Taivalkoski, Petri: Riidanratkaisulausekkeista kansainvälisissä sopimuksissa. DL 4/2001, s. 700–715.

Tirkkonen 1943

Tirkkonen, Tauno: Välimiesmenettely: Prosessioikeudellinen tutkimus. Porvoo 1943.

Wilhelmsson 2005

Wilhelmsson, Thomas: Välityslausekkeen sovittelu elinkeinonharjoittajien välisessä suhteessa. Teoksessa: Juhlajulkaisu Esko Hoppu 1935 - 15/1 - 2005. Helsinki 2005, s. 411–423.

Wilske & Krapfl 2006

Wilske, Stephan & Krapfl, Claudia: Pathological Designation of Arbitration Institutions: Two Recent Decisions on a Contract Drafter's Nightmare. International Arbitration Law Review June 2006, vol. 9, iss. 3, s. 80–82.

Virallislähteet

HE 202/1991	Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi välimiesmenettelystä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi
HE 247/1981	Hallituksen esitys eduskunnalle oikeustoimen kohtuullistamista koskevaksi lainsäädännöksi

Oikeuskäytäntö

KKO 1931 II 412

KKO1933 II 68

KKO 1954 II 11

KKO 1983 II 125

KKO 1986 II 151

KKO 1990:106

KKO 1996:27

KKO 1996:61

KKO 1997:200

KKO 2003:60

KKO 2007:39

Lyhenteet

DL	Defensor Legis
JFT	Tidskrift utgiven av juridiska föreningen i Finland
JT	Juridisk Tidskrift
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista
PL	Suomen perustuslaki
VML	Laki välimiesmenettelystä

1. Johdanto

1.1. Yleistä välimiesmenettelystä

Välimiesmenettely on tuomioistuimelle vaihtoehtoinen riidanratkaisumenettely, joka perustuu pitkälti asianosaisten sopimusvapauteen. Riidan osapuolet saavat vapaasti päättää, miten heidän väliset erimielisyytensä ratkaistaan. He voivat *välityssopimuksen* tekemällä sopia, että heidän välinen riitansa ratkaistaan tuomioistuinmenettelyn sijasta välimiesmenettelyssä, missä asian tutkivat ja ratkaisevat tehtävään valitut yksityishenkilöt eli välimiehet. Menettelystä on sopimusvapauden puitteissa mahdollista sopia kaikkien sellaisten yksityisoikeudellisten riita-asioiden kohdalla, joissa sovinto on sallittu. Sen sijaan esimerkiksi rikosoikeudelliset tai julkisoikeuden alaan liittyvät asiat on rajattu menettelyn ulkopuolelle.¹

Välityssopimus voidaan tehdä joko ennen riidan syntymistä tai vasta riidan syntymisen jälkeen. Ensimmäisessä tapauksessa välityssopimus on useimmiten vain yksi lause osapuolten välisessä pääsopimuksessa, jolloin on kysymys *välityslausekkeesta*. Osapuolet voivat esimerkiksi sopia, että ”kaikki tästä sopimuksesta aiheutuvat riidat ratkaistaan välimiesmenettelyssä”. Tällöin välimiesmenettelyn käytöstä on sovittu jo etukäteen siltä varalta, että pääsopimuksen soveltamisesta aiheutuu myöhemmin erimielisyyttä. *Varsinaisesta välityssopimuksesta* sen sijaan on kysymys silloin, kun asianosaiset riidan syntymisen jälkeen sopivat, että asia ratkaistaan välimiesmenettelyssä.²

Välimiesmenettelyn kohdalla osapuolet saavat sopimusvapauden puitteissa määrätä myös menettelyn etenemisestä sekä siihen sovellettavista säännöistä. Käytännössä on usein tehty erottelua *institutionaalisen välimiesmenettelyn* sekä *ad hoc välimiesmenettelyn* välillä. Institutionaalisessa välimiesmenettelyssä osapuolet sopivat, että välimiesmenettely järjestetään jonkun pysyvän välimiesmenettelyelimen sääntöjen mukaisesti. Ad hoc välimiesmenettelyssä menettely taas tapahtuu pelkästään osapuolten välisen sopimuksen sekä voimassa olevan lain mukaan ilman minkään välitysinstituutin myötävaikutusta.³

Välimiesmenettelyä käytetään riidanratkaisukeinona erityisesti elinkeinoelämän piirissä, jolloin riitojen taloudellinen intressi voi olla huomattavan suuri. Menettelyn etuihin

¹ HE 202/1991, s. 3.

² Möller 1997, s. 14; Koulu 2008, s. 187.

³ Möller 1997, s. 4.

lukeutuu mm. sen nopeus sekä käsittelyn joustavuus. Riidan erityislaatu sekä osapuolten sopimukset pystytään tuomioistuimenmenettelyyn verrattuna ottamaan paremmin huomioon. Samoin prosessia nopeuttaa se, ettei välitystuomioon voida hakea muutosta, vaikkakin se on asianosaisen vaatimuksesta kumottavissa VML 41 §:n mukaisilla perusteilla.⁴ Tämän esityksen kannalta olennainen kumoamisperuste on erityisesti kyseisen pykälän toimivallan ylittämistä koskeva 1-kohta: välitystuomio voidaan kumota, jos välimiehet ovat menneet toimivaltaansa ulommaksi.

Erityisesti kansainvälisissä riidoissa välimiesmenettely on koettu tarpeelliseksi mm. ratkaisujen täytäntöönpanoon liittyvien näkökohtien vuoksi. Toisin kuin tuomioistuinten antamat tuomiot, välitystuomiot tunnustetaan ja voidaan panna täytäntöön myös muissakin valtioissa kuin missä ne on annettu. Useimmiten välimiesmenettelyssä ratkaistaankin kansainvälisluontoiset riidat, joiden osapuolet ovat eri valtioista. Menettelyn järjestämisestä sovitaan tällöin yleensä kolmannessa valtiossa. Mikäli ulkomaiset asianosaiset sopivat välimiesmenettelystä Suomessa, menettelyyn sovelletaan suomalaista VML:a, elleivät osapuolet ovat sopineet poikkeuksista kyseisen lain oletusmenettelyyn.

Välimiesmenettelyn käyttöä kansainvälisissä riidoissa on pyritty edistämään monin kansainvälin sopimuksin. Merkittävin näistä on vuonna 1958 laadittu New Yorkin yleissopimus ulkomaisten välitystuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta, jonka Suomi on ratifioinut ja saattanut voimaan vuonna 1962. Samoin YK:n kansainvälisen kauppaoikeuden toimikunta UNCITRAL on pyrkinyt kehittämään kansainvälistä välimiesmenettelyä. Erityisesti UNCITRAL:n kansainvälisen kaupan välimiesmenettelyä koskeva mallilaki on merkittävässä asemassa.⁵

1.2. Johdatus tutkimuskysymykseen

Kun välimiesmenettely perustuu osapuolten väliseen sopimukseen, on tärkeää, ettei kyseinen sopimus jää epäselväksi sen soveltamisalan tai muun sisällön osalta. Käytännössä välityssopimusten laadintaan ei kuitenkaan kiinnitetä merkittävää huomiota ja ne jäävät usein tulkinnanvaraisiksi. Eniten epäselvyyksiä on käytännössä aiheutunut siitä, mitä riitakysymyksiä välityssopimus koskee.⁶ Mikäli sopimuksen soveltamisala ei ole selvä, monet välimiesmenettelyn edut kuten menettelyn tarkoituksenmukaisuus sekä nopeus

⁴ HE 202/1991, s. 3.

⁵ HE 202/1991, s. 3; Möller 1997, s. 9.

⁶ Möller 1997, s. 26.

saatetaan menettää. Osapuolten välille nimittäin aktualisoituu herkästi uusi kiista välimiesten toimivallasta sekä oikeasta forumista, joka hidastaa sekä vaikeuttaa asian käsittelyä. Aineellisen riitakysymyksen sisällä on siis syntynyt uusi kiista siitä, mikä on toimivaltainen instanssi asian ratkaisemaan.⁷

Välityslausekkeen tulkinnanvaraisuus synnyttää käytännössä myös riskin siitä, että osapuolten välinen riidanratkaisu muodostuu epätarkoituksenmukaiseksi, eikä vastaa heidän alkuperäistä tarkoitustaan. Osapuolet saavat toki riidan syntymisen jälkeen tehdä uuden välityssopimuksen, jolla aikaisemman sopimuksen epätarkoituksenmukaisuus poistetaan. Käytännössä tällainen jälkikäteinen sopiminen onnistuu kuitenkin harvoin sen jälkeen, kun konflikti on osapuolten välillä aktualisoitunut. Tällöin useimmiten vastaajan asemassa oleva ei ole yhteistyöhaluinen eikä suostu sopimuksen jälkikäteiseen muuttamiseen, vaan pyrkii esittämään kaikki välimiesten toimivaltaa rajoittavat väitteet.⁸

Kaikkein epäkäytännöllisin tilanne lieneekin se, että välimiehet eivät välityssopimuksen perusteella ole toimivaltaisia käsittelemään osapuolten välistä riitaa kaikilta osin. Tällöin riitakokonaisuus jakautuu eri menettelyihin esimerkiksi siten, että toisiinsa läheisesti liittyviä riitoja käsitellään sekä välimiesmenettelyssä että tuomioistuimessa. Toinen mahdollinen tilanne on, että saman riidan eri osia käsitellään samanaikaisesti useammassa eri välimiesmenettelyssä.

Lähtökohtana tutkielmassani on, että tämäntyyppinen riidanratkaisun hajautuminen on negatiivinen asia. Riitakokonaisuuden jakaminen eri menettelyihin vaikeuttaa asian käsittelyä ja johtaa prosessiekonomisesti epätarkoituksenmukaiseen lopputulokseen. Yleensä tilanne ei myöskään vastaa osapuolten tarkoitusta. Useimmiten asianosaiset ovat tarkoittaneet järjestää sopimuksiaan koskevan riidanratkaisun mahdollisimman tehokkaaksi sekä tarkoituksenmukaiseksi. Käytännössä tämä tarkoittaa yhtä oikeudenkäyntiä, jossa koko riitakokonaisuus ratkaistaan samalla kertaa. Välityssopimuksen huolimattoman laadinnan seurauksena tähän ei kuitenkaan välttämättä päästä.

Tutkielmassani tulenkin käsittelemään keinoja, joilla epäselvyys välityslausekkeen soveltamisalassa voidaan ”korjata” ja ohjata toisiinsa läheisesti liittyvät riidat samaan oikeudenkäyntimenettelyyn. Ensimmäinen näistä keinoista on välityssopimuksen tulkinta.

⁷ Koulu 2008, s. 36.

⁸ Hemmo 2005, s. 90.

Useimmiten tämä tarkoittaa välityssopimuksen *laajaa tulkintaa*, jonka perusteella myös epäselvät riitakysymykset katsotaan kuuluvan välityssopimuksen piiriin. Tarkastelun kohteena on erityisesti se, missä laajuudessa kyseistä tulkintaa voidaan suorittaa, jotta riitakompleksin hajautuminen pystytään estämään. Käsittelen kysymystä yleisellä tasolla kuin myös yksityiskohtaisempien tulkintatilanteiden kannalta. Mikäli kaikkia riitakysymyksiä ei tulkinnan perusteella saada koottua samaan menettelyyn, tarkastelen toissijaisina keinoina välityssopimuksen pätemättömyyttä sekä kohtuullistamista sitä vasten, voidaanko niiden avulla estää konfliktinratkaisun jakaantuminen.

Edellä on todettu, että välityssopimus voidaan tehdä joko ennen riidan syntymistä tai vasta sen syntymisen jälkeen. Mikäli kysymys on jälkikäteen laaditusta varsinaisesta välityssopimuksesta, ei riskiä tulkintaepäselvyyksien aktualisoitumisesta useimmiten ole. Varsinaiset välityssopimukset muotoillaan yleensä huolellisesti, koska varmasti tiedetään, että sopimusta joudutaan soveltamaan käytäntöön. Sen sijaan välityslausekkeet ovat erityisen viriheherkkiä, sillä asianosaisten on etukäteen vaikea arvioida mahdollisesti tulevaisuudessa syntyvien riitojen luonnetta sekä välityslausekkeen merkitystä.⁹ Jatkossa tarkastelu tulee koskemaan erityisesti etukäteen laadittuja välityslausekkeitä.

Välityslausekkeet voivat olla epäselviä monella eri tavoin. Soveltamisalan lisäksi tulkinnanvaraista voi olla esimerkiksi se, minkälaisesta välimiesmenettelystä osapuolet ovat sopineet.¹⁰ Tässä esityksessä keskityn kuitenkin tilanteisiin, joissa välityslausekkeen soveltamisala on jäänyt tulkinnanvaraiseksi ja riitakokonaisuus uhkaa hajautua eri menettelyihin.

1.3. Tutkimusmenetelmä ja esityksen rakenne

Lähestymistapani tutkimuskysymykseen on oikeusdogmaattinen. Lain tasolla aiheuttani koskeva sääntely on varsin niukkaa, jonka takia esitykseni perustuu pitkälti oikeuskäytäntöön sekä oikeuskirjallisuuteen. Kotimaisen oikeuskirjallisuuden lisäksi tutustutaan myös kansainväliseen kirjallisuuteen ja pyritään löytämään yhtenäisiä tulkintalinjoja sekä tuomaan esille erilaisia näkökantoja. Tavoitteena ei välttämättä ole löytää yhtä oikeata ratkaisua, vaan analysoida tutkimuskysymystä eri näkökulmista sekä pohtia eri tulkintakannanottojen heikkouksia sekä vahvuuksia.

⁹ Möller 1997, s. 14; Koulu 2008, s. 187.

¹⁰ Koulu 2008, s. 185

Toisinaan pyrin tekemään erottelua myös common law sekä civil law –maiden käytäntöjen välillä. Esityksessä on sen vuoksi myös hieman oikeusvertailevaa tutkimustapaa. Tämä on kansainvälisessä välimiesmenettelyssä tärkeää jo siitä syystä, että vaikka välimiesmenettelyn paikkana on Suomi, ei menettelyssä välttämättä sovelleta Suomen lakia. Tosin Suomen lisäksi minkään muun yksittäisen valtion tulkintakäytäntöihin ei tämän esityksen puitteissa kyetä tarkemmin perehtymään.

Aloitan tutkielmani teoriaosuudella, jossa pohdin välityslausekkeisiin liittyvän virheherkkyyden taustalla vaikuttavia syitä samoin kuin epäselvän välityslausekkeen seurauksia. Samalla luodaan pohjaa logiikalle, jonka mukaisesti välityslausekkeitä tulkittaessa niiden sanamuotoa ei tulisi asettaa liian korostettuun asemaan.

Jotta esityksestä muodostuisi kattava kokonaisuus, olen tämän jälkeen – ennen varsinaiseen tutkimuskysymykseen perehtymistä – katsonut tarpeelliseksi käsitellä myös aiheeseen läheisesti liittyviä teemoja, joita ovat erillisyyssoppi ja välityssopimukseen sovellettava laki. Välityslausekkeeseen saatetaan kansainvälisissä tilanteissa nimittäin soveltaa eri valtion lakia kuin mitä pääsopimukseen sovelletaan. Lainvalinta muodostuu siten olennaiseksi kysymykseksi. Ennen kuin pystytään arvioimaan esimerkiksi välityslausekkeen tulkintaa tai kohtuullistamista, on selvitettävä, minkä maan lain perusteella arviointia suoritetaan.

Tämän jälkeen perehdyn syvällisemmin hajautuneeseen riidanratkaisuun, sen haittoihin ja mahdollisuuksiin tilanteen korjaamiseen. Tarkasteltavia kysymyksiä ovat siis välityslausekkeen tulkinta, sen pätemättömäksi katsominen sekä kohtuullistaminen.

2. Epäselvän välityslausekkeen syyt ja seuraukset

2.1. Välityslausekkeiden virheherkkyys

2.1.1. Rutiininomainen lausekkeiden kopioiminen

Tehokkaan ja sujuvan välimiesmenettelyn edellytyksenä on, että osapuolten välillä ei synny erimielisyyttä välityssopimuksen soveltamisalasta. Monesti sopimuksissa käytettävät välityslausekkeet jättävät kuitenkin tulkinnanvaraiseksi, mitä riitoja välimiehet saavat niiden perusteella tutkia ja ratkaista. Tämä johtuu useimmiten siitä, että osapuolten välisissä sopimusneuvotteluissa ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota välityslausekkeen sanamuotoon tai soveltamisalaan.¹¹

Kiista välityslausekkeen ulottuvuudesta voi viivästyttää pääasian käsittelyä sekä aiheuttaa lisäkustannuksia, jotka olisivat olleet vältettävissä lausekkeen huolellisella laadinnalla.¹² Ennen pääasian ratkaisua välimiehet joutuvat nimittäin ottamaan kantaa siihen, mitä riitoja osapuolten välinen välityslauseke koskee.¹³ Pahimmassa tapauksessa välityslausekkeen tulkinnanvaraisuus johtaa välitystuomion myöhempään kumoamiseen moitekanteen johdosta, jos välimiehet ovat ratkaisseet riidan, joka ei kuulunut heidän toimivaltansa piiriin (VML 41§).

Lähtökohtaisesti välityslauseketta voidaan pitää varsin helppona sekä lyhyenä sopimusehtona. Riidan aktualisoituessa se nousee kuitenkin varsin merkittävään asemaan.¹⁴ Tämän perusteella voidaan kysyä, miten välityslausekkeiden virheherkkyys on selitettävissä.

Kokemusperusteisesti tiedetään, että välityslausekkeeseen ei sopimuksen laadintavaiheessa kiinnitetä merkittävää huomiota. Tämä selittyy useimmiten sillä, että molemmat osapuolet keskittävät voimavarojaan pääsopimuksen kaupallisten ehtojen laatimiseen, jonka takia välityslauseke jää sivuseikaksi sopimusneuvotteluissa. Kun pääsopimuksen kaupallisista ehdoista on päästy yksimielisyyteen, kummallakaan osapuolella ei välttämättä ole halua

¹¹ Koulou 2008, s. 187.

¹² Savola 2008, s. 15.

¹³ Välimiehet voivat ratkaista toimivaltaansa koskevan kiistan menettelyn alussa erillisellä ratkaisulla tai vasta menettelyn lopussa välitystuomion yhteydessä, ks. Savola 2003, s. 390–391.

¹⁴ Auchie 2007, s. 229–230.

jatkaa neuvotteluja sekä viivyttää pääsopimuksen allekirjoittamista ottamalla myös välityslauseke keskustelun kohteeksi.¹⁵

Samoin psykologiset syyt voivat selittää välityslausekkeiden vähäistä huomiota sopimusneuvotteluissa. Ainakin teorian tasolla voidaan ajatella, että sopijapuolten välinen yhteistyö ei lähde lupaavasti käyntiin, jos jo sopimusta laadittaessa aletaan neuvotella riidanratkaisuun liittyvistä yksityiskohdista. Samoin taustalla voi vaikuttaa osapuolten oletus siitä, että mitään riitoja ei sopimuksesta tule syntymään. Suurin osa välityslausekkeista jää loppujen lopuksi aktualisoitumatta, kun riitoja osapuolten välisestä sopimussuhteesta ei synny. On arvioitu, että enintään kaksi prosenttia lausekkeista johtaa välimiesmenettelyn käynnistymiseen.¹⁶ Tämän johdosta välityslausekkeet laaditaan varsin rutiininomaisesti, eikä niille anneta samaa merkitystä kuin muille pääsopimuksen ehdoille. Välityslauseke voidaan esimerkiksi kopioida vanhoista sopimus pohjista tai käyttää eri välitysinstituuttien valmiita mallilausekkeitä sen enempää miettimättä, kuinka hyvin lauseke sopii käsillä olevaan sopimukseen.¹⁷

Houkutus valmiiden mallilausekkeiden rutiininomaiseen käyttämiseen on erityisen suuri silloin, kun välimiesmenettelystä sovitaan sopimusneuvotteluiden loppupuolella. Tällöin osapuolet saattavat neuvotteluista väsyneinä kopioida sopimukseen ensimmäisen löytämänsä mallilausekkeen.¹⁸ Siten välityslauseke ei välttämättä ole ollut osapuolten yksityiskohtaisen sopimisen kohteena, jolloin myöskään sen sanamuodolle ei tulkinnassa voida antaa merkittävää painoarvoa.

Luonnollisesti rutiininomainen lausekkeiden kopioiminen johtaa herkästi tulkintaongelmiin silloin, kun riita aktualisoituu ja välityslauseketta joudutaan soveltamaan käytäntöön. Esimerkiksi ennenkuulumatonta ei ole, että osapuolet ovat ohjanneet riitansa sellaisen välitysinstituutin menettelyyn, joka on jo lopettanut toimintansa.¹⁹ Välimiesten toimivalta voi tosin jäädä epäselväksi, vaikka osapuolet olisivat kopioineet voimassa olevan välitysinstituutin sinänsä asianmukaisen mallilausekkeen. Kaikki tilanteet kattavaa ideaalista mallilauseketta ei ole olemassa, vaan jokainen tilanne tulisi tapauskohtaisesti

¹⁵ Bernardini 1992, s. 45. Ks. myös Karrer 1997 s. 110, jonka mukaan välityslausekkeesta voidaan neuvotella pitkäänkin, mutta lopullisen version puhtaaksi kirjoittaminen tapahtuu useimmiten myöhäisessä vaiheessa sellaisen henkilön toimesta, joka ei ymmärrä lausekkeen merkitystä.

¹⁶ Koulu 2008, s. 48.

¹⁷ Lew ym. 2003, s. 165–166; Savola 2008, s. 14.

¹⁸ Gélinas 1999, s. 52.

¹⁹ Wilske & Krapfl 2006, s. 81; Savola 2009, s. 34.

arvioida erikseen ottaen huomioon mm. sopimuksen osapuolet, heidän tavoitteensa, sopimuksen kesto sekä siihen sovellettava laki.²⁰

2.1.2. Asiantuntijoiden rooli välityslausekkeiden laadinnassa

Liike-sopimusten laadinnassa käytäntö on yhä useammin siirtynyt siihen, että pelkästään juristit tai nimenomaan sopimusten laadintaan perehtyneet asiantuntijat vastaavat sopimusten neuvottelusta sekä laadinnasta. Asiantuntijoiden käyttö parantaa sopimusten selkeyttä sekä loogisuutta, mutta luo riskin siitä, että sopimuksen sanamuoto eriytyy osapuolten tahdosta. Sopimusta allekirjoittaessaan osapuolet eivät välttämättä ole tietoisia sopimuksen yksityiskohdista kuten esimerkiksi siitä, minkälaiseen välimiesprosessiin sopimuksessa käytetty välityslauseke johtaisi. Siten sopimuksen sanamuoto ei kuvasta enää allekirjoittajien tahtoa, vaan ainoastaan sen laatineen tahon tahtoa. Tällöin tulkintakin saattaa poiketa normaalista, kun ei voida olettaa, että välityslausekkeen sanamuoto vastaa osapuolten oletuksia käytettävästä riidanratkaisusta.²¹

Tulkintaongelmia lisää se, että välityslausekkeiden laatijoilla ei useimmiten ole merkittävää asiantuntemusta välimiesmenettelystä. Osapuolia edustavat juristit ovat yleisesti erittäin päteviä liike-sopimusten aineellisten sopimusehtojen neuvottelussa sekä laadinnassa, mutta omaavat harvoin välityslausekkeen muotoilun edellyttämää erityisosaamista. Ratkaisu kyseiseen ongelmaan voisi olla se, että sopimuksen neuvottelijat konsultoivat välimiesmenettelyn asiantuntijaa, joka pystyy suosittelemaan osapuolten tilanteeseen parhaiten sopivaa lauseketta, joka tarvittaessa takaisi mahdollisimman tehokkaan riidanratkaisun.²²

Tulkintaongelmien välttämiseksi osapuolten tulisikin jo sopimusneuvottelujen alkuvaiheessa sopia välimiesmenettelyn käytöstä ainakin alustavasti²³, jonka jälkeen välityslausekkeen muotoiluun ja viimeistelyyn olisi käytettävissä riittävästä aikaa sekä resursseja. Huomattava osa välityslausekkeiden myöhemmistä tulkinnanvaraisuuksista pystyttäisiin poistamaan jo sopimusneuvotteluiden aikana, jos niiden laadintaan kiinnitettäisiin huomiota samassa määrin kuin muuhunkin sopimukseen.²⁴

²⁰ Bernardini 1992, s. 46.

²¹ Lehtinen 2007, s. 151.

²² Gelinas 1999, s. 46–47.

²³ Bernardini 1992, s. 45.

²⁴ Gelinas 1999, s. 47.

Sopimuksen osapuolilla ei tosin aina ole intressiä laajaan selvitystyöhön välityslausekkeen osalta. Yleisesti voidaan sanoa, että välityslausekkeen yksityiskohtainen muotoilu on sitä tärkeämpää, mitä mutkikkaammasta oikeussuhteesta on kysymys.²⁵ Esimerkiksi tilanteessa, jossa osapuolten välillä on solmittu useampia sopimuksia, riidanratkaisu tulisi järjestää koko sopimuskokonaisuutta silmällä pitäen. Samaten kansainvälisluonteisissa sopimuksissa välityslauseke tulisi ottaa keskustelun kohteeksi jo mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Tällöin lausekkeen muotoilulla – samaten kuin esimerkiksi määräyksellä pääsopimukseen sovellettavasta laista – voi sopimusneuvotteluissa olla huomattava vaikutus myös pääsopimuksen muuhun aineelliseen sisältöön.²⁶ Sen sijaan yksinkertaisissa kotimaisissa sopimussuhteissa riittävää on yleensä esimerkiksi keskuskauppakamarin mallilausekkeen kopioiminen.²⁷

Käytännössä on havaittavissa huomattava ero välityslausekkeen ja pääsopimuksen muiden ehtojen välillä, kun vertaillaan niiden laatimiseen käytettyjä resursseja. Pääsopimus on laadittu huolella asiantuntevan henkilökunnan toimesta, kun taas välityslauseke on jäänyt sivuseikaksi. Riidan aktualisoituessa pääsopimuksen säännökset – olivatpa ne kuinka täydellisiä tahansa – eivät kuitenkaan takaa osapuolten oikeussuojaa, jos riidanratkaisua koskevan osion laadinta on laiminlyöty.²⁸

2.1.3. Konfliktien vaikea ennustettavuus

Välityslauseketta laadittaessa haasteena on tulevaisuuden tapahtumiin liittyvä epävarmuus. Etukäteen on vaikea ennustaa osapuolten välillä syntyvien riitojen laatua sekä laajuutta samoin kuin sitä, minkä tyyppistä riidanratkaisua mikäkin tilanne edellyttää. Siten välityslausekkeen yksityiskohtainen muotoilu ennen konfliktin aktualisoitumista muodostuu varsin vaativaksi tehtäväksi, kun osapuolilla ei ole tietoa mahdollisesti syntyvän riidan yksityiskohdista.

Edes välityslausekkeen huolellinen laadinta – vaikka se poistaneekin suurimman osan tulkintaongelmista – ei ole tae siitä, että välityslausekkeen soveltamisala muodostuisi täysin selkeäksi riidan aktualisoitumisen jälkeen. Välityslausekkeen muotoilu voi epäonnistua, vaikka se olisi laadittu asiantuntijoiden toimesta ja sisältäisi hyvin

²⁵ Havansi 2004, s. 47.

²⁶ Bernardini 1992, s. 45.

²⁷ Havansi 2004, s. 47.

²⁸ Craig ym. 2000, s. 127–128.

yksityiskohtaisia määräyksiä.²⁹ Osapuolten tavoitteet sekä olosuhteet voivat myös muuttua, jonka seurauksena toinen osapuoli haluaisi muuttaa välityslausekkeen soveltamisalaa.³⁰

Välityslausekkeiden rutiininomaista kopioimista onkin perustelu oikeustaloustieteellisellä pohdinnalla. Lausekkeet aktualisoituvat käytännössä niin harvoin, että erityisesti yksinkertaisissa sopimussuhteissa ei ole perusteltua muotoilla niitä kunkin sopimuksen yksityiskohtia silmällä pitäen, kun edes tämä ei takaa sitä, että sopimus vastaa optimaalista riidanratkaisua konfliktin aktualisoituessa. Välityslausekkeiden laadintaan ei siten ole järkevää uhrata resursseja, vaan taloudellisesti on kannattavampaa käyttää valmiita mallilausekkeita.³¹

Välityslausekkeen soveltamisala kannattaakin yleisesti muotoilla mahdollisimman laajaksi siten, että se kattaa kaikki osapuolten välillä syntyvät riidat, elleivät osapuolet erityisesti halua rajoittaa välimiesten toimivaltaa joidenkin riitakysymysten osalta. Useimmiten osapuolten intressissä lieene se, että kaikki heidän väliset riitansa ratkaistaan samassa menettelyssä.³² Tällöin välityslausekkeen laadinnassa tulisi käyttää mahdollisimman avoimia sekä yleisluontoisia ilmaisuja sen sijaan, että jokainen välimiesten toimivaltaan kuuluva kysymys lueteltaisiin erikseen.³³ Sanamuodoltaan liian yksityiskohtainen välityslauseke, jossa jokainen lausekkeen piiriin kuuluva riitakysymys on erikseen lueteltu, saattaa antaa tulkitsijalle vaikutelman, että lausekkeesta unohtuneet riitakysymykset on tarkoituksella haluttu jättää välimiesten toimivallan ulkopuolelle.

2.1.4. Välityslausekkeiden sanamuodosta & soveltamisalasta

Kansainvälisessä oikeuskirjallisuudessa on annettu huomattavasti merkitystä välityslausekkeen sanamuodolle. Erityisesti common law –maissa kehitetyn tulkintaopin mukaisesti pienikin muutos välityslausekkeen sanamuodossa voi johtaa eri lopputulokseen.³⁴ Esimerkiksi termeillä ”all disputes *arising out of* this agreement” ja ”all disputes *in connection with* this agreement” saatetaan katsoa olevan erilaiset soveltamisalat.³⁵ Lausekkeiden tarkempia eroja samoin kuin niitä koskevaa

²⁹ Friedland 2007, s. 118; Koulu 2008, s. 50; Born 2009, s. 1082.

³⁰ Hemmo 2005, s. 92.

³¹ Koulu 2008, s. 48 ja 50.

³² Lew ym. 2003, s. 168; Born 2010, s. 40.

³³ Gélinas 1999, s. 56.

³⁴ Lew ym. 2003, 168-169; Savola 2008, s. 21; Born 2010, s. 39.

³⁵ Born 2010, s. 39.

tulkintakäytäntöä tullaan käsittelemään jäljempänä. Tässä yhteydessä riittävää on sen toteaminen, että sopimusneuvotteluissa ei todennäköisesti ole tajuttu antaa merkitystä näin näennäisille eroille.

Välityslauseketta koskevat tulkintakäytännöt myös vaihtelevat eri valtioiden välillä. Useimpien valtioiden tuomioistuimet pyrkivät tulkitsemaan välityslauseketta liberaalisti kunnioittaen osapuolten oletettua tahtoa ratkaista koko riitakokonaisuus samassa menettelyssä.³⁶ Sen sijaan joissakin valtioissa tulkinta on suppeampaa, jolloin epäselvyys välityslausekkeen soveltamisalassa saattaa johtaa siihen, että välimiesten toimivalta rajataan koskemaan vain niitä riitakysymyksiä, joiden osalta tulkinnanvaraisuutta ei ole.³⁷

Useimmiten järkevin ratkaisu välityslausekkeen laadinnassa on tehdä varsin lyhyt lauseke, joka on mahdollisimman identtinen jonkin johtavan välitysinstituutin mallilausekkeen kanssa. Kyseisten mallilausekkeiden sanamuoto on todettu toimivaksi tavaksi välttää tulkinnanvaraisuuksia, joita välityslausekkeiden kiireellinen laadinta yleisesti aiheuttaa.³⁸ Välityslausekkeiden virheherkkyyttä on tosin perusteltu silläkin, että juristit haluavat tehdä omia lisäyksiään tai muutoksiaan valmiisiin mallilausekkeisiin, vaikka mitään perusteltua syytä tähän ei olisikaan.³⁹ Mallilausekkeiden muokkaamiseen ilman asiantuntijan konsultointia tulisi kuitenkin suhtautua varovaisesti. Erityisesti välimiesten toimivaltaa tulkittaessa se luo riskin siitä, että osapuolten katsotaan halunneen muuttaa sitä mallilausekkeesta tarkoitetusta, vaikka todellisuudessa näin ei olisikaan ollut.⁴⁰

Osapuolet voivat toki halutessaan myös tehdä rajoituksia välimiesten toimivallan suhteen. Esimerkiksi voidaan sopia, että välimiesmenettelyssä ratkaistaan vain riidat, joiden intressi ylittää tietyn rahamäärän, taikka pelkästään sopimuksen tietyistä osista aiheutuvat riidat.⁴¹ Soveltamisalaltaan rajoitettuun välityslausekkeeseen tosin liittyy tavanomaista suurempi riski, että riidan aktualisoituessa toinen osapuoli riitauttaa välimiesten toimivallan. Mitä enemmän rajoituksia sekä poikkeuksia välimiesten toimivaltaan on tehty, sitä herkemmin kiista lausekkeen soveltamisalasta aktualisoituu.⁴²

³⁶ Lew ym. 2003, s. 166.

³⁷ Bernardini 1992, s. 47. Ks. myös Savola 2008, s. 22, missä on mainittu esimerkkejä sekä konservatiivista että liberaalista tulkintaa suosivista valtioista.

³⁸ Born 2010, s. 37.

³⁹ Karrer 1997, s. 112–113.

⁴⁰ Born 2010, s. 38.

⁴¹ Hemmo 2005, s. 91.

⁴² Freyer 1998, s. 25; Born 2010, s. 40.

2.2. Välityslausekkeen merkitys konfliktin aktualisoituessa

2.2.1. Menettelyn sabotointi

Edellä on käsitelty välityslausekkeiden virheherkkyyttä, minkä taustalla vaikuttaa sekä lausekkeiden huolimaton laadinta kuin myös tulevaisuuden tapahtumiin liittyvä epävarmuus. Edes huolellisesti laadittu lauseke ei välttämättä vastaa optimaalista riidanratkaisua suhteessa myöhemmin syntyneeseen riitaan. Näin lienee erityisesti silloin, kun osapuolet ovat tehneet rajoituksia välimiesten toimivallan suhteen. Etukäteen loogisilta vaikuttaneet rajoitukset saattavatkin riidan aktualisoituessa jäädä epätarkoituksenmukaisiksi tai tulkinnanvaraisiksi.

Ihanteellisin tilanne olisi, että riidan syntymisen jälkeen osapuolet tekisivät uuden välityssopimuksen, missä yksityiskohtaisesti määriteltäisiin mm. välimiesmenettelyyn ohjattava riitakokonaisuus. Tällöin välityssopimuksen laatiminen on helpompaa, kun tiedetään, minkä tyyppistä riidanratkaisua aktualisoitunut konflikti edellyttää. Myöhempi sopiminen voi onnistua silloin, kun molemmat osapuolet suosivat tarkoituksenmukaista sekä kustannustehokasta riidanratkaisua.⁴³

Mikäli osapuolet kykenisivät aina pääsemään yksimielisyyteen välimiesmenettelystä riidan syntymisen jälkeen, välityslauseketta ei edes tarvitsisi laatia. Tällöin välityssopimus voitaisiin muotoilla vasta sen jälkeen, kun osapuolten välille syntyneen riidan laatu sekä laajuus ovat selvillä. Käytännössä jälkikäteinen sopiminen onnistuu harvoin.⁴⁴ Konfliktin kärjistyessä osapuolten on lähes mahdotonta päästä sopimukseen välityslausekkeen muuttamisesta ja useimmat välimiesmenettelyt perustuvatkin ennen riidan syntymistä laadittuihin lausekkeisiin. Yleensä toinen osapuoli saa taktista hyötyä välityslausekkeen sanamuodosta eikä myöhemmin suostu sen muuttamiseen.⁴⁵

Yleensä erityisesti vastaajan asemassa oleva pyrkii vaikeuttamaan menettelyä esittämällä kaikki mahdolliset välimiesten toimivaltaa rajoittavat väitteet ja pitämällä kiinni mahdollisimman epätarkoituksenmukaisesta riidanratkaisusta, jolloin osapuolten välinen riitakokonaisuus hajautuu useampaan menettelyyn.⁴⁶ Yksi syy tällaiseen toimintaan voi

⁴³ Hemmo 2005, s. 90; Koulou 2008, s. 50.

⁴⁴ Gelinas 1999 s. 49.

⁴⁵ Möller 1984, s. 352; Ovaska 2007, s. 58; Born 2010, s. 37.

⁴⁶ Hemmo 2005, s. 90. Ks. myös Donahey 1996, jossa käsitellään tarkemmin yleisesti käytettyjä keinoja hidastaa sekä vaikeuttaa välimiesmenettelyn etenemistä.

olla asianosaisen oletus siitä, että vastapuolella ei ole taloudellista valmiutta ryhtyä ajamaan asiaansa useammassa menettelyssä. Hajautunut riidanratkaisu muodostuu tavanomaista kalliimmaksi, mikä nostaa vastapuolen prosessikynnystä sekä heikentää hänen mahdollisuuksia asiansa ajamiseen prosessien aikana.⁴⁷

Varakkaamman osapuolen kannattaakin useimmiten pitää kiinni epätarkoituksenmukaisesta ja kalliista riidanratkaisusta, kun taas taloudellisesti heikomman intressissä on pyrkiä prosessiekonomisempaan menettelyyn.⁴⁸ Välimiesten toimivallan riitauttamiseen on tosin muitakin syitä ja riitoja välityslausekkeen tulkinnasta aktualisoituu, vaikka molemmat osapuolet olisivat taloudellisesti vahvassa asemassa.

Useimmiten välimiesmenettelyn aikana käydään samanaikaisesti osapuolten välisiä sovintoneuvotteluja. Tällöin menettelyn vaikeuttamisen sekä viivyttämisen taustalla voi olla osapuolen yritys painostaa vastapuolta aineellisen riidan sovintoon. Osapuolten oikeudenkäyntijuristit tietävät, miten prosessikynnystä nostavia oikeudellisia väitteitä voidaan sovintoneuvotteluissa käyttää hyväksi, jotta vastapuoli saadaan painostettua päämiehen kannalta mahdollisimman edulliseen sovintoon. Välityslausekkeen epäselvyyttä käytetään sovintoneuvotteluissa tällöin ”aseena” siten, että konflikti saadaan päättymään ennen kuin aineellista riitaa koskeva oikeudenkäynti on edes alkanut. Toimivaltaväitteen ei edes tarvitse onnistua tuottaakseen hyötyä, sillä pelkästään ajan voittamistakaan ei voida pitää täysin merkityksettömänä.⁴⁹

Tällaista menettelyä on kutsuttu välimiesmenettelyn sabotoinniksi, sillä sen tarkoituksena on estää tavanomaisesti joutuisan sekä joustavan menettelyn eteneminen.⁵⁰ Käytännössä sabotointia käytetään herkeämättä, jos vain välityslausekkeen tulkinnanvaraisuus siihen tilaisuuden suo. Osapuolten asiamiehet huomioivat vain oman päämiehensä intressit, eikä päämiehen etujen ajaminen myöskään vaaranna heidän omaa uskottavuuttaan. Heidän ainoa tavoitteensa on saavuttaa päämiehen kannalta mahdollisimman edullinen tulos ja tämän saavuttamiseksi ollaan valmiita käyttämään kaikki mahdolliset prosessuaaliset taktiikat, mitkä saattavat sivussa vahingoittaa myös välimiesmenettelyn mainetta nopeana ja joustavana riidanratkaisukeinona.⁵¹

⁴⁷ Hemmo 2005, s. 90; Koulumäki 2008, s. 50.

⁴⁸ Koulumäki 2008, s. 50.

⁴⁹ Dezalay & Garth 1995, s. 56–57.

⁵⁰ Donahy 1996, s. 94.

⁵¹ Dezalay & Garth 1995, s. 56–57; Lew ym. 2003, s. 166.

2.2.2. Menettelyllinen riita

Epäselvyys välityslausekkeen soveltamisalasta voi pahimmillaan johtaa vuosia kestäviin kiistoihin siitä, mille instanssille mikäkin riitakysymys kuuluu. Osapuolten välinen konflikti on tällöin saanut uuden ulottuvuuden: alkuperäisen materiaalisen riidan lisäksi on aktualisoitunut myös menettelyllinen riita, mikä koskee alkuperäisen erimielisyyden oikeaa ratkaisutapaa.⁵² Tilanne voi muodostua varsin turhauttavaksi, kun konkreettista materiaalista riitaa ei päästä käsittelemään ennen kuin menettelylliseen riitaan on otettu kantaa.

Luonnollisesti edellä selostettua taktista riidanratkaisun hajottamista eri prosesseihin ei voida pitää hyväksyttävänä. Vaikka toimivaltaväitteet pystyttäisiinkin torjumaan esimerkiksi välityslausekkeen laajan tulkinnan avulla, kustannuksia sekä ajanhukkaa aiheutuu jo siitä, kun välimiehet joutuvat prosessin alussa tutkimaan, mitkä riidat kuuluvat heidän toimivaltansa piiriin. Samaten on myös tilanteissa, joissa menettelyllinen riita siirtyy tuomioistuimen ratkaistavaksi.⁵³ Välimiesten ratkaisu ei ole lopullisesti osapuolia sitova, vaan asianosainen voi nostaa välityslausekkeen soveltamisalaa koskevan kanteen tuomioistuimessa. Kyseinen vahvistuskanne voidaan nostaa missä vaiheessa välimiesmenettelyä tahansa, myös ennen kuin välimiehet ovat antaneet oman ratkaisunsa heidän toimivaltaansa koskevan väitteen johdosta.⁵⁴ Periaatteessa prosessiekonomisesti järkevintä olisikin, että tuomioistuin pääsisi ottamaan kantaa välityslausekkeen soveltamisalaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.⁵⁵

Mikäli välimiehet kuitenkin ehtivät tekemään oman toimivaltaratkaisunsa esimerkiksi tulkitsemalla välityslauseketta laajasti, liittyy tilanteeseen riski, ettei tuomioistuin myöhemmin yhdy tähän välimiesten näkemykseen. Tällöin välimiesmenettelyn aloittamisesta on aiheutunut ylimääräisiä kuluja sekä ajanhukkaa. Pahimmassa tapauksessa osapuoli vie asian tuomioistuimeen vasta välitystuomion antamisen jälkeen vaatien välitystuomion kumoamista toimivallan ylityksen perusteella. Tällöin tuomioistuin voi kumota välitystuomion, mikäli se katsoo välimiesten ratkaisseensa heidän toimivaltansa kuulumattoman riidan (VML 41 §).

⁵² Koulou 2008, s. 36.

⁵³ Gelinas 1999, s. 56.

⁵⁴ Möller 1997, s. 66.

⁵⁵ Koulou 2008, s. 225.

Menettelyllinen riita välimiesten toimivallasta synnyttääkin aineellisen riidan lisäksi joukon uusia ongelmia, jotka johtavat herkästi kustannusten nousuun ja prosessin pitkittymiseen. Välityslausekkeen tulkinnan tulisikin olla sellaista, ettei se mahdollista uusien konfliktien syntymistä. Käytännössä tulkintasuositusten tulisi olla mahdollisimman selkeitä sekä ennustettavia.⁵⁶ Mitä selkeämpi välityslausekkeen tulkintaa koskeva käytäntö on, sitä vaivattomammin välimiehet voivat kumota osapuolen esittämät toimivaltaväitteet, joiden taustalla on pelkästään taktinen riidanratkaisun vaikeuttaminen sekä paineen asettaminen vastapuolelle. Sen sijaan epämääräisten ja tilannekohtaisten tulkintasääntöjen vallitessa välimiesten toimivallan riitauttaminen sekä prosessikynnyksen nostaminen onnistuu vaivattomasti.

⁵⁶ Koulu 2008, s. 37.

3. Lähtökohtia välityssopimuksen arvioinnille

3.1. Aluksi

Edellä on käsitelty mm. välityslausekkeiden asemaa osapuolten välisissä sopimusneuvotteluissa sekä välimiesmenettelyn sabotointia. Näiden seurauksena lopputuloksena on monesti se, että saman riidan eri osat uhkaavat hajautua eri menettelyihin. Tämän tyyppistä konfliktinratkaisun hajautumista sekä mahdollisuuksia sen korjaamiseen tulen käsittelemään jäljempänä. Seuraavaksi esittelen lyhyesti teemoja, joiden tarkastelun olen katsonut tarpeelliseksi ennen siirtymistä varsinaisen tutkimuskysymyksen käsittelyyn.

3.2. Erillisyyssoppi

3.2.1. Sisältö

Välimiesten toimivalta perustuu pätevään välityssopimukseen, mikä useimmiten sisältyy yhtenä sopimuskohtana osapuolten tekemään aineelliseen pääsopimukseen. Mikä merkitys pääsopimuksen väitetylle pätemättömyydelle on tällöin annettava arvioitaessa välityslausekkeen pätevyyttä? Mikäli pääsopimus on pätemätön, johtaako tämä myös siihen sisältyvän välityslausekkeen pätemättömyyteen? Yleisellä tasolla voidaan todeta vastauksen olevan kielteinen. Välimiehet voivat erillisyyssopin avulla katsoa olevansa toimivaltaisia myös silloin, kun osapuoli vetoaa pääsopimuksen pätemättömyyteen.

Erillisyyssoppia voidaan pitää yhtenä kansainvälisen välimiesmenettelyn keskeisimmistä periaatteista, jolla turvataan välityssopimuksen pysyvyyttä sekä prosessin tehokkuutta.⁵⁷ Se tarkoittaa, että vaikka välityssopimus sisältyykin aineelliseen pääsopimukseen yhtenä sopimuskohtana, pidetään sitä pääsopimuksesta itsenäisenä sekä erillisenä sopimuksena. Kun osapuolet allekirjoittavat välityslausekkeen sisältävän liike-sopimuksen, heidän voidaan katsoa solmineen kaksi erillistä sopimusta: liike-sopimuksen sekä välityssopimuksen.⁵⁸ Siten pääsopimuksen pätemättömyys ei automaattisesti tarkoita, että myös siihen sisältyvä välityslauseke olisi pätemätön.⁵⁹

⁵⁷ Born 2009, s. 312.

⁵⁸ Hobér 2011, s. 106.

⁵⁹ Möller 1997, s. 28.

Ilman oppia välityssopimuksen erillisyydestä päädyttäisiin prosessieconomisesti varsin epätarkoituksenmukaiseen tilanteeseen. Välimiesten tulisi tällöin tutkia koko materiaalinen kiista saadakseen tietää, onko heillä edes toimivaltaa käsitellä asiaa.⁶⁰ Toinen osapuoli kykenisi myös pätevän välityssopimuksen vastaisesti joko syrjäyttämään välimiesten toimivallan tai ainakin huomattavasti viivyttämään prosessin etenemistä vetoamalla pääsopimuksen pätemättömyyteen.⁶¹ Välityslausekkeen erillisyyden voidaan katsoa vastaavan myös osapuolten oletettua tarkoitusta. Sopimusta laatiessaan osapuolet ovat useimmiten tarkoittaneet, että välimiehet ratkaisevat myös pääsopimuksen pätevyyttä koskevan kiistan.⁶²

Välityssopimuksen erillisuus on kansainvälisesti hyväksytty⁶³ ja se on vahvistettu myös UNCITRAL:n mallilain 16 artiklassa. Suomessa erillisyysoista ei ole mainintaa lain tasolla, mutta sen vaikutus on kuitenkin nähtävissä korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä.⁶⁴

Erillisyysoippi ei tarkoita, että välityssopimus ei koskaan voisi olla pätemätön. Näin voi käydä, mikäli pätemättömyysperuste kohdistuu suoraan välityssopimukseen. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa osapuoli on pakotettu allekirjoittamaan välityslausekkeen sisältävä sopimus.⁶⁵ Välityslauseke voi olla pätemätön myös yksinään ilman, että pääsopimus olisi pätemätön.⁶⁶ Näin esimerkiksi silloin, kun välityssopimus suosii välimiesten valinnassa liiaksi toista osapuolta. Kyseessä on ns. välimiesoikeudellinen pätemättömyysperuste, jolta puuttuu vastine tavanomaisessa sopimusoikeudessa.⁶⁷ Jäljempänä tulen käsittelemään, voidaanko riidanratkaisun hajautumista pitää samantyyppisenä välimiesoikeudellisenä pätemättömyysperusteena, joka mahdollistaa välityslausekkeen pätemättömyyden.

Erillisyysoippi on vahvasti yhteydessä välimiesten ns. *kompetenssi-kompetenssiin* eli oikeuteen ensisijaisesti itse tutkia ja ratkaista omaan toimivaltaansa liittyvät kysymykset.⁶⁸ Välimiesten toimivaltapäätökset eivät tosin ole osapuolia lopullisesti sitovia, vaan

⁶⁰ Koulou 2008, s. 72.

⁶¹ Hobér 2011, s. 108.

⁶² Koulou 2007a, s. 388.

⁶³ Born 2009, s. 316–352.

⁶⁴ Ratkaisussa KKO 1996:61 korkein oikeus katsoi, ettei väitteellä pääsopimuksen pätemättömyydestä ollut merkitystä arvioitaessa pääsopimukseen sisältyvän välityslausekkeen pätevyyttä.

⁶⁵ Möller 1997, s. 29.

⁶⁶ Born 2009, s.404–405.

⁶⁷ Koulou 2008, s. 76.

⁶⁸ Koulou 2007b, s. 99.

asianosainen voi saattaa ne tuomioistuimen tutkittaviksi jo välimiesprosessin aikana tai vasta välitystuomion antamisen jälkeen. Joka tapauksessa kompetenssi-kompetenssi yhdessä erillisyysoopin kanssa muodostaa takeen välimiesprosessin mahdollisimman tehokkaasta etenemisestä.⁶⁹

3.2.2. Erillisyyys muissa tilanteissa

Perinteisesti erillisyysoopilla on pyritty suojaamaan välityslausekkeen pätevyyttä silloin, kun pääsopimuksen väitetään olevan pätemätön. Samoin erillisyyden on katsottu koskevan välityslauseketta myös tilanteessa, jossa pääsopimus on lakannut olemasta voimassa.⁷⁰

Molemmissa tapauksissa tarkoituksena on suojata välityslausekkeen toimivuutta. Voidaan kuitenkin kysyä, mihin muihin konteksteihin oppi voidaan ulottaa. Koskeeko välityssopimuksen erillisyyys pelkästään edellä mainittuja tilanteita vai onko sillä vaikutuksia myös muissa sopimusoikeudellisissa kysymyksissä? Erityisesti määritettäessä välityssopimukseen sovellettavaa lakia erillisyysooppi saattaa johtaa siihen, että välityslauseketta sekä pääsopimusta arvioidaan eri lakien perusteella.⁷¹ Sen sijaan välityslausekkeen soveltamisalaa tulkittaessa on mahdollista, että erillisyysooppi menettää kokonaan merkityksensä, jolloin lausekkeen tulkinta jää riippumaan pääsopimuksen tulkinnasta.⁷² Samaten välityslauseketta kohtuullistettaessa on arvioinnissa otettava kokonaisuus huomioon. Palaan näihin kysymyksiin tarkemmin jäljempänä asianomaisissa jaksoissa.

3.3. Välityssopimukseen sovellettava laki

3.3.1. Lainvalinnasta yleisesti

Välityssopimukseen sovellettava laki on tyypillinen kansainväliseen välimiesmenettelyyn liittyvä kysymys, mikä aktualisoituu lähes aina osapuolten riidellessä välityssopimuksen olemassaolosta, tulkinnasta tai pätevydestä.⁷³ Ennen kuin välimiehet pääsevät ratkaisemaan välityslausekkeeseen liittyviä kiistoja on heidän ensin määriteltävä, minkä valtion lakia siihen sovelletaan. Kuten edellä todettiin, välityslauseke sekä pääsopimus

⁶⁹ Hobér 2011, s. 107.

⁷⁰ Möller 1997, s. 28. Ks. myös ratkaisu KKO 1954 II 11, jonka mukaan urakkasopimuksen irtisanominen ei johtanut siihen, että urakkasopimukseen sisältyvä välityslauseke olisi lakannut olemasta voimassa.

⁷¹ Born 2009, s. 354.

⁷² Koulou 2008, s. 75.

⁷³ Born 2009, s. 409.

ovat kaksi erillistä sopimusta, jonka mukaisesti niitä saatetaan myös arvioida eri lakien perusteella.

Erillisyyssoppi ei kuitenkaan tarkoita, että materiaaliseen riitaan ja välityssopimukseen sovellettaisiin aina eri lakeja. Useimmiten niitä arvioidaan loppujen lopuksi saman lain perusteella. Välityslausekkeen erillisyyys tulisi kuitenkin ottaa harkinnassa lähtökohdaksi, jonka mukaan välityslausekkeeseen sovellettava laki on erikseen määriteltävä.⁷⁴ Kyseessä on varsin olennainen kysymys, sillä esimerkiksi välityslausekkeen tulkinta sekä pätevyys riippuvat siitä, minkä lain perusteella niitä arvioidaan.⁷⁵

Lähtökohtaisesti osapuolilla on sopimusvapauden puitteissa oikeus sopia heidän väliseen sopimukseensa sovellettavasta laista. New Yorkin yleissopimuksen 5(1)(a) artiklan mukaisesti osapuolet voivat myös erikseen sopia, mitä lakia välityssopimukseen sovelletaan. Käytännössä tätä kuitenkin tapahtuu harvoin. Yleisempää on, että osapuolet sopivat pääsopimuksessa siihen sovellettavasta laista, jättäen välityslausekkeeseen soveltuvan lain määrittelemättä. Tällöin välimiesten tai viime kädessä tuomioistuimen on otettava kantaa siihen, minkä lain perusteella välityslauseketta arvioidaan.⁷⁶

Eri valtioissa on päädytty eri lopputuloksiin määriteltäessä välityssopimukseen soveltuvaa lakia. Civil law -maissa on useimmiten katsottu, että välityssopimukseen sovelletaan välimiesmenettelyn sijaintivaltion lakia (*lex arbitri*). Sen sijaan common law -maissa lainvalinnassa on suosittu pääsopimukseen sovellettavaa lakia.⁷⁷ Jälkimmäisen vaihtoehtoa voidaan pitää järkevänä ainakin, kun otetaan huomioon osapuolten oletettu tarkoitus soveltaa samaa lakia sekä pää- että välityssopimukseen.⁷⁸ Tavallisestihan sopimuksen ehto siihen sovellettavasta laista koskee kaikkia sopimuksen ehtoja. Miksi välityslauseketta tulisi tällöin arvioida jonkin muun lain perusteella?⁷⁹

Välimiehet tai tuomioistuimet ovat monissa tapauksissa päätyneet soveltamaan välimiesmenettelyn sijaintipaikan lakia vedoten välityslausekkeen erillisyyteen.⁸⁰ Tätä käytäntöä on kuitenkin myös kritisoitu. Erillisyyssoppi on alun perin kehitetty suojaamaan välityslausekkeen toimivuutta tilanteessa, jossa pääsopimuksen väitetään olevan pätemätön

⁷⁴ Born 2009, s. 354.

⁷⁵ Koulu 2008, s. 63.

⁷⁶ Savola 2008, 23–24.

⁷⁷ Molfa 2007, s. 166 ja 184; Koulu 2008, s. 63.

⁷⁸ Lew 1999, s. 143.

⁷⁹ Redfern & Hunter 2009, s. 166–167.

⁸⁰ Redfern & Hunter 2009, s. 168.

tai lakannut olemasta voimassa. Tämän tarkoituksen sekä välityssopimuksen lainvalinnan välillä on vaikea nähdä yhteyttä. Siten erillisyyssoppi ei oikeuta päättämään, että lex arbitri tulisi automaattisesti sovellettavaksi tilanteessa, jossa osapuolet eivät ole erikseen sopineet välityslausekkeeseen sovellettavasta laista.⁸¹

Lex arbitrin automaattista soveltamista välityssopimukseen ei myöskään voida perustella sillä, että sijaintimaan lakia sovelletaan välimiesmenettelyn prosessuaalisiin kysymyksiin. Vaikka asianosaiset ovat sopineet välimiesmenettelyn sijaintimaasta, kyseisellä valinnalla ei ole yhteyttä sopimuksen aineelliseen puoleen. Esimerkiksi välityssopimuksen tulkinta ei ole prosessuaalinen vaan aineellinen kysymys, jonka takia osapuolten valinnalla välimiesmenettelyn sijaintivaltioista ei tulisi olla vaikutuksia välityssopimuksen tulkintaa koskevaan lainvalintaan.⁸² Lex arbitrin soveltumista on pidetty ongelmallisena myös silloin, kun välimiesmenettely voidaan laittaa vireille useassa valtiossa.⁸³ Tällöin osapuoli kykenee vaikuttamaan lopputulokseen laittamalla menettelyn vireille sellaisessa maassa, jonka laki on hänelle kaikkein suotuisin.

Toisaalta sekä käytännössä että oikeuskirjallisuudessa on havaittavissa taipumusta soveltaa myös ns. *transnationaalista* lähestymistapaa, jolloin välityslausekkeen pätevyyttä sekä soveltamisalaa arvioidaan osapuolten yhteisen tarkoituksen ja kansainvälisen kaupan vaatimusten perusteella, ilman viittausta mihinkään yksittäiseen lakiin.⁸⁴ Välimiehet ovat tällöin syrjäyttäneet lainvalinnan ja käyttäneet arvioinnin pohjalla osapuolten tarkoitusta sekä heidän kohtuullisia ja hyväksyttäviä odotuksiaan välityslausekkeeseen liittyen.⁸⁵ Taustalla on oletus, jonka mukaisesti osapuolet ovat välityslauseketta laatiessaan tarkoittaneet järjestää riidanratkaisun valtioiden oikeusjärjestyksistä irralliseksi. Välityslausekkeen jäädessä epäselväksi transnationaalisen lähestymistavan avulla kyetäänkin parhaiten suojaamaan välityslausekkeen pysyvyyttä sekä kunnioittamaan osapuolten tarkoituksia.⁸⁶

⁸¹ Molfa 2007, s. 170.

⁸² Molfa 2007, s. 170–171.

⁸³ Lew 1999, s. 142.

⁸⁴ Savola 2008, s. 26–27.

⁸⁵ Blessing 1999, s. 174; Gaillard & Savage 1999, s. 255.

⁸⁶ Molfa 2007, s. 184.

3.3.2. Lainvalinta Suomen oikeudessa

Suomessa välityslausekkeeseen soveltuvan lain voidaan katsoa määräytyvän muista civil law -maista poikkeavasti, vaikkakin oikeustila on vielä jossain määrin epäselvä. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että pääsopimuksen määräyksen sovellettavasta laista tulisi koskea myös välityssopimusta.⁸⁷ Tämän tulkintalinjan puolesta puhuu myös korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2007:39, missä välityslauseketta arvioitiin pääsopimukseen sovellettavan lain valossa. Korkein oikeus tosin huomautti, että välityssopimukseen sovellettava laki ei välttämättä ole aina sama kuin pääsopimukseen sovellettava. Ratkaisun painoarvoa heikentää myös se, että kaikki tulkintalinjat johtivat selvästi samaan lopputulokseen.⁸⁸ Joka tapauksessa on mahdollista, että pääsopimuksen määräys sovellettavasta laista katsotaan olosuhteista ilmeneväksi lainvalinnaksi myös välityslausekkeen kohdalla, jolloin molempiin sopimukseen sovelletaan samaa lakia.⁸⁹

Edellä on oletettu, että osapuolet ovat sopineet pääsopimuksessa siihen sovellettavasta laista, mutta jättäneet välityslauseketta koskevan lain erikseen määrittelemättä. Useimmiten näin lieneekin käytännössä. Entä miten soveltuva laki valitaan silloin, kun osapuolet eivät ole sopineet edes pääsopimukseen sovellettavasta laista? Tällöin kannatusta on oikeuskirjallisuudessa saanut kaksi vaihtoehtoa. Ensimmäisen mukaisesti sovellettava laki määräytyy välimiesmenettelyn sijaintipaikan mukaan.⁹⁰ Toinen vaihtoehto taas on soveltaa tavanomaisia kansainvälisen yksityisoikeuden lainvalintasääntöjä, jolloin sopimukselle etsitään lähin liittymä.⁹¹ Lex arbitri voi tosin tällöinkin soveltua, mikäli välimiesmenettelyn sijaintipaikkaa pidetään lähimpänä liittymänä. Toisaalta on myös mahdollista, että lähimpänä liittymänä pidetään pääsopimukseen sovellettavaa lakia, jolloin molempia sopimuksia arvioidaan saman lain perusteella.⁹²

Lex arbitri – eli Suomessa VML – määrittää sen, mitä oletusmenettelyä välimiesprosessissa noudatetaan, elleivät osapuolet ole muuta sopineet. Tosin VML:n pakottavista säännöksistä ei voida sopimalla poiketa, vaan ne tulevat aina sovellettavaksi.

⁸⁷ Kurkela & Uoti 1995, s. 72.

⁸⁸ Ratkaisusta tarkemmin, ks. Norros 2007, s. 259.

⁸⁹ Koulou 2008, s. 68.

⁹⁰ Kurkela & Uoti 1995, s. 72.

⁹¹ Kurkela 1996, s. 10; Koulou 2008 s. 69.

⁹² Koulou 2008, s. 69.

Siten menettelyn sijaintipaikan laki ratkaisee mm. sen, mitä muotovaatimuksia välityssopimukselta edellytetään ja mitkä riidat ovat välityskelpoisia.⁹³

Myös muut välittömästi sovellettavat normit on arvioinnissa otettava huomioon. Tiettyjä kotimaisia säännöksiä voidaan pitää välittömästi vaikuttavina siinä mielessä, että tuomioistuin joutuu huomioimaan ne riippumatta siitä, minkä valtion lakia muuten sovellettaisiin. Ainakin OikTL 36§:ää eli oikeustoimen kohtuuttomuutta koskevia määräyksiä on pidetty esimerkkinä kansainvälisesti pakottavista säännöksistä.⁹⁴ Siten suomalainen tuomioistuin saattaa joutua arvioimaan välityslausekkeen kohtuullisuutta oman lakinsa perusteella, vaikka muutoin Suomen lakia ei välityslausekkeeseen sovellettaisikaan. Jäljempänä käsittelen pirstoutuvaan riidanratkaisuun johtavan välityslausekkeen kohtuullisuutta nimenomaan OikTL 36 §:n perusteella. Tällöin ei merkitystä ole sillä, mitä muiden valtioiden lait asiasta sanovat, kun kysymystä arvioidaan välittömästi vaikuttavan Suomen oikeuden perusteella.

⁹³ Koulu 2008, s. 64.

⁹⁴ Koulu 2005, s. 39.

4. Ongelmana riidanratkaisun hajautuminen

Edellä on käsitelty välityslausekkeiden heikkoa asemaa osapuolten välisissä sopimusneuvotteluissa, mikä johtaa helposti tulkinnanvaraisuuksiin samoin kuin luo pohjan menettelylliselle riidalle. Oikeuskirjallisuudessa tulkintaa koskevat ongelmat on sisältönsä perusteella jaettu kolmeen eri kontekstiin: tyyppikonteksti, ulottuvuuskonteksti ja sisältökonteksti. Tyyppikontekstissa riidellään siitä, onko osapuolten välinen sopimus välityssopimus vai muu riidanratkaisusopimus. Ulottuvuuskontekstissa puolestaan kysymyksenä on, mitä riitoja osapuolten välityssopimus koskee. Sisältökontekstissa taas kysytään, millaisesta välimiesmenettelystä asianosaiset ovat sopineet.⁹⁵

Jatkossa keskityn ainoastaan ulottuvuuskontekstiin eli kysymykseen, mitä riitoja osapuolten välinen välityssopimus koskee. Tällöin välityslausekkeen tulkinnanvaraisuus luo riskin siitä, että osapuolten välinen riitakokonaisuus hajoaa eri menettelyihin esimerkiksi siten, että osa riidoista ratkaistaan välimiesmenettelyssä ja osa tuomioistuimessa. Lähtökohtana esityksessä on, että tällainen riidanratkaisun hajautuminen on negatiivinen asia, ellei se nimenomaisesti vastaa osapuolten alkuperäistä tarkoitusta. Yleensä osapuolten tavoitteena lienee kuitenkin ollut ratkaista kaikki toisiinsa läheisesti liittyvät riidat samassa menettelyssä ja epäselvyys tämän suhteen on syntynyt huolimattomuuden seurauksena.⁹⁶

Yhden kaikki riidat kattavan prosessin etuna voidaan pitää sitä, että käsittelyssä pystytään ottamaan kantaa kaikkiin osapuolten vaatimuksiin tehokkaasti siten, että aikaa ja kustannuksia säästyy. Esimerkiksi kaikki asiaan kuuluva todistelu pystytään esittämään kerralla siten, että välimiehet saavat asiasta kattavan kokonaiskuvan.⁹⁷ Sen sijaan riidanratkaisun pirstoutuminen johtaa ylimääräisiin kustannuksiin samoin kuin vaikeuttaa sekä hidastaa asian käsittelyä. Välimiesten voi olla vaikea rajoittaa harkintaansa koskemaan vain tiettyjä riitoja ottamatta huomioon laajempaa osapuolten välistä riitakokonaisuutta.⁹⁸ Mahdollista on myös, että rinnakkaisissa prosesseissa päädytään ristiriitaisiin ratkaisuihin.⁹⁹ Tilannetta ei voida pitää hyväksyttävänä varsinkaan silloin, kun

⁹⁵ Koulou 2008, s. 185–186.

⁹⁶ Born 2010, s. 40. Luonnollisesti osapuolet voivat halutessaan myös tehdä rajoituksia välimiesten toimivaltaan, jolloin heidän tahtoaan on kunnioitettava.

⁹⁷ Lew ym. 2003, s. 377–378.

⁹⁸ Hemmo 2005, s. 93.

⁹⁹ Leboulanger 1996, s. 55; Lew ym. 2003, s. 377–378.

taustalla vaikuttaa pelkästään toisen osapuolen yritys taktisesti vaikeuttaa asian käsittelyä sekä nostaa vastapuolen prosessikynnystä ilman mitään muuta hyväksyttävää syytä.¹⁰⁰

Koska välityslausekkeen muuttamisesta pystytään harvoin sopimaan jälkikäteen, oikeuskirjallisuudessa on keskitytty tarkastelemaan välimiesten valtaa muokata sitä tilanteen mukaan.¹⁰¹ Kansainvälisessä välimiesmenettelyssä vallitseekin nykyään vahva trendi tulkita lausekkeiden soveltamisalaa mahdollisimman laajasti siten, että riidanratkaisun hajautuminen pystytään estämään ja välimiesten ratkaistavaksi muodostuu mahdollisimman tarkoituksenmukainen kokonaisuus.¹⁰²

Seuraavaksi tarkastelen tilanteita, joissa välityslausekkeen tulkinnanvaraisuus uhkaa hajauttaa riitakokonaisuuden eri menettelyihin. Ensimmäisenä käsiteltävänä kysymyksenä on, miten kyseistä lauseketta tulkitaan. Vaikka viime aikoina onkin suosittu lausekkeiden liberaalista tulkintaa, eivät välimiehet saa täysin mielivaltaisesti laajentaa omaa toimivaltaansa välityssopimuksen sanamuodon vastaisesti. Muutoin asianosainen voi myöhemmin riitauttaa välimiesten ratkaisun tuomioistuimessa. Lähtökohtana esityksessä on kuitenkin pyrkimys välttää välityslausekkeen tiukan tulkinnan mukaista hajautunutta riidanratkaisua. Tällöin olennaisena kysymyksenä on se, missä laajuudessa edellä mainittua laajaa tulkintaa pystytään suorittamaan.

Mikäli kaikkia riitoja ei tulkinnan avulla pystytä tarkoituksenmukaisesti kokoamaan samaan menettelyyn, saatetaan siihen pystyä muilla keinoin. Voidaan kysyä, onko pirstoutuvaan riidanratkaisuun johtavaa välityslauseketta mahdollista sovitella OikTL 36 §:n perusteella. Mikäli näin on, mitä sovittelu käytännössä tarkoittaisi? Entä voiko tuomioistuin katsoa kyseisen lausekkeen kokonaan pätemättömäksi? Näihin kysymyksiin tulen palaamaan jäljempänä.

¹⁰⁰ Hemmo 2005, s. 90; Koulu 2008, s. 50.

¹⁰¹ Koulu 2008, s. 61.

¹⁰² Kurkela 2005, s. 54; Auchie 2007, s. 206; Born 2009, s. 1060.

5. Välityssopimuksen tulkinta

5.1. Yleistä välityslausekkeen tulkinnasta

Välityslausekkeen tulkinta eroaa lähtökohdiltaan muiden sopimusehtojen tulkinnasta. Ensinnäkin välityslauseke tulee sovellettavaksi poikkeuksellisissa olosuhteissa riidan aktualisoitumisen jälkeen. Tavanomaisesti sopimusehtoja sovelletaan osapuolten välisen yhteisymmärryksen ja lojaalisuuden vallitessa. Välityslausekkeen aktualisoituessa tämä yhteistyön ilmapiiri on jo loppunut.¹⁰³

Välityslauseke eroaa normaaliehdosta myös siinä, että sen laadintaan ei välttämättä kiinnitetä merkittävää huomiota muihin sopimusehtoihin verrattuna. Näin on siitä huolimatta, että välityslauseke on aktualisoituessaan erittäin tärkeä sopimusehto, jonka huolimaton laadinta voi aiheuttaa merkittäviä kustannuksia.¹⁰⁴ Luonnollisesti muiden sopimusehtojen täydellisyys ei pysty näitä vahinkoja estämään, jos välityslauseke on jäänyt epäselväksi.

Kun välityslauseke ei ole ollut yksityiskohtaisen sopimisen kohteena, myöskään sen sanamuotoa ei välttämättä voida hyväksyä indisioksi osapuolten tavoitteista. Tulkinnassa tarkoituksena onkin antaa sopimuksen sanamuodolle merkitys, mikä vastaa osapuolten tarkoitusta. Kyseessä ei kuitenkaan ole ns. pelkkää todistelua koskeva ongelma, vaan tulkintaa suoritetaan aina oikeudellisessa kontekstissa, missä oikeudelliset periaatteet sekä oikeuskäytännössä muodostuneet ratkaisut ohjaavat tulkintaa.¹⁰⁵ Useimmiten osapuolten tarkoitusta ei edes kyetä selvittämään, vaan tulkintaperiaatteiden avulla joudutaan päättämään heidän oletettua tarkoitustaan.¹⁰⁶ Tietyissä tilanteissa tämä saattaa johtaa siihen, että välityslausekkeen sanamuoto sivuutetaan ja sen soveltamisalaa laajennetaan sen tiukan sanamuodon ulkopuolelle.¹⁰⁷

Välityslauseke eroaa tavanomaisista sopimusehdoista myös siinä, että sillä voidaan katsoa olevan prosessioikeudellinen ulottuvuus. Esimerkiksi kysymys välimiesten toimivallasta on luonteeltaan prosessioikeudellinen. Samoin riidanratkaisuun liittyvät vakiintuneet käytännöt sekä osapuolten oletetun tarkoituksen määrittäminen liittyvät

¹⁰³ Koulu 2008, s. 37.

¹⁰⁴ Auchie 2007, s. 206.

¹⁰⁵ Kurkela 2005, s. 52.

¹⁰⁶ Hemmo 2005, s. 94–95.

¹⁰⁷ Koulu 2008, s. 186.

prosessioikeuteen. Monesti harkinnassa vaikuttavatkin prosessioikeudelliset periaatteet, kuten esimerkiksi pyrkimys turvata osapuolten pääsy oikeuksiinsa (*access to justice*). Voidaan sanoa, että välityssopimuksen tekemällä osapuolet ovat estäneet tuomioistuimen toimivallan, mutta eivät kuitenkaan prosessioikeudellisten periaatteiden soveltumista.¹⁰⁸

Erityisesti *access to justice* –näkökulma on viime aikoina noussut merkittävään asemaan välityssopimuksen soveltamisalaa arvioitaessa.¹⁰⁹ Periaatteen mukaisesti yksilöllä on oltava tosiasiallinen mahdollisuus päästä oikeuksiinsa tuomioistuimessa kuin myös muissakin riidanratkaisumenettelyissä. Tosiasiallinen oikeus lainkäyttöön sekä oikeuksiin pääsyyn voi estyä mm. silloin, kun prosessikynnys nousee liian korkeaksi esimerkiksi käsittelyn kalleuden vuoksi.¹¹⁰ Kyseinen periaate ei siten välttämättä rajoita välimiesten toimivaltaa, vaan päinvastoin monesti menettelyn laajaa soveltamisalaa voidaan pitää *access to justice* -näkökulman kannalta kaikkein edullisimpana. Arvioinnissa on tosin tapauskohtaisesti huomioitava kunkin tapauksen yksityiskohdat. Samaten keskeiseen asemaan on noussut prosessioikeudellinen näkökulma, jonka mukaisesti asianosaisten väliset riidat tulisi ratkaista mahdollisimman tehokkaasti ja nopeasti. Tämä puoltaa sitä, että välimiehet ratkaisevat kerralla kaikki riitakysymykset lopullisesti siten, ettei jälkikäteisiä toimivaltakiistoja aktualisoidu.¹¹¹

Vaikka välityssopimuksella onkin prosessioikeudellisia piirteitä, sitä on oikeuskirjallisuudessa pidetty tavanomaisena sopimuksena siinä mielessä, että yleiset sopimusoikeuden säännöt soveltuvat. Siten ei ole mitään estettä sille, että välityssopimusta arvioidaan tavanomaisten sopimusoikeudellisten tulkintasääntöjen valossa. Päinvastoin monesti välimiehet sekä tuomioistuimet ottavat nämä säännöt harkinnassaan lähtökohdaksi.¹¹² Useimmiten pelkästään lausekkeen sanamuodon perusteella ei kuitenkaan pystytä selvittämään osapuolten tarkoitusta. Tämän vuoksi käytännössä on kehittynyt välityssopimuksen erityispiirteet huomioon ottavia välimiesoikeudellisia tulkintaperiaatteita. Näitä ovat ainakin suppean tulkinnan periaate ja laajan tulkinnan periaate.¹¹³

¹⁰⁸ Kurkela 2005, s. 52–53; Palmlund 2005, s. 436.

¹⁰⁹ Kurkela 2005, s. 55.

¹¹⁰ Lappalainen 2007, s. 46.

¹¹¹ Heuman 2002, s. 534.

¹¹² Tirkkonen 1943, s. 102; Hassler & Cars 1989, s. 40; Olsson & Kvart 2000, s. 37; Koulu 2008, s. 32; Born 2009, s. 1036.

¹¹³ Kurkela 2005, s. 53; Koulu 2008, s. 188.

Perinteisesti välityslausekkeen soveltamisalaa on tulkittu suppeasti. Periaatteen mukaan välityslauseke ulotetaan koskemaan vain riitoja, joiden osalta välimiesmenettelyn soveltumisesta ei ole epäselvyyttä. Sen sijaan epäselvät riitakysymykset rajataan välimiesmenettelyn ulkopuolelle.¹¹⁴ Viime aikoina suppeaan tulkintaan on kuitenkin suhtauduttu varauksellisesti ja suosiota on saavuttanut välimiesmenettelyä suosiva laaja tulkintatapa, jonka tavoitteena on, että välimiehet saavat ratkaista riidan kaikilta osin. Laajaa tulkintaa voidaankin pitää johtavana välimiesoikeudellisena tulkintaperiaatteena.¹¹⁵ Huomionarvoista tosin on, että kaikkien maiden tuomioistuimet eivät kuitenkaan ole omaksuneet näin toimivaltasuotuisaa tulkintatapaa. Joidenkin maiden tuomioistuimet katsovat edelleen, että välityslausekkeen tulkinta tulisi olla suppeaa.¹¹⁶

Käsittelen seuraavaksi tarkemmin edellä esiteltyjä välimiesoikeudellisia tulkintaperiaatteita. On kuitenkin hyvä todeta, että tulkintaperiaatteet eivät ole tiukasti velvoittavia normeja, vaan enemmänkin yleistyksiä siitä, mihin lopputulokseen tulkinta todennäköisesti johtaisi, jos soveltamisalaa arvioitaisiin sopimus- sekä prosessioikeudellisten periaatteiden kuin myös osapuolten oletetun tarkoituksen perusteella. Siten ratkaisua ei saa perustaa pelkkään välimiesoikeudelliseen tulkintasuositukseseen, vaikkakin yhtenä argumenttina sitä voidaan käyttää.¹¹⁷ Monesti esimerkiksi laajaa tulkintaa voidaan prosessieconomian kannalta pitää tarkoituksenmukaisimpana ratkaisuna. Välimiehet eivät kuitenkaan voi laajentaa toimivaltaansa pelkästään taloudellisten syiden perusteella, mikäli osapuolten tarkoituksen on katsottava olleen toinen.¹¹⁸

5.2. Välimiesoikeudelliset tulkintaperiaatteet

Mikäli osapuolten tarkoitus on jäänyt epäselväksi, joudutaan välityslausekkeen soveltamisalaa arvioimaan tulkinnan keinoin. Tällöin on täysin hyväksyttävää sekä useimmiten myös välttämätöntä käyttää välimiesoikeudelle spesifisiä tulkintasääntöjä, jotka ottavat huomioon välityslausekkeen erityispiirteet.¹¹⁹

¹¹⁴ Olsson & Kvart 2000, s. 36.

¹¹⁵ Lew ym. 2003, s. 150; Koulu 2008, s. 190; Born 2009, s. 1067.

¹¹⁶ Savola 2008, s. 22; Born 2009, s. 1076.

¹¹⁷ Kurkela 2005, s. 55.

¹¹⁸ Hemmo 2005, s. 95.

¹¹⁹ Koulu 2008, s. 188.

Oikeuskirjallisuudessa on perinteisesti esitetty, että välityslausekkeiden soveltamisalaa tulisi tulkita suppeasti. Kyseisen periaatteen hyvänä puolena voidaan pitää siihen liittyvää selvyyttä sekä ennustettavuutta. Suppea tulkinta on sananmukaista tulkintaa, jonka takia välityslausekkeen soveltamisalan määrittäminen on helppoa.¹²⁰ Mikäli lauseke ei selvästi kata tiettyjä riitakysymyksiä, rajataan ne välimiesten toimivallan ulkopuolelle. Periaatetta on perusteltu myös sillä, että välimiesmenettelystä sopiminen merkitsee poikkeusta perustuslain mukaiseen oikeuteen saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa ja tällaisia poikkeuksia tulisi tulkita suppeasti.¹²¹ Kyseinen peruste ei tosin sovi yhteen nykyään vallitsevan näkemyksen kanssa, jonka mukaisesti välimiesmenettely katsotaan tavanomaiseksi keinoksi ratkaista osapuolten väliset riidat.¹²² Kyseessä on yksi riidanratkaisutapa muiden joukossa, jolla on sekä vahvuutensa että heikkoutensa. Kokonaisuutena arvioiden välimiesmenettelyn konfliktinratkaisukykyä ei voida pitää tuomioistuinmenettelyä heikompana.¹²³

Suppean tulkinnan heikkous on, että se hajottaa osapuolten välisen konfliktin eri menettelyihin. Edellä on jo todettu, ettei tämä yleensä ole kustannustehokkaan riidanratkaisun kannalta järkevä ratkaisu. Viime aikoina suosiota onkin saavuttanut välityslausekkeen laaja tulkinta, jonka taustalla vaikuttaa pyrkimys tehokkaaseen sekä kustannuksiltaan halpaan riidanratkaisuun. Tavoitteena on tulkita välityssopimusta laajasti sillä ehdolla, että se johtaa kaikkien asianosaisten välisten riitakysymysten käsittelyyn samassa menettelyssä.¹²⁴

Laajan tulkinnan periaate vastaa hyvin myös tulkinnan perimmäiseen tarkoitukseen antamalla sanamuodolle osapuolten tarkoitusta vastaavan merkityksen. Useimmiten voidaan olettaa, että asianosaiset ovat välityslauseketta laatiessaan tarkoittaneet järjestää riidanratkaisun mahdollisimman tarkoituksenmukaiseksi. Periaatteen mukaisesti tämä tarkoittaa yhtä tehokasta oikeudenkäyntiä, kun taas lukuisia eri prosesseja sekä välimiesten toimivaltaa koskevia kiistoja pyritään välttämään.¹²⁵ Kokoava tulkinta sopii useimmiten yhteen myös ns. tehokasta tulkintaa koskevan periaatteen kanssa, joka on katsottu yleismaailmalliseksi välimiesoikeudelliseksi tulkintaperiaatteeksi. Periaatteen mukaisesti

¹²⁰ Koulu 2008, s. 189.

¹²¹ Tirkkonen 1943, s. 101–102; Kurkela & Uoti 1994, s. 7.

¹²² Gaillard & Savage 1999, s. 260.

¹²³ Ovaska 2007, s. 387; Koulu 2008, s. 189.

¹²⁴ Koulu 2008, s. 190.

¹²⁵ Born 2009, s. 1082.

osapuolten ottaessaan välityslausekkeen pääsopimuksen ehdoksi, heidän katsotaan olleen halukkaita järjestämään riidanratkaisun mahdollisimman tehokkaaksi sekä toimivaksi.¹²⁶

Tarvetta konfliktin kokoamiselle ei luonnollisesti ole, mikäli osapuolten väliset riidat eivät ole läheisessä yhteydessä toisiinsa. Samoin on silloin, kun käsittelyn hajautumiselle löytyy jokin perusteltu syy. Tällaisena syynä voitaisiin pitää tilannetta, jossa kokemusperusteisesti tiedetään riitakokonaisuuden eri osien sopivan ratkaistavaksi eri menettelyissä. Esimerkiksi tuomioistuimen menettely soveltuu hyvin oikeuskysymysten ratkaisemiseen, kun taas välimiesmenettelyssä voidaan ottaa paremmin huomioon kohtuusnäkökohdat.¹²⁷

Entä mikä on laajan tulkinnan ennustettavuus? Edellä on todettu, että välimiesoikeudellisten tulkintaperiaatteiden tulisi olla hyvin ennustettavia, jotta ne eivät luo pohjaa uudelle prosessuaaliselle riidalle. Mitä selvempi tulkintaperiaatteen mukainen lopputulos on, sitä helpompaa asianosaisten on etukäteen hahmottaa, mitkä riidat kuuluvat välimiesten toimivaltaan. Tällöin ei myöskään ole riskiä, että tuomioistuin ei yhdy välimiesten näkemykseen välityslausekkeen tulkinnasta.

Vaikka laaja tulkinta saattaa tietyissä tilanteissa johtaa välityslausekkeen sanamuotoa laajempaan soveltamisalaan, on sen ennakoitavuutta kuitenkin pidetty hyvänä.¹²⁸ Kun tavoitteena on estää konfliktinratkaisun hajautuminen, asianosaiset tietävät, että kaikki toisiinsa läheisesti liittyvät riidat tullaan useimmiten ratkaisemaan samassa menettelyssä. Toisaalta oikeuskirjallisuudessa on esitetty vastakkaisiakin näkemyksiä.¹²⁹ On totta, että liberaalisen tulkinnan lopputulosta ei voida pitää yhtä ennustettavana kuin jos välityslausekkeelle annettaisiin täysin sanamukainen merkitys. Ongelmia voi liittyä sen ratkaisemiseen, milloin riidoilla on riittävä asiallinen yhteys tai milloin jokin asiallinen peruste puoltaa konfliktin hajauttamista eri menettelyihin. Joka tapauksessa laajan tulkinnan etuja on pidetty huomattavasti merkittävämpinä kuin ennustettavuuden osittaista menetystä.¹³⁰

Uudemmassa oikeuskirjallisuudessa on esitetty myös kritiikkiä laajaa tulkintaperiaatetta kohtaan. *Auchien* artikkelin mukaan nykyisessä tulkintakäytännössä tavanomaiset sopimusoikeuden tulkintasäännöt ovat unohtuneet. Erityisesti paheksutaan tuomioistuinten

¹²⁶ Gaillard & Savage 1999, s. 258–259.

¹²⁷ Koulu 2008, s. 191.

¹²⁸ Koulu 2008, s. 191.

¹²⁹ Auchie 2007, s. 227; Koulu 2009, s. 189.

¹³⁰ Koulu 2009, s. 189.

käytäntöä, jonka mukaisesti välimiesten toimivaltaa pyritään laajentamaan kaikin mahdollisin keinoin, jopa sivuuttamalla sopimuksen sanamuoto sekä ilman viittausta mihinkään sopimusoikeuden tulkintasääntöön. Suppeaa tulkintaa puoltaa hänen mukaansa se, että välityslauseketta voidaan pitää ainakin lähtökohtaisesti varsin helppona sopimusehtona ja osapuolilla on käytettävissään lukuisia valmiita mallilausekkeita. Heillä on myös haastavammissa tilanteissa mahdollisuus hankkia oikeudellista neuvontaa. Tämän takia välityslausekkeiden huolimatonta laadintaa ei voida pitää hyväksyttävänä. Voidaan myös kysyä, kannustavatko tuomioistuimet asianosaisia välityslausekkeiden huolimattomaan laadintaan, kun kaikki mahdolliset tulkinnanvaraisuudet pyritään poistamaan tulkitsemalla lausekkeen sanamuotoa liberaalisesti sekä välimiesten toimivaltaa suosivasti? Tuomioistuinten tulisikin *Auchien* mukaan omaksua tiukempi tulkintalinja, joka pakottaisi osapuolet panostamaan enemmän resursseja välityslausekkeiden laadintaan.¹³¹

Auchie nostaa esille mielenkiintoisia näkökulmia, jotka sotivat välityslausekkeen laajaa tulkintaperiaatetta vastaan. Tosin on hyvä huomata, että vaikka tuomioistuimet tai välimiehet eivät viittaisikaan mihinkään sopimusoikeudelliseen tulkintasääntöön, johtaa oletama laajasta tulkinnasta monesti samaan lopputulokseen. Periaatteen tarkoituksenahan on tulkita lausekkeen sanamuotoa osapuolten tarkoitusta silmällä pitäen. Useimmiten tämä tarkoittaa yhtä menettelyä, joka kattaa kaikki osapuolten väliset riidat. Suppean tulkinnan käyttäminen taas johtaa konfliktin hajautuessa mielestäni niin epätarkoituksenmukaiseen lopputulokseen, ettei sitä voida pitää perusteltuna.

On tosin syytä huomauttaa, ettei välityslausekkeen laajan tulkinnan tulisi olla mikään automaattinen oletama, jonka avulla välimiehet voivat tilanteessa kuin tilanteessa laajentaa omaa toimivaltaansa. Oikeuskirjallisuudessa on jopa todettu, ettei mitään laajaa tulkintaa suosivaa *favorem jurisdictionis* –tulkintasääntöä ole olemassa, vaan välityslausekkeen soveltamisalaa tulisi arvioida pelkästään osapuolten yhteisen tarkoituksen perusteella.¹³²

Käytännössä arvioinnissa on usein annettu merkitystä myös osapuolten käyttäytymiselle riidan aktualisoitumisen jälkeen, mikäli käyttäytymisen taustalla on selvästi nähtävissä pyrkimys vaikeuttaa asian käsittelyä. Näin on esimerkiksi tilanteessa, jossa asianosainen on

¹³¹ Auchie 2007, s. 228–229.

¹³² Gaillard & Savage 1999, s. 261; Born 2009, s. 1079.

ensiksi kiistänyt tuomioistuimen toimivallan välityssopimukseen vetoamalla ja tämän jälkeen esittänyt toimivaltaväitteen välimiesmenettelyn alkaessa.¹³³

Toisaalta on hyvä todeta, että osapuolet voivat sopia välityslausekkeen sanamuotoa laajemmasta soveltamisalasta myös konkludenttisesti. Mikäli vastaaja ei riitauta välimiesten toimivaltaa menettelyn alussa, katsotaan hänen hyväksyneen kantajan näkemyksen välityslausekkeen soveltamisalasta. Tällöin osapuoli ei enää voi jälkikäteen vaatia välitystuomion kumoamista tuomioistuimessa toimivallan ylityksen perusteella.

Edellä on käsitelty välityslausekkeen tulkintaa koskevia periaatteita yleisellä tasolla. Seuraavaksi perehdyn yksityiskohtaisemmin erilaisiin käytännössä esiintyviin tulkintatilanteisiin.

5.3. Yksittäisen välityslausekkeen tulkinta

5.3.1. Toimivaltaa rajoittava lauseke

Yleensä sopimuksen osapuolet sopivat välimiesmenettelystä käyttämällä ns. yleisiä välityslausekkeitä, jotka takaavat välimiehille oikeuden ratkaista ”kaikki kyseisestä sopimuksesta aiheutuvat riidat”.¹³⁴ Useimmiten tämäntyyppiset yleisluontoiset viittaukset välimiesmenettelyyn ovat sujuvan riidanratkaisun kannalta järkeviä, mutta tietyissä tilanteissa osapuolten intressissä saattaa olla välityslausekkeen yksityiskohtien tarkentaminen. Esimerkiksi osapuolet voivat sopia, että välimiesten toimivalta rajoittuu vain tiettyyn sopimuksen osaan tai tiettyjen oikeusseuraamusten vahvistamiseen.¹³⁵

Tavoitteena voi olla myös intressiltään vähämerkityksisten riitojen rajaaminen välimiesmenettelyn ulkopuolelle. Tällöin välimiesten toimivalta voidaan sitoa riitaintressin arvoon, jolloin välimiehet ratkaisevat arvoltaan tietyn rahamäärän ylittävät riidat. Tämäntyyppiset lausekkeet johtavat kuitenkin helposti kiistoihin siitä, mikä on riitaintressin todellinen arvo.¹³⁶ Myös yleisesti voidaan todeta, että mitä enemmän rajoituksia välimiesten toimivaltaan on tehty, sitä suuremmaksi nousee riski siitä, että kiista välimiesten toimivallasta aktualisoituu. Poikkeukset yleisen välityslausekkeen

¹³³ Gaillard & Savage 1999, s. 258; Lew ym. 2003, s. 150; Born 2009 s. 1066.

¹³⁴ Möller 1997, s. 26.

¹³⁵ Hemmo 2005, s. 90–91.

¹³⁶ Koulu 2008, s. 57.

soveltamisalaan tulisikin laatia huolella, jotta turhia toimivaltakiistoja kyettäisiin välttämään.¹³⁷

Tietyissä tilanteissa rajoitukset saattavat kuitenkin osoittautua hyödyllisiksi. Sopimusvapauden puitteissa osapuolet saavat vapaasti sopia siitä, mitkä riidat saatetaan välimiesten ratkaistavaksi. Mikäli osapuolten tahto on selvä, on välimiesten sitä kunnioitettava, vaikka toimivallan rajaaminen ei konfliktin aktualisoitumisen jälkeen olisikaan prosessiekonomisesti järkevin ratkaisu. Sen sijaan joskus saattaa syntyä epäselvyyttä, onko välimiesten toimivaltaa koskeva rajoitus osapuolten tarkoittama vai onko kyseessä pelkästään sattumanvaraisesti välityslausekkeeseen päätynyt ilmaisu.¹³⁸ Tällöin lausekkeen soveltamisala on ratkottava tulkinnan keinoin.

Vaikka välityslausekkeen sanamuoto otettaneenkin yleensä tulkinnassa lähtökohdaksi, ei sen merkitystä tule korostaa liikaa.¹³⁹ Kuten edellä on todettu, välityslausekkeet jäävät sopimusneuvotteluissa vähälle huomiolle ja lausekkeen sanamuoto saattaa määräytyä sattumanvaraisesti ilman, että osapuolet ovat sitä tarkemmin miettineet. Tällöin tulkinnassa voidaan muiden sopimuksen tulkintaa ohjaavien periaatteiden lisäksi antaa painoarvoa osapuolten oletetulle tarkoitukselle ehkäistä tarpeettomia kustannuksia, joita menettelyn hajautumisesta väkisinkin aiheutuu. Samaten tulkinta ohjautuu samantyyppiseen kokoavaan lopputulokseen, kun arviointia suoritetaan alan yleisten käytäntöjen perusteella. Riidanratkaisun hajauttamista useampaan menettelyyn voidaan nimittäin pitää mille tahansa alalle epätyypillisenä.¹⁴⁰ Mikäli viitteitä kuitenkin löytyy, että osapuolet ovat tarkoittaneet tehdä jonkin tyyppisiä rajoituksia, ei edellä mainitun laajan tulkinnan soveltaminen ole mahdollista. Tällöin on ehdotettu, että tulkinnanvaraisissa tilanteissa kukin riita ohjataan sellaisiin menettelyyn, mikä on sille tarkoituksenmukaisin.¹⁴¹

Osapuolten tarkoitusta voidaan selvittää myös tavanomaisten tulkintasääntöjen mukaisesti perehtymällä sopimuksen valmisteluvaiheen asiakirjoihin. Tulkinta-apuna voidaan käyttää vaikkapa valmisteluvaiheessa esitettyjä kannanottoja sekä käytettyjä sopimusluonnoksia. Arvioinnissa on kuitenkin pidettävä mielessä, ettei valmisteluvaiheen asiakirjoille voida antaa lopullisen sopimuksen merkitystä. Esimerkiksi tärkeää on arvioida, onko

¹³⁷ Born 2010, s. 40.

¹³⁸ Möller 1997, s. 26.

¹³⁹ Palmund 2005, s. 437.

¹⁴⁰ Hemmo 2005, s. 93.

¹⁴¹ Koulu 2008, s. 57.

neuvotteluvaiheessa esiin tuodusta seikasta vallinnut yksimielisyys vai onko kyseessä ollut pelkästään toisen osapuolen esittämä ehdotus.¹⁴²

Useimmiten valmisteluasiakirjojen perusteella ei kuitenkaan saada viitteitä osapuolten tavoitteista johtuen välityslausekkeen vähäisestä huomiosta sopimusneuvotteluiden aikana. Tosin välityslausekkeen vähäistä huomiota voitaneen pitää yhtenä indisiona siitä, että mitään rajoituksia välityslausekkeen soveltamisalaan ei ole tarkoitettu tehdä.¹⁴³ Mikäli rajoituksia taas olisi haluttu tehdä, olisivat ne todennäköisesti nousseet valmisteluvaiheessa keskustelun kohteeksi. Mitään estettä ei myöskään ole sille, että välimiehet kuulevat todistajina henkilöitä, jotka ovat sopimuksen neuvotteluvaiheeseen osallistuneet. On tosin mahdollista, että tiettyjä tulkintaongelmia ei ole tajuttu nostaa valmisteluvaiheessa esiin, jonka takia osapuolten käsitykset välityslausekkeen soveltamisalasta ovat alun perinkin olleet erilaiset.¹⁴⁴

Kokonaisuutena arvioiden huomiota tulisi kiinnittää osapuolten tarkoituksista saatavaan selvitykseen sekä välityslausekkeen tarkoituksenmukaisuuteen.¹⁴⁵ Toisaalta riidanratkaisun hajaantuminen on oikeuskirjallisuudessa katsottu niin epätarkoituksenmukaiseksi lopputulokseksi, että epäselvissä tilanteissa tulisi suosia laajan tulkinnan mukaista ratkaisua. Saman logiikan mukaisesti toimivallan rajoitusta koskeva todistustaakka on asetettu sille, joka siihen vetoaa. Tällöin asianosaisen on ensiksi löydettävä vaatimukselleen tukea lausekkeen sanamuodosta ja tämän jälkeen vielä osoitettava, että toimivallan rajoitus on ollut osapuolten tarkoittama.¹⁴⁶

Esimerkkinä sattumanvaraisesti sopimukseen päätyvästä ilmaisusta voidaan mainita lauseke, joka on muotoiltu seuraavasti: ”Kaikki tämän sopimuksen *tulkintaa ja oikeaa soveltamista* koskevat erimielisyydet ratkaistaan välimiesmenettelyssä”. Onko kyseisen lausekkeen soveltamisala jotenkin rajoitetumpi kuin *yleisen välityslausekkeen*, jonka mukaisesti välimiehet saavat ratkaista kaikki sopimuksesta aiheutuvat kiistat? Kuuluuko esimerkiksi riita välityslausekkeen pätevyydestä ”tulkintaa ja oikeaa soveltamista” koskevan lausekkeen alaan? Perinteisesti on katsottu, että kyseiseen muotoon kirjoitettuja lausekkeita on pidettävä yhtä laajoina kuin yleisiä välityslausekkeita, ellei mitään

¹⁴² Hemmo 2006, s. 307–308.

¹⁴³ Koulu 2009, s. 189.

¹⁴⁴ Hemmo 2005, s. 94.

¹⁴⁵ Hemmo 2005, s. 95.

¹⁴⁶ Savola 2008, s. 28; Koulu 2009, s. 189.

perusteltua syytä kyetä esittämään sille, että niiden soveltamisalaa tulisi pitää tavanomaista suppeampana.¹⁴⁷

Myös korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö tukee tätä kantaa. Ratkaisu KKO 1983 II 125 koski tilannetta, jossa asianosainen vaati vahingonkorvausta kattovuotojen aiheuttamista vahingoista, kun kattoja ei ollut tehty urakkasopimuksen mukaisesti. Ratkaistavana kysymyksenä oli välimiesten toimivalta käsitellä vahingonkorvausvaatimusta, kun osapuolten välisen välityslausekkeen mukaan heidän toimivaltaansa kuuluivat urakkasopimuksen *tulkintaa ja soveltamista* koskevat riidat. Korkein oikeus katsoi sanamuodon ulottuvan myös vahingonkorvaukseen ja totesi välimiesoikeuden toimivaltaiseksi.¹⁴⁸

5.3.2. Sanamuodon merkityksestä

Välityslausekkeen sanamuoto on saanut merkittävää huomiota kansainvälisessä oikeuskirjallisuudessa. Erityisesti common law -maissa on kehitetty monimutkainen tulkintaoppi siitä, mitä riitoja erilaiset ilmaisut käsittävät. Mikäli kansainvälisessä välimiesmenettelyssä välityslauseke haluttaisiin laatia mahdollisimman laajaksi, olisi suositeltavaa määrittää ”kaikki riidat” käyttämällä termejä ”*all disputes, claims, controversies and disagreements*”. Näin kattavan kirjoitusasun taustalla vaikuttaa eri valtioiden tuomioistuinten tulkintakäytännöt. Joissakin maissa on nimittäin haluttu antaa merkitystä hienojakoisille eroille välityslausekkeen sanamuodossa, jolloin pienikin näennäinen muutos saattaa johtaa eri lopputulokseen.¹⁴⁹

Esimerkiksi ilmausta ”*any dispute arising under this agreement*” on pidetty soveltamisalaltaan suppeampana kuin ilmausta ”*any dispute in connection with this agreement*”. Ensimmäisen on katsottu koskevan pelkästään pääsopimuksesta aiheutuvia vaatimuksia, kun taas jälkimmäisen kohdalla osapuolten on katsottu tarkoittaneen myös sellaisia riitoja, jotka ovat pääsopimukseen yhteydessä, vaikkakaan eivät sananmukaisesti ole siitä aiheutuneet. Esimerkiksi jälkimmäisessä tilanteessa lausekkeen piiriin kuuluisivat

¹⁴⁷ Hassler & Cars 1989, s. 41; Davis 1991, s. 385; Möller 1997, s. 30; Koulu 2008, s. 186; Born 2009, s. 1107.

¹⁴⁸ Ks. myös KKO 1986 II 151.

¹⁴⁹ Savola 2008, s. 27; Koulu 2009, s. 187; Born 2010, s. 40.

myös vaatimukset, jotka perustuvat erilliseen lisäsopimukseen, joka on pääsopimukseen vahvassa asiallisessa yhteydessä.¹⁵⁰

Erityisesti on kiinnitetty huomiota siihen, koskeeko välityslausekkeen sanamuoto pelkästään sopimusperusteisia vaatimuksia vai myös deliktiperusteisia vahingonkorvauksia. Esimerkiksi edellä mainitun termin ”*arising under*” käyttäminen saattaa luoda riskin siitä, että tuomioistuimien katsoo sen koskevan pelkästään sopimukseen perustuvia vaatimuksia. Sen sijaan ilmaisu ”*in connection with*” on katsottu käsittävän myös sopimuksenulkoisen vastuun.¹⁵¹ Common law –maiden tulkintaoppia voidaan pitää kielellisesti loogisena, mikäli arvioinnissa kiinnitetään huomiota vain sopimuksen sanamuotoon. Suomen kielelle käännettynä ilmaisu ”kaikki sopimuksesta johtuvat” vaikuttaa soveltamisalaltaan suppeammalta kuin ilmaisu ”kaikki sopimukseen liittyvät”.¹⁵²

Suomessa, samoin kuin muissa civil law –maissa merkitystä välityslausekkeen hienojakoisille sanamuodon vaihteluille ei kuitenkaan ole annettu. Poikkeuksena on tilanne, jossa asianosainen kykenee esittämään näyttöä siitä, että toimivallan rajoitus on ollut osapuolten tarkoituksena. Tämä on perusteltua, sillä välityslausekkeet ovat harvoin yksityiskohtaisen harkinnan kohteena. Lähtökohdaksi onkin esitetty, että osapuolten oletetaan tarkoittaneen kaikkia pääsopimuksesta aiheutuvia erimielisyyksiä, elleivät he ole toisin nimenomaan ilmoittaneet. Siten kaikkia sopimuksesta aiheutuvia riitoja koskeva välityslauseke kattaa myös esimerkiksi deliktiperusteiset vahingonkorvausvaatimukset kuin myös perusteettoman edun palautuksen, jolla on asiallinen yhteys kyseiseen sopimukseen.¹⁵³ Tätä kantaa tukee myös New Yorkin yleissopimuksen artikla II(1), jonka mukaisesti välityssopimus voi kattaa osapuolten välisiä riitakysymyksiä riippumatta siitä, ovatko ne sopimusoikeudellisia vai eivät.¹⁵⁴

Vaikka useimmiten välityslausekkeissa puhutaan osapuolten välisistä riidoista, kattavat ne myös tilanteet, joissa varsinaista riitaa ei juridisessa merkityksessä osapuolten välillä ole. Välityslauseke soveltuu, vaikka vastapuoli ei kantajan vaatimuksia kiistäisikään eli kysymyksessä on pelkästään ulosottoperusteen hankkiminen välimiesoikeudelta.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Savola 2008, s. 27–28.

¹⁵¹ Born 2010, s. 40–41.

¹⁵² Koulu 2009, s. 187.

¹⁵³ Koulu 2008, s. 142–143; Koulu 2009 s. 188.

¹⁵⁴ Born 2012, s. 90.

¹⁵⁵ Koulu 2008, s. 56.

5.3.3. Välimiesten harkintavallasta

Mikäli välityslausekkeen rajoitus välimiesten toimivaltaan on selvä, kysymykseksi nousee, mikä on kyseisen rajoituksen vaikutus välimiesten harkintavallastaan. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa osapuolet ovat rajanneet välimiesmenettelyn koskemaan vain tiettyjä sopimuksen osia. Saavatko välimiehet tällöin harkinnassaan välillisesti huomioida myös muita sopimuskohtia? Vastaus tähän kysymykseen on myönteinen. Vaikka välimiesten toimivalta rajoittuu vain tiettyihin sopimuksen ehtoihin, ei tämä ole esteenä sille, että välimiehet kiinnittävät tarvittaessa huomiota myös siihen, mikä vaikutus muulla sopimuksella on heidän toimivaltaansa kuuluvien ehtojen arviointiin.¹⁵⁶ Siten välitystuomion perusteluissa voidaan ottaa kantaa myös muihin kuin välityssopimuksen kattamiin riitakysymyksiin.¹⁵⁷

Tämä on perusteltua, sillä monesti sopimuksen yksittäisen ehdon soveltaminen edellyttää sen tarkastelua muun sopimussisällön perusteella. Muussa tapauksessa välityslausekkeen alaan kuuluvien ehtojen tulkinta sekä soveltaminen saattaisi johtaa epätarkoituksenmukaiseen lopputulokseen, kun läheisessä yhteydessä olevat muut sopimusehdot jäisivät tarkastelun ulkopuolelle. On epätodennäköistä, että osapuolet olisivat tätä tarkoittaneet, vaikka he olisivatkin tehneet rajoituksia välimiesten toimivaltaan. Näkemystä tukee hyvin myös se, että välimiehet saavat harkinnassaan yleisemmälläkin tasolla ottaa huomioon sopimuksen ulkopuolisia seikkoja, mikäli niillä voi olla merkitystä ratkaisun kannalta. Huomiota voidaan kiinnittää esimerkiksi osapuolten aikaisempiin toimintatapoihin tai alalla vallitseviin käytäntöihin.¹⁵⁸

5.4. Sopimuskokonaisuudet

5.4.1. Lähtökohtia

Liike-elämässä yritysten väliset suhteet saattavat olla niin monimutkaisia, ettei niiden sääntelyä kyetä jättämään pelkästään yhden sopimusasiakirjan varaan. Useampien sopimusasiakirjojen käyttäminen ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että sopimukset olisivat toisistaan riippumattomia. Tavanomaista onkin, että osapuolten väliset sopimukset

¹⁵⁶ Hemmo 2005, s. 94.

¹⁵⁷ Koulu 2007b, s. 130.

¹⁵⁸ Hemmo 2005, s. 94.

muodostavat yhdessä laajemman sopimuskokonaisuuden.¹⁵⁹ Esimerkiksi franchising-perusteinen tuotteiden jakelu voi osapuolten välillä muodostua monimutkaiseksi oikeustoimeksi, jonka toteuttamiseen saatetaan tarvita lukuisia toisiaan täydentäviä rinnakkaisia sopimuksia sekä jälkikäteen laadittuja lisäsopimuksia koskien mm. liiketiloja, irtaimistoa, koulutusta, immateriaalioikeuksia sekä markkinointiyhteistyötä.¹⁶⁰ Tällöin yritysten välinen liike-toiminta on hajautettu lukuisiin eri asiakirjoihin, eikä toiminnasta voi saada kokonaiskuvaa pelkästään yhtä sopimusasiakirjaa tarkastelemalla.¹⁶¹

Ihanteellisin tilanne olisikin, että kaikki sopimuskokonaisuudesta aiheutuvat riidat saataisiin koottua saman menettelyn piiriin. Välityslausekkeen huolimaton laadinta saattaa kuitenkin johtaa siihen, että asiaa joudutaan käsittelemään lukuisissa rinnakkaisissa prosesseissa.¹⁶² Ongelmia syntyy väistämättä, mikäli sopimukseen liittyvää riidanratkaisua ei ole koordinoitu yhdenmukaisiksi koko sopimuskokonaisuutta silmällä pitäen. Sopimukset saattavat esimerkiksi sisältää ristiriitaisia välityslausekkeita tai joistakin sopimuksista välityslauseke voi kokonaan puuttua.¹⁶³ Mikäli tällaisessa tilanteessa kantaja esittää vaatimuksia useamman sopimuksen perusteella tai jos vasta-kanne perustuu eri sopimukseen kuin alkuperäinen kanne, välimiehet joutuvat ottamaan kantaa oman toimivaltansa laajuuteen. Tulkintaa ei tällöin tulisi eristää vain yhtä sopimusta koskevaksi, vaan arvioinnin tulisi tapahtua kokonaisuutta silmällä pitäen.¹⁶⁴ Tavoitteena on edelleen antaa välityslausekkeen sanamuodolle osapuolten tarkoitusta vastaava merkitys, mitä voidaan arvioida sopimusjärjestelyn rakenteen, välityslausekkeen sanamuodon sekä kustannustehokkaan riidanratkaisun perusteella.¹⁶⁵

5.4.2. Välityslauseke vain yhdessä sopimuksessa

On mahdollista, että osapuolten välinen liike-toiminta koostuu useista sopimuksista, joissa vain yhdessä on välityslauseke. Tällöin joudutaan kysymään kattaako kyseinen lauseke myös riidat, jotka aiheutuvat muista osapuolten välisistä sopimuksista. Mitään ongelmaa ei ole silloin, kun muut sopimukset sisältävät riidanratkaisun osalta viittauksen

¹⁵⁹ Kurkela & Uoti 1994, s. 8; Leboulanger 1996, s. 46; Palmlund 2005, s. 432; Koulu 2008, s. 192-193. Sopimuskokonaisuuksista tarkemmin, ks. Saarnilehto 1996, s. 67-72.

¹⁶⁰ Hemmo, 2005 s. 95.

¹⁶¹ Kurkela & Uoti 1994, s. 10.

¹⁶² Leboulanger 1996, s. 43; Born 2009, s. 110.

¹⁶³ Koulu 2008, s. 193.

¹⁶⁴ Gaillard & Savage 1999, s. 258; Leboulanger 1996, s. 49.

¹⁶⁵ Born 2009, s. 1110-1113.

välityslausekkeen sisältävään pääsopimukseen.¹⁶⁶ Tämä on mahdollista, sillä VML 3 §:n mukainen edellytys välityslausekkeen kirjallisesta muodosta täyttyy myös silloin, kun osapuolet ovat viittaneet muuhun asiakirjaan, johon sisältyy määräys välimiesmenettelystä. Tällöin välityslauseke kattaa myös muut sopimukset, jotka sisältävät viittauksen kyseiseen välityslausekkeeseen.

Mikäli edellä mainittuja viittauksia ei ole tehty, ei sopimukseen sisältyvä välityslauseke lähtökohtaisesti ulotu koskemaan muita osapuolten välisiä sopimuksia. Logiikan taustalla on korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 1990:106, jonka mukaisesti välityslauseke koskee vain sitä sopimusta, johon se on sijoitettu. Toisaalta arvioinnissa olennaista on tehdä erottelua sen suhteen, onko eri asiakirjoissa kysymys eri sopimuksista vai pelkästään saman sopimuksen eri osista.¹⁶⁷ Korkeimman oikeuden ratkaisussa todettiin arvioitavien sopimusten olevan itsenäisiä. Lopputulos voi olla toinen, jos välityslausekkeen sisältävä sopimus katsotaan olevan riittävässä yhteydessä muihin sopimuksiin.

Sopimusten asiallinen yhteys on selvä silloin, kun se sisältyy ns. hierarkisesti ylimpään sopimukseen, joka täydentää muita sen alaan kuuluvia sopimuksia.¹⁶⁸ Tällainen tilanne voi olla käsillä esimerkiksi silloin, kun asianosaiset ovat laatineet heidän välistä tulevaa liiketoimintaansa koskevan puitesopimuksen, joka sisältää välityslausekkeen. Tämän jälkeen on mahdollista, että yksittäisistä transaktioista sovitaan varsin suppeasti ilman varsinaista viittausta puitesopimukseen. Tällöin osapuolten tarkoituksena voitaneen pitää, että puitesopimuksen välityslauseke sääntelee sen alaisuuteen kuuluvia sopimuksia niiden kysymysten osalta, joihin ei yksittäisissä sopimuksissa ole otettu kantaa.¹⁶⁹

Samoin osapuolet saattavat pääsopimuksen tekemisen jälkeen sopia kirjallisesti tai suullisesti lisäsopimuksista, joilla muutetaan tai täydennetään alkuperäistä sopimusta. Tällöin on useimmiten pidetty perusteltuna, että pääsopimuksen välityslauseke ulottuu koskemaan myös lisäsopimuksia.¹⁷⁰ Huomionarvoista on, että molemmissa esimerkkitapauksissa jälkikäteen tehtyjä sopimuksia voidaan pitää hierarkisesti alemmina alkuperäiseen sopimukseen verrattuna.

¹⁶⁶ Born 2009, s. 1110.

¹⁶⁷ Erma ym. 1998, s. 240; Hanotiau 2006, s. 133. Ks. myös Olsson – Kvart 2000, s. 38.

¹⁶⁸ Gaillard – Savage 1999, s. 301; Born 2009, s. 1110.

¹⁶⁹ Hemmo 2005, s. 96.

¹⁷⁰ Möller 1984, s.368–369.

Oikeuskirjallisuudessa tätä logiikkaa on täydennetty hierarkiasäännöksi nimetyllä tulkintaohjeella. Sen mukaan jos välityslauseke on sijoitettu hierarkisesti ylimpään pääsopimukseen, se kattaa myös alemmanasteiset sopimukset. Sen sijaan alempitasoiseen sopimukseen sisältyvä välityslauseke ei koske ylempitasoisesta syntyviä riitoja.¹⁷¹

Hierarkiasääntöä on perusteltu kahdella ruotsalaisella oikeustapauksella.¹⁷² Ensimmäisessä tapauksessa osapuolten välinen puitesopimus sisälsi välityslausekkeen, kun taas sille alisteiseen yksittäiseen tilaussopimukseen oli epäjohdonmukaisesti otettu rutiininomainen oikeuspaikkalauseke, jonka mukaan sopimuksesta aiheutuvat riidat oli ratkaista tuomioistuimessa. Kysymyksenä oli kuuluivatko tilaussopimuksesta aiheutuneet riidat puitesopimuksen välityslausekkeen alaisuuteen. Tapauksessa tuomioistuin vastasi kysymykseen positiivisesti ja katsoi välityslausekkeen kattavan myös kyseisen tilaussopimuksen, sillä puitesopimusta oli pidettävä hierarkisesti ylimpänä.

Toisessa tapauksessa lähtökohta oli päinvastainen. Osapuolten välinen yhteistyösopimus ei sisältänyt välityslauseketta, mutta kyseisen yhteistyön puitteissa tehtyihin erillisiin sopimuksiin välityslauseke sisältyi. Tapauksessa katsottiin, että alempitasoisten sopimusten välityslausekkeet eivät ulottuneet hierarkisesti ylimpään pääsopimukseen.

Huomionarvoista on, että kummassakin tapauksessa tulkinnan kohteena ei enää ollut välityslauseke, vaan materiaalistien sopimusten väliset suhteet. Ratkaisevaa siten on, voidaanko jokin sopimus luokiteltavissa pääsopimukseksi ja muut taas sitä täydentäviksi lisäsopimuksiksi.¹⁷³ Pääsopimuksen välityslauseke kun koskee lisäsopimuksia, muttei toisin päin. Tämä voidaan katsoa poikkeukseksi edellä käsitellystä erillisyysoipista, jonka mukaan välityslauseke on pääsopimuksesta erillinen sopimus, jota koskeva arviointi on pidettävä pääsopimuksesta erillään.

Myös suomalainen oikeuskäytäntö vahvistaa, että välityslausekkeen soveltamisala voi ulottua muihin erillisiin sopimusasiakirjoihin. Tapauksessa KKO 1931 II 412 korkein oikeus totesi, että pääsopimuksesta seurannut suullinen sopimus liittyi niin läheisesti alkuperäiseen sopimukseen, että myös suullisesta sopimuksesta aiheutunut riitaisuus kuului pääsopimuksen välityslausekkeen alaisuuteen.¹⁷⁴ Samoin ratkaisussa KKO 1933 II 68

¹⁷¹ Kurkela & Uoti 1994, s. 8–10; Hemmo 2005, s. 97; Koulu 2008, s. 194–195.

¹⁷² Koulu 2008, s. 194. Tarkemmasta oikeustapauksien selostuksesta, ks. Palmlund 2005, s. 433–435.

¹⁷³ Palmlund 2005, s. 437–438.

¹⁷⁴ Kurkela & Uoti, 1994 s. 11.

katsottiin, että välityslauseke oli voimassa myös siihen välittömästi liittyvään, samana päivänä tehtyyn kirjalliseen sopimukseen nähden.

Vaikka hierarkiasääntö vaikuttaa loogiselta, sekään ei ole täysin ongelmaton. Edellytyksenä on, että jokin sopimus on luonnehdittavissa pääsopimukseksi. Tämän jälkeen on vielä selvitettävä, mitkä asiakirjat voidaan lukea samaan yhteyteen kuuluviksi sekundäärisiksi sopimuksiksi. Tämä saattaa muodostua varsin haastavaksi tehtäväksi. Aina ei ole helppoa määritellä, onko kysymys itsenäisistä sopimuksista vai saman sopimuksen osista. Arviointi helpottuu, mikäli osapuolet ovat nimenneet eri asiakirjat siten, että niiden välinen suhde selviää. Aina pelkästään asiakirjojen nimien perusteella ei kuitenkaan pysty päättämään niiden tosiasiallista luonnetta.¹⁷⁵ On myös mahdollista, että eri sopimusasiakirjoja ei ole lainkaan nimetty.

Oikeuskirjallisuudessa on pyritty tiivistämään seikkoja, jotka puhuvat sen puolesta, että asiakirja katsotaan lisäsopimukseksi ja siten pääsopimuksen alaisuuteen kuuluvaksi. Ensinnäkin osapuolten on kaikissa asiakirjoissa oltava samat. Mikäli joissakin sopimuksissa on osallisina myös kolmansia tahoja, ei vastaavaa hierarkiasäännön mukaista tulkintaa voida käyttää.¹⁷⁶ Toiseksi painoarvoa on annettu sopimusten laatimisen ajankohdalle. Lisäsopimus tulisi olla laadittu pääsopimuksen kanssa samaan aikaan tai pääsopimuksen jälkeen. Aikaisemmin tehdyn sopimuksen välityslauseke ulottuu nimittäin helpommin myöhemmin tehtyyn sopimukseen kuin toisin päin. Yleisesti voidaan olettaa, että aikaisemmin tehtyä sopimusta ei tulla muuttamaan, ellei näin ole nimenomaisesti todettu. Sen sijaan on tavanomaisempaa, että aikaisemman sopimuksen välityslauseketta käytetään hyväksi myös myöhemmissä sopimuksissa.¹⁷⁷ Kolmanneksi lisäsopimuksen ei tulisi sisältää omaa välityslauseketta, paitsi jos kyseinen lauseke on yhtenevä pääsopimuksen lausekkeen kanssa. Viimeisenä edellytyksenä on luonnollisesti se, että sopimuksilla on riittävän vahva taloudellinen tai asiallinen yhteys.¹⁷⁸

Esimerkiksi suurissa työurakkasopimuksissa on tyypillistä, että alkuperäistä sopimusta täydennetään sopimalla myöhemmin lisätoista suunnitelmien edetessä tai niiden mahdollisesti muuttuessa. Useimmiten lisätyöt kuuluvat olennaisesti saman urakan toteuttamiseen, jonka takia olisi epätarkoituksenmukaista riidellä pääurakasta

¹⁷⁵ Koulu 2008, s.195.

¹⁷⁶ Born 2009, s. 1113.

¹⁷⁷ Koulu 2009, s. 193.

¹⁷⁸ Kurkela & Uoti 1994, s. 10.

välimiesmenettelyssä, kun taas lisätöitä koskeva riita käsiteltäisiin käräjäoikeudessa. Mikäli sopimusten asiallinen yhteys on riittävä, tulisi lisätöitä koskevat sopimukset katsoakin pääsopimuksen välityslausekkeen piiriin.¹⁷⁹

Perusteita laajalle tulkinnalle ei ole, jos erillisillä sopimuksilla ei ole riittävän vahvaa taloudellista yhteyttä tai ne käsittelevät eri asioita. Esimerkiksi edellä mainittuun työurakkasopimukseen viitaten kysymys muuttuu sitä tulkinnanvaraisemmaksi, mitä erillisemmästä lisätyöstä on kyse. Jos lisätyö kyetään toteuttamaan täysin itsenäisesti pääurakasta riippumatta, ei perusteita laajalle tulkinnalle välttämättä ole.¹⁸⁰

Kun välityslauseke ei lähtökohtaisesti ulotu sen sijaintisopimusta ulommaksi, on näyttötaakka asetettu sille, joka toisin väittää. Mikäli osapuoli haluaa ulottaa sopimuksen välityslausekkeen koskemaan myös muita sopimuksia, on hänen kyettävä näyttämään sopimusten välinen hierarkia sekä asiallinen yhteys.¹⁸¹

5.4.3. Ristiriitaiset välityslausekkeet

Oman kysymyksensä muodostaa tilanne, jossa osapuolten välillä on solmittu lukuisia sopimuksia esimerkiksi yhteen laajaan liiketoimeen liittyen ja useampaan kuin yhteen sopimukseen sisältyy oma välityslauseke. Koskeeko kunkin sopimuksen välityslauseke tällöin vain sen sisältämää sopimusta vai saadaanko koko sopimuskokonaisuus koottua saman menettelyn piiriin?

Ensiksi on syytä käsitellä tilannetta, joissa osapuolten väliset sopimukset sisältävät samanlaisen välityslausekkeen. Tällöin saman lausekkeen sisällyttämistä eri sopimuksiin voidaan useimmiten pitää indisiona siitä, että osapuolet ovat tarkoittaneet kaikkien sopimuksien kuuluvan saman menettelyn alaan.¹⁸² Näin on siis tilanteessa, jossa sopimusten asiallinen yhteys on selvä. Esimerkiksi sopimukset on saatettu laatia samanaikaisesti samaan liiketoimeen liittyen, jolloin niiden välistä suhdetta ei voi kiistää. Mikäli kyseinen yhteys kuitenkin heikkenee, mahdollisuus menettelyjen yhdistämiseen vähenee.¹⁸³

¹⁷⁹ Ovaska 2007, s. 57.

¹⁸⁰ Ovaska 2007, s. 57; Born 2009 s. 1113.

¹⁸¹ Koulou 2008, s. 194.

¹⁸² Kurkela & Uoti 1995, s. 10; Leboulanger 1996, s. 78; Gaillard & Savage 1999, s. 302.

¹⁸³ Lew ym. 2003, s. 154; Hemmo 2005, s. 99.

Ongelmallisempi tilanne on käsillä silloin, kun osapuolten väliset sopimukset liittyvät samaan liiketoimeen, mutta sisältävät erilaisia välityslausekkeitä. Mikäli eroavuuksissa on kyse vain muodollisia muutoksia lausekkeiden sanamuodoissa, jotka eivät muuta niiden aineellista sisältöä, voitaneen toimivaltasuotuista tulkintaa edelleen pitää perusteltuna. Sen sijaan mikäli lausekkeet eroavat aineelliselta sisällöltään, ei kaikkien riitojen käsittely samassa forumissa ole mahdollista.¹⁸⁴ Välityslausekkeiden erot voivat liittyä esimerkiksi välitysinstituutin valintaan, välimiesten nimeämiseen tai määrään sekä siihen, mitä lakia aineelliseen riitaan on sovellettava.¹⁸⁵ Näin erilaisten välityslausekkeiden käyttämisestä on pidetty selvänä viitteenä siitä, että osapuolet ovat halunneet käsitellä riitansa erilaisissa menettelyissä.¹⁸⁶

Lausekkeiden välinen ristiriita ei ole pelkästään välityslausekkeitä koskeva ongelma, vaan se koskee myös muitakin riidanratkaisulausekkeitä. On mahdollista, että yhteen sopimukseen sisältyy välityslauseke ja toiseen oikeuspaikkalauseke, jonka mukaisesti erimielisyydet tulee ratkaista tuomioistuimessa. Joidenkin valtioiden tuomioistuimissa on katsottu, että välityslauseke syrjäyttää oikeuspaikkalausekkeen. Tätä on perusteltu sillä, että välityslauseketta voidaan pitää selvempänä indisiona osapuolten tahdosta, sillä tuomioistuimeen viittaava lauseke vastaa pelkästään ns. oletusmenettelyä, mitä noudatettaisiin joka tapauksessa, vaikka siihen ei olisikaan viitattu.¹⁸⁷ Toisaalta on esitetty myös näkemyksiä, joiden mukaan molempien sopimusten riidanratkaisulausekkeet säilyvät voimassa. Voidaanhan eri riidanratkaisulausekkeiden käyttämisestä pitää merkinä siitä, että osapuolet ovat tarkoittaneet ratkaista sopimuksia koskevat riidat eri menettelyissä.¹⁸⁸

Suomessa jälkimmäistä kantaa voitaneen pitää vallitsevana ratkaisun KKO 1990:106 perusteella. Tapauksessa sopimuksen välityslauseke ei ulottunut koskemaan toista osapuolten välistä sopimusta, johon sisältyi määräys riitojen ratkaisemisesta yleisessä tuomioistuimessa. Huomionarvoista on, että korkein oikeus katsoi sopimusten olevan toisiinsa verrattuna itsenäisiä. Onko siten merkitystä sillä, katsotaanko eri asiakirjat itsenäisiksi vai saman sopimuksen osiksi? Jälkimmäisessä tapauksessa kyse voisi olla vaikkapa pää- ja lisäsopimuksesta. Ilmeisesti kummassakin tapauksessa tulkinta johtaa

¹⁸⁴ Gaillard & Savage 1999, s. 303; Hemmo 2005, s. 96.

¹⁸⁵ Kurkela & Uoti 1994, s. 12; Leboulanger 1996, s. 80.

¹⁸⁶ Leboulanger 1996, s. 81; Born 2009, s. 1114.

¹⁸⁷ Hanotiau 2006, s. 138-139; Born 2009, s. 1114-1115.

¹⁸⁸ Gaillard & Savage 1999, s. 304; Born 2009, s. 1115; Koulou 2009, s. 192.

samaan lopputulokseen: sopimuksen riidanratkaisulauseke torjuu toisen sopimuksen riidanratkaisulausekkeen riippumatta siitä, mikä on sopimusten asiallinen yhteys.¹⁸⁹

5.4.4. Eri sopimukseen perustuva pää- ja vastakanne

Toisinaan oikeuskirjallisuudessa on nostettu esiin myös tilanne, jossa alkuperäinen kanne kuuluu selvästi välityslausekkeen piiriin, mutta kiistaa on syntynyt siitä, ovatko välimiehet toimivaltaisia tutkimaan samalla eri sopimukseen perustuvan vastakanteen.¹⁹⁰ Tämän kysymyksen kohdalla en näe tarvetta erityisten sääntöjen muotoiluun. Ensinnäkin selvää on, että välimiehet saavat tutkia vastakanteen tapauksessa, jossa se perustuu samaan sopimukseen kuin alkuperäinen kanne.¹⁹¹ Mikäli vastakanne taas perustuu eri sopimukseen, tulisi noudattaa edellä mainittuja tulkintasuosituksia koskien tilanteita, jossa välityslausekkeet ovat erilaiset. Mikäli eroa ei lausekkeiden asiallisessa sisällössä ole, riidat voidaan käsitellä samassa välimiesmenettelyssä. Jos taas aineellisia eroja löytyy, ei yhteinen käsittely ole mahdollista. Merkitystä ei siten mielestäni ole sillä, kuka kanteen on nostanut. Tämähän saattaa johtua täysin sattumanvaraisista tekijöistä, jonka takia myös sitä koskeva erottelukin on näennäistä.¹⁹²

5.4.5. Peräkkäiset sopimukset

Liikesuhteen osapuolet solmivat usein lukuisia peräkkäisiä sopimuksia, jotka ovat sisällöltään lähes samanlaisia. Toisinaan yhdestä näistä sopimuksista välityslauseke on jäänyt pois, vaikka muissa samantyyppisissä sopimuksissa välimiesmenettelystä on sovittu. Esimerkiksi voidaan tarkastella tavarantoimittajan ja asiakkaan välistä suhdetta, jossa yksittäisistä kaupoista sovitaan varsin rutiininomaisesti esimerkiksi sähköpostia käyttäen. Mikäli jonkin kaupan yhteyteen ei välityslauseketta ole otettu, voidaanko kyseisestä sopimuksesta aiheutuvat riidat lukea välimiesmenettelyn piiriin? Kysymykseen on suhtauduttu myönteisesti, mikäli osapuolten aikaisemman käytännön perusteella voidaan tehdä oletama, jonka mukaisesti myös viimeisimmän sopimuksen on tarkoitettu kuuluvan välimiesmenettelyn piiriin. Keskeisenä seikkana on määritellä, vaikuttaako osapuolten välillä aidosti aikaisempi käytäntö välimiesmenettelyn käyttämisestä. Sen sijaan mikäli

¹⁸⁹ Koulu 2009, s. 192.

¹⁹⁰ Blessing 1999 s. 180–181; Lew ym 2003, s. 153–154; Hemmo 2005, s. 98–99.

¹⁹¹ HE 202/1991, s. 20.

¹⁹² Ks. myös Koulu 2008, s. 197.

yhteen sopimukseen on otettu erilainen välityslauseke, ei aikaisemman käytännön voida katsoa koskevan kyseisestä käytännöstä eroavaa lauseketta.¹⁹³

On myös mahdollista, että osapuolet korvaavat useampia vanhoja sopimuksia laatimalla uuden kokonaisjärjestelytyyppisen sopimuksen, jolla heidän aikaisemmat sopimuksensa korvataan. Tällöin on selvää, että uuden sopimuksen sisältämä riidanratkaisuehto korvaa aikaisempien sopimusten vastaavat ehdot.¹⁹⁴

Oman kysymyksensä muodostaa tilanne, jossa osapuolet ovat sovintosopimuksen laatimalla ratkaisseet heidän välilleen syntyneen riidan. Mikäli kyseiseen sovintosopimukseen ei ole sisällytetty välityslauseketta ja sen täyttämisestä syntyy erimielisyyttä, joudutaan kysymään, soveltuuko alkuperäisen sopimuksen välityslauseke myös siihen liittyvään sovintosopimukseen. Joissain valtioissa tuomioistuimet ovat hyväksyneet oletaman, jonka mukaisesti alkuperäisen sopimuksen välityslauseke ulottuu koskemaan myös myöhempiä sopimuksia, joiden tarkoituksena on ollut ratkaista alkuperäiseen sopimukseen liittyvät erimielisyydet. Välityslausekkeen ulottumista myöhempiin sovintosopimuksiin on pidetty jopa yleisenä välimiesoikeuden periaatteena. Joissakin valtioissa on tosin suosittu suppeampaa lähestymistapaa, jonka mukaan välityslausekkeen ei ole katsottu koskevan sovintosopimusta.¹⁹⁵ Laajaa tulkintaa voidaan silti mielestäni pitää perusteltuna, koska sovintosopimus on niin läheisessä yhteydessä alkuperäiseen sopimukseen.

5.4.6. Kokoava tulkintaehdotus

Edellä kuvattujen tulkintasääntöjen perusteella on todettava, että edes käytännön pyrkimys mahdollisimman laajaan tulkintaan ei välttämättä tarkoita, että osapuolten välinen riidanratkaisu saataisiin koottua yhden tarkoituksenmukaisen menettelyn piiriin. Riski konfliktinratkaisun hajoamisesta eri menettelyihin osapuolten tarkoituksen vastaisesti lienee suurin silloin, kun yhteen osapuolten sopimukseen on otettu välityslauseke, mutta muihin samaan kokonaisuuteen kuuluvissa sopimuksissa tämä on ”unohtunut”.

Kyseisessä tilanteessa tulkintasäännöt jättävät välimiehille runsaasti harkintavaltaa sen suhteen, miten sopimusten väliset suhteet määritellään. Ratkaisevaa on, katsotaanko

¹⁹³ Gaillard & Savage 1999, s. 305.

¹⁹⁴ Hemmo 2005, s. 95. Ks. myös KKO 1997:200.

¹⁹⁵ Born 2009, s. 1116–1117.

sopimus itsenäiseksi vai jollekin toiselle pääsopimukselle alisteiseksi lisäsopimukseksi. Sopimusten välisten suhteiden määrittely saattaa kuitenkin käytännössä muodostua varsin vaikeaksi tehtäväksi.¹⁹⁶ Oikeuskirjallisuudessa onkin huomautettu, että tällaisissa tilanteissa sopimusten itsenäisyyttä saatetaan tulkita tarkoituksenhakuisesti, jotta kaikki toisiinsa liittyvät riidat saadaan koottua samaan menettelyyn. Tällöin sopimus katsotaan lisäsopimukseksi, jotta se saadaan pääsopimuksen sisältyvän välityslausekkeen piiriin.¹⁹⁷

Tällaisen tarkoituksenhakuisen tulkinnan vaihtoehdoksi on ehdotettu kokoavan tulkinnan ottamista pääsäännöksi välityslausekkeen tulkinnassa. Tällöin välityslausekkeen voitaisiin katsoa koskevan myös muita sopimussuhteita niiden itsenäisyydestä riippumatta, jotta välimiesten ratkaistavaksi muodostuu mahdollisimman järkevä ja prosessiekonomisesti tarkoituksenmukainen kokonaisuus. Edellytyksenä olisi sopimuksien vahva asiallinen yhteys sekä se, että kustannustehokas riidanratkaisu puoltaisi konfliktin kokoamista ratkaistavaksi samassa yhteydessä.¹⁹⁸

Tällaiselle kokoavalle tulkinnalle ei olisi tarvetta, jos osapuolten välisillä konflikteilla ei ole vahvaa asiallista yhteyttä taikka jos suppeampi tulkinta ei johda ylimääräisiin kustannuksiin. Näin voi olla esimerkiksi silloin, kun eri riidat soveltuvat ominaisuuksiltaan erityyppisiin menettelyihin. Toisaalta erimielisyyttä voisi tulla siitäkin, mikä on järkevin samaan menettelyyn koottava riitakokonaisuus. Mikäli osapuolten välisten riitojen asiallinen yhteys vaihtelee, mihin välimiesmenettelyn rajat asetetaan? Tulkintatapa jättäisi ilmeisesti välimiehille runsaasti harkintavaltaa sen suhteen, mitkä riidat välimiesmenettelyyn kootaan.

¹⁹⁶ Heuman 1999, s. 84.

¹⁹⁷ Koulu 2008, s. 196.

¹⁹⁸ Hemmo 2005, s. 98; Koulu 2008, s. 191 ja 197.

6. Riidanratkaisun kokoaminen muilla keinoin

6.1. Aluksi

Välityssopimuksen laaja tulkinta on ensisijainen keino riidanratkaisun kokoamiseen. Sen avulla välimiehet kykenevät heti prosessin alussa torjumaan sellaiset toimivaltaväitteet, joiden ainoana tarkoituksena on prosessitaktinen menettelyn vaikeuttaminen. Tällöin välimiehet sopimusta tulkitessaan pyrkivät antamaan sille merkityksen, jonka voidaan katsoa vastaavan asianosaisten oletettua tarkoitusta. Muun selvityksen puuttuessa osapuolten tarkoituksena voidaan useimmiten pitää sitä, että kaikki samasta oikeussuhteesta aiheutuneet riidat kuuluvat välimiesten ratkaistavaksi. Tätä puoltavat tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat, joita yhteen tehokkaaseen prosessiin liittyy. Sen sijaan ilman erityisiä syitä ei voida olettaa, että osapuolten tarkoituksena olisi ollut riitakokonaisuuden jakaminen eri prosesseihin. Tämä vastaa nykyistä trendiä, jonka mukaisesti välimiesten toimivaltaa pyritään useimmiten tulkitsemaan mahdollisimman laajasti. Mikäli konkreettista näyttöä osapuolten tarkoituksesta on kuitenkin saatavilla, on sitä luonnollisesti kunnioitettava. Täysin oman harkintansa perusteella välimiehet eivät voi toimivaltaansa laajentaa, vaan arviointia on suoritettava edellä esiteltyjen tulkintakannanottojen valossa. Siten huolimattomasti laadittua välityslauseketta ei välttämättä pystytä "korjaamaan" tulkinnan avulla, vaan seurauksena on useampia samaa asiaa koskevia prosesseja. Näin saattaa olla siitä huolimatta, että osapuolet eivät tällaista riidanratkaisua olisi missään nimessä valinneet, jos sopimusneuvotteluissa välityslausekkeen soveltamisalaa olisi tarkemmin mietitty. Asianosainen ei siis pääse sellaiseen menettelyyn, mitä oli alun perin tavoitellut.

Toisiinsa läheisesti liittyvien riitojen ratkaisemista eri menettelyissä ei voida pitää hyväksyttävänä, mikäli sen taustalla on vain toisen osapuolen tarkoitus sabotoida asian ratkaisemista sekä nostaa vastapuolen prosessikynnystä. Riidanratkaisun hajautumista onkin pidetty niin epätarkoituksenmukaisena lopputuloksena, että sen ratkaisemiseen on ehdotettu myös muita ratkaisuja.¹⁹⁹ Seuraavaksi käsittelen välityssopimuksen pätevyyden arviointia sekä kohtuullistamista sitä vasten, onko pirstoutuneen riidanratkaisun välttäminen niiden avulla mahdollista.

¹⁹⁹ Hemmo 2005, s. 101–104; Koulu 2008, s. 197–199.

6.2. Välityssopimuksen pätemättömyys

6.2.1. Lähtökohtia

On ehdotettu, että epätarkoituksenmukaiseen riidanratkaisuun johtava välityslauseke voitaisiin katsoa pätemättömäksi.²⁰⁰ Tällöin välityslauseke siirtyisi sivuun ja tuomioistuimesta tulisi toimivaltainen instanssi koko riitakokonaisuuden käsittelyyn. Ehdotuksen voidaan katsoa olevan ristiriidassa osapuolten alkuperäisen tarkoituksen kanssa. Tarkoittaahan välityslausekkeen sijoittaminen sopimukseen useimmiten sitä, että osapuolet ovat ainakin osan riidoistaan halunneet välimiesmenettelyssä ratkaista. Näin ei tapahdu, kun koko lauseke syrjäytetään ja kaikki osapuolten väliset riidat siirtyvät tuomioistuinmenettelyn piiriin. Riitakokonaisuuden ratkaisemista eri menettelyissä voidaan kuitenkin pitää niin epätarkoituksenmukaisena tilanteena, että pyrkimystä sen estämiseen voidaan pitää perusteltuna riippumatta siitä, missä instanssissa asian käsittely tapahtuu. Voidaan ajatella myös, että välityslausekkeen laatiessaan osapuolten tavoitteena on pikemminkin ollut nopea, tarkoituksenmukainen sekä joustava menettely, mitä hajautunut riidanratkaisu ei enää vastaa. Näitä näkökulmia silmällä pitäen yhtä tuomioistuinprosessia on pidettävä parempana verrattuna siihen, että saman riitakokonaisuuden eri osia käsiteltäisiin useassa eri menettelyssä.

Selvää on, että välityslauseke voi olla pätemätön OikTL 3 luvun säännösten perusteella. Erillisyysoipista johtuen välityslausekkeen pätemättömyydestä ei kuitenkaan ole paljoa oikeuskäytäntöä, sillä useimmiten pääsopimuksen väitetty pätemättömyys ei heijastu koskemaan välityslauseketta.²⁰¹ Toisaalta riidanratkaisun muodostuminen hitaaksi, kalliiksi sekä epätarkoituksenmukaiseksi on pääsopimuksesta täysin irrallinen peruste. Siten välityslauseke on ainakin teorian tasolla mahdollista katsoa pätemättömäksi pääsopimuksen jäädessä voimaan. Löytyykö laista kuitenkaan tukea sille, että välityslauseke katsotaan kokonaan pätemättömäksi hajautuneen riidanratkaisun seurauksena? Oikeuskirjallisuudessa on ehdotettu, että välityslauseke voisi olla pätemätön ainakin välimiesoikeudellisen toimimattomuussäännön tai sopimuksen rauenneiden edellytysten perusteella.²⁰² Seuraavaksi käsitelen kyseisiä perusteita tarkemmin.

²⁰⁰ Koulu 2008, s. 198.

²⁰¹ Koulu 2008, s. 208.

²⁰² Koulu 2008, s. 198.

6.2.2. Pätemättömyys toimimattomuuden seurauksena

Oppi välityssopimuksen toimimattomuudesta on saanut alkunsa New Yorkin yleissopimuksesta. Kyseisen sopimuksen II (3) artiklan mukaisesti jäsenvaltioiden on kunnioitettava osapuolten tahtoa ratkaista riitansa välimiesmenettelyssä, paitsi jos kyseistä välityssopimusta on mahdotonta saada toimimaan tai toteuttaa. Samantyyppisen säännöksen sisältää myös UNCITRAL:n mallilain 8 (1) artikla, jonka mukaisesti tuomioistuin ei saa asianosaisen niin vaatiessa ottaa käsiteltäväksi välityslausekkeen kattamaa riitaa, paitsi jos välityslauseketta on edellä kuvatulla tavalla mahdotonta toteuttaa. Kyseisen periaatteen voidaan katsoa olevan voimassa myös Suomen oikeudessa, vaikkei Suomen laki siihen otakaan kantaa.²⁰³

Oppi välityssopimuksen toimivuudesta on asianosaisten oikeusturvan kannalta varsin olennainen sääntö, joka takaa sen, että asianosaisella on aina jokin riidanratkaisuinstantssi käytettävissään. Mikäli välityslauseke todetaan toteuttamiskelvottomaksi, lauseke raukeaa ja osapuoli saa viedä asiansa yleiseen tuomioistuimeen. Lähtökohtana tosin on, että välityssopimus on toimiva kunnes toisin todistetaan. Siten todistustaakka on asianosaisella, joka vetoaa välityssopimuksen olevan toimimaton alkuperäisestä olettamasta poikkeavasti. Tällöin hänen on kyettävä yksilöimään, mitä toimimattomuus tarkoittaa ja millä perusteella välityslauseketta ei voida näin toteuttaa.²⁰⁴

Tulkinnanvaraisin kysymys lieneekin se, mitä toimimattomuuden käsite merkitsee. Edellä mainituissa kansainvälisissä sopimuksissa sitä on kuvattu termillä ”*inoperative or incapable of being performed*”. Välityslausekkeen pätevyys jääkin riippumaan siitä, mikä sisältö kyseiselle termille annetaan. Tarkoittaako toimimattomuus täyttää toteuttamisen mahdottomuutta vai salliiko se pätemättömyyden myös silloin, kun välimiesmenettely olisi periaatteessa toteutettavissa, mutta muodostuisi erittäin kalliiksi tai aiheuttaisi huomattavan viivytyksen asian ratkaisemisessa? Toimimattomuuden termi on määritelty varsin avoimesti, jonka johdosta sen tarkempi sisältö on jäänyt lähinnä oikeuskirjallisuuden sekä oikeuskäytännön varaan.²⁰⁵

Selvää on, että oppi välityssopimuksen toimimattomuudesta kattaa ainakin sellaiset tilanteet, joissa on kysymys täydellisestä oikeudellisesta mahdottomuudesta sen

²⁰³ Koulu 2008, s. s.131–132.

²⁰⁴ Koulu 2008, s. 132–133.

²⁰⁵ Born 2009, s. 709–710.

sananmukaisessa merkityksessä. Välityssopimuksen ehdot saattavat nimittäin olla sellaisia, ettei niiden perusteella saada menettelyä lainkaan aloitettua. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa välimiesten nimeäminen edellyttää molempien osapuolten yksimielisyyttä, mitä he eivät kykene saavuttamaan.²⁰⁶ Tapauksessa KKO 1937 II 171 kävikin näin, jonka seurauksena välityssopimuksen katsottiin rauenneen. Samoin osapuolet ovat myös voineet sopia sellaisen välitysinstituutin menettelystä, joka on lopettanut toimintansa tai välimieheksi on nimetty henkilö, joka on kuollut tai ei välimieheksi suostu ryhtymään.²⁰⁷ Toisaalta näissäkin tilanteissa välityssopimusta ei välttämättä ole aina tarvetta katsoa suoraan toimimattomaksi, vaan epäkohta saatetaan pystyä korjaamaan esimerkiksi siten, että tuomioistuin nimittää kuolleen välimiehen tilalle saman ammattitaidon omaavan henkilön tai määrää toimintansa lopettaneen välitysinstituutin sijasta käytettäväksi lain oletusmenettelyä taikka muuta välitysinstituuttia.²⁰⁸

Sen sijaan kyseenalaisempaa on, voidaanko toimimattomuussääntö ulottaa myös tilanteisiin, joissa riidanratkaisu on huolimattomuuden seurauksena muodostunut epätarkoituksenmukaiseksi. Näin voi olla mm. silloin, kun osapuolten välisissä sopimuksissa on ristiriitaisia välityslausekkeita ja saman sopimuskokonaisuuden riidat ovat ohjautumassa eri välimiesmenettelyihin.²⁰⁹ Taloudelliset seikat puoltavat menettelyjen yhdistämistä erityisesti silloin, kun toinen osapuoli on huomattavasti heikommassa asemassa. Tällöin voitaisiin pitää kohtuullisena, että välityssopimuksen pätevyydelle asetetaan tavanomaista tiukemmat edellytykset, jotta osapuolen oikeussuoja pystytään turvaamaan.²¹⁰ Toisaalta perinteisesti oikeuskirjallisuudessa toimimattomuusoppi on liitetty lähinnä klassiseen oikeudelliseen mahdottomuuteen.²¹¹ Samoin Ruotsissa on todettu, että välityslausekkeen pätemättömäksi julistaminen pelkästään epätarkoituksenmukaisen riidanratkaisun pelastamiseksi on liian radikaali toimenpide.²¹² Tämä viittaisi siihen, ettei välityslauseketta voitaisi katsoa mahdottomaksi toteuttaa pelkästään sen takia, että se johtaa tavanomaista korkeampiin kustannuksiin taikka prosessikynnyksen nousuun. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että tuomioistuimella olisi runsaasti harkintavaraa asiaa käsitellessään. Selvää tosin on, että välityslausekkeen syrjäyttäminen ei ole mahdollista tilanteessa, jossa osapuoli on nimenomaisesti halunnut sopia

²⁰⁶ Ovaska 2007, s. 63; Redfern & Hunter 2009, s. 148.

²⁰⁷ Taivalkoski 2001, s. 706; Molfa 2007, s. 164.

²⁰⁸ Koulu 2008, s. 135; Born 2009, s. 752.

²⁰⁹ Koulu 2008, s. 133.

²¹⁰ Kurkela 1996, s. 25.

²¹¹ Redfern & Hunter 2009, s. 148.

²¹² Heuman 1999, s. 188.

monimutkaisesta riidanratkaisusta ja riidan aktualisoitumisen jälkeen päätyy katumaan toimiaan. Tällöinhän osapuolten alkuperäinen tahto on selvä, jota välimiesten sekä tuomioistuimen on noudatettava.²¹³ Toisaalta saattaa olla suhteellisen haastavaa suorittaa erottelua sen suhteen, milloin osapuolet ovat nimenomaisesti halunneet järjestää riidanratkaisun useissa prosesseissa tapahtuvaksi ja milloin se on huolimattomuuden seurausta.

Toimimattomuussäännön soveltumista voidaan pitää epäselvänä myös tapauksessa, jossa välityslausekkeen soveltamisala on niin epämääräinen, ettei varmuudella voida sanoa, mitä riitoja välimiesten toimivaltaan kuuluu. Mikäli osapuolet eivät pääse sopimukseen lausekkeen soveltamisalasta, seuraa sen tulkinnanvaraisuudesta herkästi uusi prosessuaalinen riita, joka koskee välimiesten toimivallan rajoja. Jälleen voitaisiin tarkoituksenmukaisen riidanratkaisun nimissä katsoa epäselvä tai monitulkintainen välityslauseke pätemättömäksi, jotta sitä koskeva menettelyllinen riita kyetään estämään.²¹⁴

Toimimattomuusopin sisältöön onkin katsottu lukeutuvan tilanteet, joissa välityssopimuksen sisältö on epämääräinen tai ristiriitainen. Tällöin välityslausekkeen olemassaolo on riidatonta, mutta epämääräisyyden johdosta sitä koskevaa prosessia ei saada tehokkaasti aloitetuksi, jonka seurauksena koko lauseke katsotaan pätemättömäksi. Näin voi olla esimerkiksi silloin, kun välityslauseke sisältää viittauksia useampaan institutionaaliseen menettelyyn.²¹⁵ Tällä perusteella voidaan kysyä, ulottuuko toimimattomuussääntö epäselvyyteen myös muiden toimivaltaa koskevien erimielisyyksien kohdalla. Samaa logiikkaa käyttäen olisi houkuttelevaa päätyä myönteiseen vastaukseen tarkoituksenmukaisuuden nimissä. Kyseessä on kuitenkin varsin vähän oikeuskirjallisuudessa tai -käytännössä käsitelty kysymys, jonka perusteella ratkaisijalla lienee edelleen runsaasti liikkumavaraa.

Edellytyksenä luonnollisesti olisi, että kyseessä on aidosti tulkinnanvarainen kysymys välityslausekkeen soveltamisalasta. Mikäli kyseessä on selvästi sellainen epäselvyys, joka kyetään helposti tulkinnan avulla korjaamaan, ei pätevyyden arvioimiselle ole perusteita. Olisi kohtuutonta, että asianosainen kykenisi aina halutessaan syrjäyttämään välityslausekkeen aloittamalla riidan sen soveltamisalasta täysin näennäisellä perusteella. Kuten edellä on jo todettu, välityslausekkeen toimimattomuus saattaa olla jälkeenpäin

²¹³ Koulu 2008, s. 134.

²¹⁴ Koulu 2008, s. 133–134.

²¹⁵ Born 2009, s. 712; Mistelis 2010 s. 9–10.

korjattavissa sitä muokkaamalla tai tulkitsemalla. Tulkintaa voidaan pitää ensisijaisena keinona korjata epäselvä välityslauseke. Tämä on mahdollista niin kauan, kun se kunnioittaa osapuolten oletettua tarkoitusta. Mikäli lausekkeen mahdottomuutta ei tulkinnan keinoin pystytä korjaamaan, on mahdollista vedota lausekkeen pätemättömyyteen sen toimimattomuuden perusteella.²¹⁶

Oma kysymyksensä on se, mikä on toimivaltainen instanssi päättämään välityslausekkeen toimivuudesta. Onko pätevyyden arviointi pelkästään tuomioistuimen tehtävä vai voivatko myös välimiehet sen suorittaa? Välimiesten toimivalta-kompetenssi puoltaa sitä, että he saavat itse tutkia oman toimivaltansa. Yleensä tämä tapahtuu välityslauseketta tulkitsemalla, mutta sama oikeus koskee myös välityslausekkeen pätevyyden arviointia. Siten välimiehet voivat todeta, että lauseke on pätemätön, jonka perusteella heillä ei ole toimivaltaa ottaa asiaa käsiteltäväkseen. Tällöin välimiesten on tehtävä päätös välimiesmenettelyn lopettamisesta (VML 30 §). Kyseisellä päätöksellä ei kuitenkaan ole oikeusvoimavaikutusta, jonka takia se ei muodostu asianosaisia sitovaksi. Siten kantaja voi halutessaan käynnistää uuden välimiesprosessin kokeillakseen, josko uusi välimiesoikeus katsoisi olevansa toimivaltainen hänen vaatimuksensa käsittelemään. Viimesijainen toimivalta asian ratkaisemiseen on tuomioistuimella. Osapuolet voivat myös sopia, että he sitoutuvat noudattamaan välimiesten tekemää toimivaltapäätöstä, jolloin heidän ratkaisunsa saa asianosaisia sitovan oikeusvoiman.²¹⁷

On esitetty, että kysymys välityssopimuksen pätevydestä olisi jopa suotavaa ratkaista ensin välimiesmenettelyssä.²¹⁸ Tällöin välitysprosessi saadaan nopeasti käyntiin, mikäli välityssopimus katsotaan päteväksi. Toisaalta tämä synnyttää riskin siitä, että jälkikäteen tuomioistuin katsoo välityssopimuksen pätemättömäksi, jolloin välimiesprosessista on aiheutunut ylimääräisiä kustannuksia. Tässä mielessä olisi järkevämpää, että tuomioistuin pääsee ottamaan kantaa välimiesten toimivaltaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.²¹⁹ Tosin tuomioistuin voi ottaa kantaa välityslausekkeen toimivuuteen vain silloin, kun toinen osapuoli esittää sitä koskevan vaatimuksen.²²⁰ Siten tuomioistuin ei voi ilman asianosaisen vaatimusta tutkia välityssopimuksen pätevyyttä esimerkiksi samalla, kun se ratkaisee välityslausekkeen tulkitsemista koskevaa kiistaa.

²¹⁶ Koulu 2008, s. 135; ja Koulu 2009, s. 217.

²¹⁷ Kurkela 1996, s. 25–26; Savola 2003 s. 391–392.

²¹⁸ Born 2009, s. 752–753; Mistelis 2010, s. 602–603.

²¹⁹ Koulu 2008, s. 225.

²²⁰ Mistelis 2010, s. 9.

6.2.3. Välityssopimuksen rauenneet edellytykset

Hajautuneeseen riidanratkaisuun johtava välityslauseke saatettaisiin katsoa pätemättömäksi myös viittaamalla sopimuksen rauenneisiin edellytyksiin. Tällöin perusteena pätemättömyydelle olisi se, että osapuoli oli kuvitellut saavansa kaikki osapuolten väliset riitakysymykset välimiesten ratkaistavaksi, mutta näin ei kuitenkaan riidan aktualisoituessa tapahtunut.

Sopimuksen edellytyksellä tarkoitetaan asianosaisen käsitystä jostakin sopimuksen kannalta olennaisesta seikasta. Kyseinen edellytys on määritettävissä mm. arvioimalla, minkälaisia käsityksiä vastaavissa tilanteissa pidetään alalla perusteltuina. Keskeisenä seikkana pätemättömyysperusteessa on edellytysten kohdistuminen tulevaisuuteen. Sopimuksen rauenneet edellytykset ovat käsillä silloin, kun osapuolen sopimuksentekohetkellä vallinnut olennainen käsitys tiettyjen olosuhteiden pysymisestä tai tulevaisuuden tapahtumista on rauennut.²²¹

Useimmiten välityslausekkeen laatimiseen voidaan yhdistää osapuolen oletus siitä, että kaikki kyseisestä oikeussuhteesta aiheutuvat riidat tullaan välimiesmenettelyssä ratkaisemaan. Riitakokonaisuuden hajoamista eri menettelyihin voitaisiinkin pitää yhtenä perusteena, jonka perusteella sopimuksen olennainen edellytys on rauennut.²²² Huomionarvoista tosin on, että riitakokonaisuuden hajaantumiseen ei liity mitään sellaista olosuhteiden muutosta, minkä perusteella osapuolen käsitys olisi voinut raueta. Välityslauseke on sen laatimisesta lähtien pysynyt samana, joten arviointiin ei vaikuta se, onko jokin seuraus muodostunut osapuolen kannalta yllätykselliseksi. Asianosaisten on siten itse kannettava riski siitä, että välityslauseke muodostuu epätarkoituksenmukaiseksi, eikä kumpikaan voi jälkeenpäin vedota ennakoimattomiin olosuhteiden muutoksiin.

Sopimuksen rauenneet edellytykset voivat olla käsillä lähinnä silloin, kun riidanratkaisun hajautumisen taustalla on se, että tietyt riitakysymykset ovat esimerkiksi julkisoikeudellisia, joita välimiehet eivät lain mukaan saa ratkaista (VML 40 §).²²³ Osapuolten väliseen riitaan saattaa kuulua vaikkapa kilpailuoikeudellisia kysymyksiä, joiden soveltumiseen välimiesmenettelyyn on suhtauduttu kielteisesti.²²⁴ Tällöin kaikkia riitakysymyksiä ei kyetä välimiesmenettelyssä ratkomaan, vaikka välityslauseke

²²¹ Hemmo 2006, s. 229 ja 234.

²²² Koulu 2008, s. 198 ja 222.

²²³ Koulu 2008, s. 223.

²²⁴ Koulu 2008, s. 151.

sanamuotonsa mukaisesti kattaisikin ”kaikki sopimuksesta aiheutuvat riidat”. Tässä tapauksessa voidaan siis aidosti puhua muuttuneesta olosuhteesta osapuolten välisessä oikeussuhteessa, joka voi luoda perusteen rauenneille edellytyksille. Osapuolilta ei voitane edellyttää, että he pystyisivät ennen riidan aktualisoitumista ennustamaan, minkä tyyppisiä riitoja heidän välisestä pääsopimuksestaan aiheutuu.

Olennaisin kysymys on se, katsotaanko tällöin koko välityssopimus pätemättömäksi vai jakaantuvatko riidat eri menettelyihin niiden luonteen perusteella. Jälkimmäisessä tapauksessa indispositiiviset riitakysymykset ratkaistaisiin tuomioistuimessa, kun taas dispositiiviset erimielisyydet kuuluisivat välimiesten toimivaltaan. Konfliktinratkaisun kokoaminen luonnollisesti puoltaisi välityslausekkeen kokonaispätemättömyyttä, jolloin koko riitakokonaisuus saataisiin tuomioistuinmenettelyyn. Merkitystä tulisi kuitenkin antaa myös sille, kuinka helposti välimiesmenettelyyn kuulumattomat riitakysymykset ovat eristettävissä muusta riitakokonaisuudesta. Mikäli välityskelpoiset kysymykset pystytään ratkaisemaan järkevästi sekä ilman olennaista haittaa välimiesmenettelyssä, on asian käsittely eri menettelyissä mahdollista. Edellytyksenä luonnollisesti on, että osapuolten voidaan katsoa tarkoittaneen välityssopimuksen pysyvän muilta osin voimassa, vaikka osa riitakysymyksistä ei välimiesmenettelyyn soveltuisikaan. Sen sijaan mitä olennaisemman osan välityskelvottomat kysymykset riitakompleksista muodostavat, sitä vaikeammaksi niiden erillinen ratkaisu muodostuu, jolloin koko välityslauseke tulisi katsoa pätemättömäksi ja siirtää kaikki riitakysymykset tuomioistuimeen.²²⁵

6.3. Välityssopimuksen kohtuullistaminen

6.3.1. Lähtökohtia

Viimeisenä keinona tarkoituksenmukaisen riidanratkaisun pelastamiseksi tarkastelen välityssopimuksen kohtuullistamista. OikTL 36 §:n perusteella oikeustoimen ehtoa voidaan sovitella tai jättää se kokonaan huomioimatta, jos kyseinen ehto on kohtuuton tai sen soveltaminen johtaisi kohtuuttomuuteen. Selvää on, että kyseinen säännös soveltuu myös välityssopimukseen.²²⁶ Tätä tukevat myös OikTL:n esityöt, joiden mukaisesti kohtuuttomana ehtona voidaan pitää esimerkiksi sitä, että kuluttaja tai häneen verrattava

²²⁵ Ovaska 2007, s. 63–64; Koulu 2008, s. 224. Vrt. Tirkkonen 1943, s. 126.

²²⁶ Hemmo 2005, s. 101; Wilhelmsson 2005, s. 411; Ovaska 2007, s. 89; Koulu 2008, s. 211.

osapuoli velvoitetaan välityssopimuksessa suorittamaan välimiesmenettelystä aiheutuneet kulut.²²⁷

Välityssopimuksen kohtuullistaminen voi olla mahdollista monella eri tavalla tilanteesta riippuen. Perinteisin keino lienee se, että välityssopimus sivuutetaan kokonaan, jolloin tuomioistuimesta tulee toimivaltainen forum. Toisaalta mahdollista on myös osittainen sovittelu, jossa välityssopimuksen yksityiskohtia muutetaan sen kuitenkin jäädessä voimaan. Esimerkiksi kustannuksiltaan liian kallista menettelyä voidaan kohtuullistaa siten, että kolmen välimiehen menettelystä siirrytään yhden välimiehen menettelyyn.²²⁸ Samaten esitöiden esimerkkitapauksessa kohtuullistaminen olisi varmasti mahdollista niin, että menettelyn kuluvastuu jaettaisiin osapuolten kesken tasan.

OikTL:n 36 §:n mukaan kohtuuttomuutta arvosteltaessa on otettava huomioon oikeustoimen koko sisältö, osapuolten asema oikeustointa tehtäessä ja sen jälkeen vallinneet olosuhteet sekä muut seikat. Säännöksen valossa ensimmäiseksi kysymykseksi nousee, onko riitakokonaisuuden hajautuminen peruste välityssopimuksen sovittelulle. Entä miten kohtuullistaminen tapahtuisi käytännössä? Yleisin keino olisi luultavasti välityslausekkeen syrjäyttäminen kokonaan, mutta olisiko kohtuullistaminen mahdollista muilla keinoin? Seuraavaksi käsittelen näitä kysymyksiä. Ensiksi kuvaan yleisiä edellytyksiä välityslausekkeen kohtuullistamiselle erityisesti korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön valossa. Tämän jälkeen pohdin, miten nämä perusteet soveltuvat edellä mainittuihin tutkimuskysymyksiin.

6.3.2. Kohtuullistamisen edellytyksistä yleisesti

Sovittelu tulee kysymykseen erityisesti silloin, kun kysymys on ennen riitaa laaditusta välityslausekkeesta. Sen sijaan kynnys sovittelulle on korkea, kun kyseessä on riidan syntymisen jälkeen laadittu varsinainen välityssopimus. Tällöin osapuolet ovat sopimuksen laatimishetkellä olleet tietoisia syntyneen riidan ulottuvuudesta samoin kuin siitä, että välityssopimuksen tekemällä he luopuvat oikeudestaan valtiolliseen lainkäyttöön.²²⁹

Kohtuullistamiskontekstit on mahdollista jaotella kahteen eri tilanteeseen. Ensimmäisessä tilanteessa osapuolet ovat jostain syystä epätasa-arvoisessa asemassa esimerkiksi

²²⁷ HE 247/1981, s. 15.

²²⁸ Hemmo 2005 s. 102; Koulumäki 2008, s. 211–212.

²²⁹ Möller 1997, s. 34; Wilhelmsson 2005, s. 412; Ovaska 2007, s. 96; Koulumäki 2008 s. 211.

taloudellisten voimavarojen perusteella, toisessa taas kyseistä epäsuhtaa ei ole käsillä. Ensiksi mainitusta tapauksesta on kysymys esimerkiksi silloin, kun riita on aktualisoitunut suuryrityksen ja kuluttajaan verrattavan elinkeinoharjoittajan välillä. Tällöin suuryritys on sekä tiedollisesti että taloudellisesti paremmassa asemassa, joka voi johtaa sopimuksen kohtuullistamiseen.²³⁰

Korkein oikeus onkin ratkaisuisa KKO 1996:27 ja KKO 2003:60 käsitellyt kyseistä tilannetta ottamalla kantaa välityslausekkeen kohtuullistamiseen. Erityisen mielenkiintoisen asiasta tekee se, että ratkaisuisa päädyttiin suhteellisen samoista asetelmista eri lopputuloksiin. Ensimmäisessä tapauksessa kohtuullistamista koskeva vaatimus hylättiin, toisessa taas hyväksyttiin. Kummassakaan tapauksessa ei tosin ollut kysymys riitakompleksin hajautumisesta, vaan yleisesti välimiesmenettelyn kohtuullisuudesta heikomman osapuolen näkökulmasta. Joka tapauksessa ratkaisuiden perusteella voidaan tiivistää argumentteja, jotka puhuvat sovittelun puolesta.²³¹

Vuoden 1996 ratkaisussa kysymys oli välityslausekkeen kohtuullisuudesta pienyrittäjän ja suuremman yrityksen välillä. Pienyrittäjä vetosi erityisesti siihen, että hän oli sopimusta laadittaessa ollut vastapuoleen verrattuna heikommassa asemassa eikä hänellä ollut mahdollisuuksia vaikuttaa sopimuksen vakioehtoihin. Sopimusta solmiessaan hän ei myöskään ollut ymmärtänyt välityslausekkeen soveltamisen johtavan kohtuuttomuuteen siinä tapauksessa, että hänellä ei olisi taloudellisia mahdollisuuksia saattaa vaatimuksiaan ratkaistavaksi välimiesoikeudessa. Korkein oikeus totesi välityslausekkeen sovittelun mahdollisuudesta mm. seuraavaa:

”Välityslausekkeen sovittelu voi tulla kysymykseen erityisesti, jos ehdon soveltaminen välimiesmenettelyn kustannuksista johtuen kohtuuttomasti heikentäisi toisen osapuolen mahdollisuuksia saada oikeussuojaa. Näin saattaa olla erityisesti silloin, kun heikommassa asemassa oleva sopimuspuoli on verrattavissa työntekijään tai kuluttajaan. Lisäksi välityslauseketta voidaan pitää kohtuuttomana muun muassa silloin, kun riitakysymys on selvä ja yksinkertainen ja sen taloudellinen arvo on vähäinen, jolloin välimiesmenettelystä sopijapuolelle aiheutuvat kustannukset olisivat sopimussuhde kokonaisuudessaan huomioon ottaen kohtuuttomat.”

Tästä huolimatta korkein oikeus päätyi hylkäämään kohtuullistamisvaatimuksen. Perusteena oli mm. se, ettei välityslauseketta voida kaupallisessa

²³⁰ Koulu 2008, s. 210

²³¹ Tarkemmasta korkeimman oikeuden ratkaisuja koskevasta analyysistä, ks. Wilhelmsson 2005, s. 412–416. Ks. myös Erma ym. 1998, s. 243–248.

yhteistoimintasopimuksessa pitää kohtuuttomana tai yllätyksellisenä sopimusehtona. Taloudellisesti heikompi osapuoli oli myös saanut tutustua sopimustekstiin viikon ajan ennen sen allekirjoittamista ja hänellä oli sopimuksesta päättäessään ollut käytettävänä oikeudellista asiantuntemusta. Siten hän oli ollut vastapuolesta taloudellisesti riippumaton, ja pystyi vapaasti harkitsemaan halusiko hän sopimuksen kyseisillä ehdoilla hyväksyä. Korkein oikeus totesi myös, että riidan kohteena oleva intressi ei ollut määrältään pieni eikä sen käsittely välimiesmenettelyssä ollut epätavallista. Mielenkiintoista on, ettei korkein oikeus tarkemmin ottanut kantaa siihen, mitkä olivat heikomman osapuolen tosiasialliset mahdollisuudet saada oikeussuojaa välimiesmenettelyssä, vaan tarkastelu keskittyi lähinnä osapuolten asemaan sopimuksen laadintavaiheessa.²³²

Sen sijaan vuoden 2003 ratkaisussa välityslausekkeen kohtuullistamista perusteltiin erityisesti *access to justice* –näkökulmalla samoin kuin asianosaisen todellisella mahdollisuudella ajaa asiaansa ja valvoa oikeuksiaan riidan aktualisoituessa. Tapauksessa elinkeinoharjoittaja oli vaatinut lausekkeen sovittelua, koska hänellä ei vararikkonsa vuoksi ollut mahdollisuuksia saada asiaansa välimiesmenettelyssä tutkittavaksi. Korkein oikeus totesi, ettei asianosainen olisi kyennyt maksamaan välimiehen vaatimaa ennakkoa välimiehelle tulevasta korvauksesta, jonka takia hän ei todennäköisesti olisi saanut asiaansa välimiesmenettelyssä tutkittavaksi. Samaten sovittelua puolsi se, että tuomioistuimessa kyseiselle asianosaiselle oli myönnetty maksuton oikeudenkäynti sekä määrätty oikeusavustaja. Sen sijaan välimiesmenettelyssä vastaavaa mahdollisuutta ei ollut, eikä asianosaisella myöskään taloudellisen tilanteensa vuoksi ollut mahdollisuuksia palkata avukseen asiamiestä. Siten vaikka asianosainen olisikin saanut välimiesmenettelyn aloitetuksi, olisivat hänen mahdollisuutensa oikeuksiensa valvomiseen olleet heikot.

Epäselvää on, onko korkein oikeus muuttanut tulkintakäytäntöään kohtuullistamiselle suosiollisempaan suuntaan vai onko kyse lähtökohdiltaan erilaisista tilanteista. Linjanmuutoksen puolesta puhuisi se, ettei vanhemmassa ratkaisussa oteta ollenkaan kantaa tosiasialliseen oikeuden saatavuuteen, vaikka kohtuullistamisen mahdollisuus oikeussuojan vaarantumisen perusteella mainitaankin.²³³ Toisaalta on esitetty, että uudemmassa ratkaisussa heikomman osapuolen suojelutarve oli hieman suurempi, mikä selittää kohtuullistamisen kannalta myönteistä ratkaisua. Rajatapauksissa pienikin

²³² Wilhelmsson 2005, s. 414–415.

²³³ Wilhelmsson 2005, s. 414.

olosuhteiden muutos voi merkitä erisuuntaista lopputulosta.²³⁴ Selvää lienee joka tapauksessa se, että vuoden 2003 ratkaisussa on tuotu esiin uusia perusteita, jotka voivat kohtuullistamiseen vaikuttaa. Harkinnassa on siirrytty kattavampaan ja laaja-alaisempaan analyysiin, jossa myös oikeusturvanäkökohdat on otettava huomioon.²³⁵

Välityslausekkeen kohtuullistaminen jäänee tapauskohtaisesti riippumaan kunkin jutun yksilöllisistä olosuhteista. Korkeimman oikeuden ratkaisujen perusteella voidaan kuitenkin tiivistää seikkoja, jotka tulisi harkinnassa ottaa huomioon. Ensinnäkin huomiota on kiinnitettävä sopimuksen laadintavaiheeseen sekä heikomman osapuolen suojantarpeeseen. Toiseksi keskeisessä asemassa on *oikeuden saatavuutta sekä sen laatua* koskeva argumentti: mikäli osapuolen taloudellinen tilanne ei mahdollista oikeuksien valvomista välimiesmenettelyssä, sovittelu voi olla mahdollista. Kolmanneksi esiin on tuotu ns. *pienriita-argumentti*, jossa painotetaan riita-intressin arvon sekä välimiesmenettelyn kustannusten välistä suhdetta. Periaatteen mukaisesti yksinkertaisten ja taloudelliselta arvoltaan vähäisten riitakysymysten ohjautuminen välimiesmenettelyyn voisi olla peruste kohtuullistamiselle. Neljänneksi huomioon on otettava myös se, miten reiluun ja tasapuoliseen välimiesmenettelyyn lauseke johtaa.²³⁶

6.3.3. Hajautunut riidanratkaisu ja kohtuullistaminen

Kun edellä tiivistettyjä argumentteja peilataan tilanteeseen, jossa osapuolten välinen riitakokonaisuus on hajautunut useampaan eri menettelyyn, vaikuttaa siltä, että välityslausekkeen kohtuullistaminen voi kyseisessä tilanteessa hyvinkin olla mahdollista. Erityisesti oikeuden saatavuutta sekä laatua koskeva argumentti vaikuttaisi mahdollistavan sovittelun tilanteessa, jossa toinen osapuoli pyrkii pitämään kiinni mahdollisimman epätarkoituksenmukaisesta välimiesmenettelystä siinä uskossa, etteivät vastapuolen varat riitä asian ajamiseen useammassa menettelyssä.²³⁷ Kun korkein oikeus on katsonut välityslausekkeen olevan soviteltavissa kohtuuttomien kulujen perusteella ilman riidanratkaisun hajautumistakin, lienee selvää, että kohtuuttomuus on mahdollista myös tilanteessa, jossa näin on käynyt. Muodostuvathan useammasta rinnakkaisesta prosessista aiheutuneet kulut huomattavasti suuremmiksi kuin tilanteessa, jossa kaikki vaatimukset ratkaistaisiin samassa oikeudenkäynnissä.

²³⁴ Ovaska 2007, s. 96.

²³⁵ Koulu 2005, s. 212; Wilhelmsson 2005, s. 414.

²³⁶ Wilhelmsson 2005, s. 422–423; Koulu 2008 s. 213.

²³⁷ Koulu 2008, s. 220.

Korkeimman oikeuden vuoden 2003 ratkaisussa osapuoli ei taloudellisen asemansa seurauksena kyennyt saamaan välimiesmenettelyään aloitetuksi, jonka seurauksena *access to justice* -periaatteen toteutuminen vaarantui. Kohtuullistamiseen ei kuitenkaan välttämättä vaadita näin konkreettista menettelyn aloittamisen mahdottomuutta. Riittävää voi olla pelkästään se, että välimiesmenettely tuottaa kohtuuttomia kustannuksia sekä aiheuttaa ajallisen viiveen, mitä riitakompleksin pirstoutumisesta seuraa.²³⁸

Ongelmaa voidaan käsitellä myös perustuslaillisesta näkökulmasta. Perustuslain mukaan asianosaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi ilman aiheetonta viivytystä (PL 21 §). Välityslausekkeen tulkinnanvaraisuus aiheuttaa kuitenkin herkästi osapuolten välille uuden oikeaa riidanratkaisumenettelyä koskevan riidan, joka viivästyttää asian käsittelyä. Tämän näkökulman perusteella sovittelua koskeva käytäntö tulisi muodostaa sellaiseksi, ettei kyseisiä menettelyllisiä riitoja pääsisi syntymään. Sovittelumyönteisellä ja toisaalta hyvin ennakoitavissa olevalla käytännöllä pystyttäisiinkin tehokkaasti ehkäisemään pitkien menettelyllisten riitojen syntymistä. Tällöin epäselvä välityslauseke kyettäisiin kohtuullistamisen avulla syrjäyttämään jo prosessin alkuvaiheissa, eikä pitkää riitaa sen oikeasta soveltamisesta pääsisi syntymään.²³⁹

Huomionarvoista on, että vuoden 2003 tapauksessa osapuoli yritti hajauttaa riitakokonaisuuden eri menettelyihin, vaikkei korkein oikeus tätä perusteluissaan maininnutkaan. Tapauksessa vahvemmassa asemassa oleva osapuoli oli esittänyt vaatimuksensa käräjäoikeudessa ja tämän jälkeen vaatinut, että heikomman osapuolen samaan sopimukseen perustuva vastakanne tulisi ratkaista välimiesmenettelyssä pääsopimukseen sijoitetun välityslausekkeen perusteella. Tällöin siis alkuperäinen kanne olisi ratkaistu tuomioistuimessa ja samaan asiaan liittyvä vastakanne välimiesmenettelyssä. Tavoitteena oli todennäköisesti tarkoitus pyrkiä estämään vastapuolen oikeuksiin pääsy prosessikynnystä nostamalla. Joka tapauksessa asianosaisen käyttäytyminen saattoi vaikuttaa korkeimman oikeuden harkintaan, kun välityslauseke myöhemmin sivuutettiin. Toisaalta voitaisiin myös katsoa, että osapuoli on konkludenttisesti luopunut oikeudestaan viedä asia välimiesmenettelyyn, kun hän välityslausekkeesta huolimatta esitti vaatimuksensa yleisessä tuomioistuimessa.²⁴⁰

²³⁸ Koulu 2008, s. 219.

²³⁹ Möller 1996, s. 449–451; Wilhelmsson 2005, s. 421; ja Koulu 2008, s. 37.

²⁴⁰ Koulu 2008, s. 213.

Riski epätarkoituksenmukaisesta riidanratkaisusta lienee suurimmillaan silloin, kun osapuolten välillä on laadittu useampia sopimuskokonaisuuksia ja välityslauseketta ei ole laadittu kokonaisuutta silmällä pitäen. Onko kohtuullistamisharkinnassa tällöin mahdollista ottaa huomioon myös muu sopimuskokonaisuus? Kysymykseen on vastattava positiivisesti. Tällöin yhteen sopimukseen sisältyvä välityslauseke on syrjäytettävissä esimerkiksi sillä perusteella, että kohtuuttomuus voidaan poistaa käsittelemällä vaatimukset samassa tuomioistuinprosessissa, jossa muut sopimuskokonaisuutta koskevat vaatimukset käsitellään. OikTL 36 §:n esitöissä on nimenomaisesti todettu, että joskus useammalla eri sopimuksella voi olla niin kiinteä yhteys, että kohtuullisuutta harkittaessa niitä on pidettävä yhtenä kokonaisuutena.²⁴¹

Edellä on käsitelty välityslausekkeen kohtuullistamista lähinnä silloin, kun toinen osapuoli on taloudellisesti heikommassa asemassa, eikä tämän takia kykene valvomaan oikeuksiaan useammassa eri prosessissa. Tällöin sovittelun mahdollisuus lienee kiistatonta. Entä onko sovittelu mahdollista myös silloin, kun molemmat osapuolet ovat taloudellisesti varakkaita? Tällöin pelkästään sitä, että riidanratkaisun voidaan olettaa muodostuvan erityisen kalliiksi, ei voitane pitää perusteena sovittelulle. Välityslausekkeen laatiessaan osapuolten on itse kannettava riski siitä, että menettely saattaa muodostua tavanomaista kalliimmaksi.²⁴² Toki riidanratkaisun hajautumisesta ja siihen liittyvästä menettelyllisestä riidasta saattaa aiheutua niin paljon ajanhukkaa, että se vaarantaa osapuolen oikeuden saada asiansa käsitellyksi kohtuullisessa ajassa. Samoin sovittelua puoltaa se, ettei toisen osapuolen taktista riidanratkaisun vaikeuttamista sekä prosessikynnyksen nostamista voida pitää hyväksyttävänä. Siten olisi houkuttelevaa katsoa sovittelu mahdolliseksi myös silloin, kun vastapuoli pyrkii pitämään kiinni mahdollisimman epätarkoituksenmukaisesta riidanratkaisusta, jolloin kyse on puhtaasti oikeussuojakynnyksen nostamisesta, vaikka kumpikaan asianosainen ei ole toiseen nähden alisteisessa asemassa.²⁴³

6.3.4. Kohtuullistamisen keinot

Välityssopimuksen kohtuullistamisen keinoista puhuttaessa on ensin kysyttävä, kuka voi kohtuullistamisen suorittaa. Onko kyseessä tuomioistuimen yksinoikeus vai voivatko myös välimiehet arvioida välityslausekkeen kohtuullisuutta? Yleinen kanta on

²⁴¹ HE 247/1981, s. 16.

²⁴² Ovaska 2007, s. 96.

²⁴³ Koulu 2008, s. 220.

oikeuskirjallisuudessa ollut se, että sovittelun mahdollisuus on myös välimiehillä.²⁴⁴ Kyseistä kantaa voidaan pitää perusteltuna. Välimiesten tulisi kyetä tutkimaan välityssopimuksen kohtuullisuus samalla tavalla kuin sen tulkinta tai pätevyyskin. Tosin *Ovaska* on perustelematta todennut, että välimiehet voivat arvioida pääsopimuksen kohtuullisuuden, mutta välityslausekkeen sovittelu on heidän toimivaltansa ulkopuolella.²⁴⁵

Jatkossa lähtökohtana on se, että sekä tuomioistuin että välimiesoikeus voi kohtuullisuuteen ottaa kantaa. Seuraavaksi kysymykseksi nousee, millä tavoin kohtuullistaminen on mahdollista. Onko välityslauseke aina sivuutettava kokonaan vai onko kohtuullistaminen mahdollista myös muilla keinoin? Periaatteessa hajautunut riidanratkaisu olisi korjattavissa myös siten, että välimiesten toimivaltaa laajennetaan tai eri välitysprosesseja yhdistettäisiin.²⁴⁶ Myös tällöin kaikki riidat saataisiin saman menettelyn piiriin.

Tuomioistuin voi syrjäyttää välityslausekkeen ja näin ”laajentaa” omaa toimivaltaansa. Voivatko sen sijaan välimiehet OikTL 36 §:n perusteella kohtuullistaa välityssopimusta siten, että he saisivat tavanomaista laajemman toimivallan? Tällöin välimiehet saisivat ratkaistavakseen sellaisia kysymyksiä, jotka eivät välityslausekkeen tulkinnan perusteella heidän toimivaltaansa kuuluisi. Kynnyskysymykseksi nousee se, ovatko osapuolet antaneet välimiehille toimivaltaa tutkia sitä, onko heidän toimivaltansa muodostunut liian rajatuksi ja sitä kautta kohtuuttomaksi? Kyseiseen kysymykseen on suhtauduttu varauksellisesti, jonka perusteella välimiesoikeuden ei tulisi kohtuullistaa toimivaltaansa laajemmaksi kuin mitä se tulkinnan perusteella olisi. Samaten on katsottu, että myöskään tuomioistuin ei voi laajentaa välimiesten toimivaltaa ja itse kieltäytyä joidenkin riitakysymysten käsittelystä. Tämän tuntuu estävän jo Suomen perustuslaki, jonka mukaisesti jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi lainmukaisessa tuomioistuimessa (PL 21 §).²⁴⁷ Tosin kysymystä välimiesten toimivallan laajentamista kohtuullistamisella voidaan vielä pitää tulkinnanvaraisena.²⁴⁸ Monesti välimiesten toimivallan laajentamisen avulla päästäisiin prosessiekonomisesti tarkoituksenmukaisimpaan menettelyyn, mikä todennäköisesti

²⁴⁴ Hemmo 2005, s. 102–103; Wilhelmsson 2005, s. 421; Koulu 2008, s. 210.

²⁴⁵ *Ovaska* 2007, s. 89.

²⁴⁶ Koulu 2008, s. 218.

²⁴⁷ Hemmo 2005, s. 102–103.

²⁴⁸ Ks. Koulu 2008, s. 218, missä on ohimennen todettu kohtuullistamisen olevan mahdollista mm. välimiesten toimivaltaa laajentamalla.

vastaisi usein myös osapuolten oletettua tarkoitusta. Edellä mainituin perustein siihen lienee kuitenkin syytä suhtautua pidättyväisesti.

Sen sijaan täysin mahdollista on se, että välimiehet asianosaisen vaatimuksesta syrjäyttävät kohtuuttoman välityslausekkeen ja kumoavat oman toimivaltansa. Tällöin menettely välimiesmenettelyssä loppuu ja tuomioistuimesta tulee toimivaltainen forum.²⁴⁹ Välimiehet eivät tosin voi epäselvissä tapauksissa sivuuttaa välityssopimuksen tulkintaa suoraan sitä kohtuullistamalla. Muutoin välimiehillä ei olisi mitään toimivaltaperustetta, jonka nojalla he voisivat kohtuullistamisen suorittaa. Välimiesoikeuden onkin ensin todettava itsensä tulkinnan avulla toimivaltaiseksi ainakin joidenkin riitakysymysten osalta, jonka jälkeen toimivallan kumoaminen kohtuussyistä on mahdollista.²⁵⁰

Käytännössä välityssopimuksen sovittelu on huomattavasti yleisempi ilmiö tuomioistuimessa kuin välimiesoikeudessa. Ainakaan oikeuskirjallisuudessa ei tiedetä yhtään tapausta, jossa välimiehet olisivat sovitelleet välityslauseketta ja kumonnet oman toimivaltansa.²⁵¹ Jatkokysymyksenä voidaan esittää, eroaako suhtautuminen sovitteluun välimiesmenettelyssä siitä, mikä se on tuomioistuimessa. Myönteistä vastausta voitaisiin perustella ainakin väitteellä, jonka mukaisesti oikeudenkäyntiä on tarkoituksenmukaisinta jatkaa siinä menettelyssä, missä se on aloitettukin.²⁵²

Kysymys voisi aktualisoitua tilanteessa, jossa riita on välityslausekkeesta huolimatta viety tuomioistuimeen ja vastapuoli vetoaa siihen, ettei tuomioistuimella ole toimivaltaa käsitellä asiaa. Tällöin riidan käsittely on aloitettu tuomioistuimessa, jolloin kynnys sen kohtuullistamiselle saattaisi olla alhaisempi. Molemmissa edellä selostetuissa korkeimman oikeuden ratkaisuissa näin olikin käynyt eli kanne oli nostettu välityslausekkeesta huolimatta tuomioistuimessa.²⁵³ Välityssopimuksen kohtuullisuuden tutkiminen voi tosin tulla tuomioistuimen tutkittavaksi myös siten, että riitakysymysten käsittely aloitetaan välimiesmenettelyssä, jonka jälkeen osapuoli vaatii tuomioistuinta kumoamaan välimiesten toimivallan kohtuullisuuden perusteella. Vaikka tällöin prosessia ei ole tuomioistuimessa

²⁴⁹ Hemmo 2005, s. 102.

²⁵⁰ Ovaska 2007, s. 89.

²⁵¹ Wilhelmsson 2005, s. 421; Koulumäki 2008, s. 210.

²⁵² Wilhelmsson 2005, s. 421.

²⁵³ Ovaska 2007, s. 96.

aloitettu, ei mielestäni vaikuta uskottavalta, että tuomioistuin suhtautuisi kohtuullistamista koskevaan kysymykseen eri tavalla kuin jos näin olisi tapahtunut.²⁵⁴

Sovittelun harvinaisuus välimiesmenettelyssä voi johtua siitä, että asianosaiset haluavat mieluummin viedä kysymyksen tuomioistuimen tutkittavaksi tai että välimiehet eivät ole halukkaita menettelyn aloittamisen jälkeen kumoamaan toimivaltaansa. Tosin jos edellä selostetut edellytykset sovitteluun täyttyvät, tulisi myös välimiesoikeuden niitä noudattaa.²⁵⁵ Hajautuneen riidanratkaisun kohdalla välimiehet siis kohtuussyistä katsoisivat, ettei heillä ole toimivaltaa käsitellä pelkästään joitakin riitakompleksiin kuuluvia vaatimuksia, jonka seurauksena kaikki osapuolten väliset riidat siirtyisivät tuomioistuimen toimivaltaan.

²⁵⁴ Ks. myös Wilhelmsson 2005 s. 421.

²⁵⁵ Wilhelmsson 2005, s. 421.

7. Lopuksi

Epäselvyys välityslausekkeen sisällössä luo riskin siitä, että asianosainen ei saa kaikkia vaatimuksiaan käsiteltyä samassa oikeudenkäyntimenettelyssä. Tätä voidaan pitää epätarkoituksenmukaisena lopputuloksena, joka johtaa kustannusten nousuun sekä vaarantaa käsittelyn sujuvan etenemisen. Mahdollisuudet uuden välityssopimuksen tekemiseen ovat riidan aktualisoitumisen jälkeen myös pienet, jos toinen osapuoli katsoo saavansa taktista hyötyä epätarkoituksenmukaisesta riidanratkaisusta.

Tämän takia välityslausekkeet tulisi pyrkiä laatimaan mahdollisimman huolella käyttäen yleisluontoisia ilmaisuja, jotka turvaavat välimiehille mahdollisen laajan toimivallan, jotta he kykenevät ratkaisemaan osapuolten välisen riidan kaikilta osin. Samoin sopimuskokonaisuuksien kohdalla on tärkeää varmistua siitä, että eri asiakirjoissa käytetään yhteneviä välityslausekkeitä.

Mikäli välityslauseke on jäänyt tulkinnanvaraiseksi, ei tämä välttämättä tarkoita riitojen hajautumista eri menettelyihin. Tutkielmassa tarkasteltavista keinoista ainakin välityslausekkeen tulkintaa sekä kohtuullistamista voidaan pitää tehokkaina keinoina koota riidanratkaisu saman menettelyn piiriin. Sen sijaan välityslausekkeen katsominen pätemättömäksi vaikuttaa kyseenalaisemmalta.

Tulkinnan ja kohtuullistamisen kohdalla tulkintaa voidaan pitää ensisijaisena keinona estää hajautunut riidanratkaisu. Sen avulla välimiehet voivat heti prosessin alussa syrjäyttää vastapuolen esittämät toimivaltaväitteet sekä jatkaa asian käsittelyä. Mikäli riitaisuuksien kokoaminen ei tulkinnan avulla onnistu, on mahdollista vaatia välityslausekkeen kohtuullistamista esimerkiksi siten, että koko lauseke syrjäytetään.

Mikäli välityslausekkeen soveltamisala tulisi esimerkiksi tuomioistuimen ratkaistavaksi, kannattaisi yhtä riidanratkaisumenettelyä preferoivan asianosaisen ensisijaisesti vaatia, että tuomioistuin tulkitsee välityslauseketta siten, että se kattaa kaikki osapuolten väliset riitakysymykset. Tämän epäonnistuessa olisi toissijaisena vaatimuksena se, että koko välityslauseke sivuutetaan OikTL 36 §:n perusteella ja riitakokonaisuus siirtyy tuomioistuimen ratkaistavaksi.